

Documenta  
et  
...

...  
...  
...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...



J. 6. 25

Theol. M. VII. 104i

MARGA-  
RITA THEOLOGICA,  
CONTINENS PRAECI-  
puos locos doctrinae Christianae,  
per quaestiones, breuiter & ordine  
explicatos. Omnibus Pastoribus, Verbi  
praeconibus, & Ecclesiae ministris  
summè utilis & ne-  
cessaria.

AUTORE IOANNE SPAN-  
genbergio, Herdesiano, apud Northusa-  
nos Verbi ministro.



FRANCOFOR. EX OFFICINA  
Christ. Egenolph. M. D. LVII.

A D D O M I N I C I

G R E G I S P A S T O R

res Ioannes Spangenbergius.

Ἐξάστιχον.

Quisquis es ad Christi sanctum delectus ouile,  
Pastorisq; boni nobile nomen habes,  
Huc ades, hinc ueram pascendi tradimus artem,  
Et quæ Christigenis pascua danda uiris.  
Quisquis es & Christi pastoris de grege, non est  
Quod metus rabidi dogmata falsa lupi.  
Non hic offendes lolium, nec pabula Circes,  
Non hic humani spurca uenena luti,  
Sed uerum Christi uerbum, sacra atq; patrum,  
Et quæ sunt sacris eruta scripta libris.  
Hæc dedit egregius sincero corde Melanthon,  
Consule communes pastor amice Locos.

ILLV.

# ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI ET DOMINO D. PHILIPPO,

Duci Brunsvicensi &c. Domino suo clementissimo, Salutem.



Flagitarunt iam dudū (clarissime princeps) quidā ex  
tue celsitudinis ditione uerbi diuini præcones, ut ad  
subscriptas quæstiones, præcipua theologicæ disciplinæ capita cōtinētes, breuissimè, idēq; ex solidis scripturis respōderē, quò sacrarū literarū cultores, nūc primūm sacris initiati, & in pastorum gregē adscripti haberēt breuē quandā sui officij formulā, quomodo scilicet pabulo salubriori, cōmissum sibi gregem dominicum pascere & curare possent. Quæ res tãetsi difficilis fuerit & laboriosa, præsertim homini alioqui occupatissimo, nolui tamē me ab humanitate tã alienū præstare, ut tot & tãtis amicis rogantibus, pigeret uel unius anni, ne dicā mēsis, subire laborē, præsertim cum possem hoc quātulocunq; labore iuuare studia promouere pietatē, & patriæ quoq; ingēs ornāmētū adferre. Si

\* 2 enim

enim munus honestū est & piū, bonis li-  
teris iuuentutē instituere, quis dubitat  
multò honestius & foelicius esse pasto-  
ris officiū, in quo nedū pueri, sed & o-  
mniū ætatū homines ad Christi gloriā  
perducūtur. Vbi autē diu mecū dispu-  
tassē, cuius iudiciū & eruditionem in  
hoc negotio potissimū amplecterer, suc-  
currebat unicū huius nostri seculi de-  
cus, D. Philippus Melanchthō, qui in  
hāc rem Locos cōmunes tanto spiritu  
cōgessit, ut proculdubio omnes, qui in  
Concionatorū numerū sunt uocati, de-  
inceps præter negotiū rectius & maio-  
ri fruge sint declamaturi. Huius igitur  
uerba, utpote ex omni parte absolutissi-  
ma, ne post Homerū Iliada canere ui-  
dear, lubēs adscripsi. Si quid ea in re pec-  
catū est, spero mihi ab autore ueniā da-  
ri, quādo id nō iniquo animo, sed iuuā-  
dæ pietatis studio sit factum. Vtinā o-  
mnes qui nunc ab alto pulpito decla-  
mant, mordicus eius autoris uerba &  
sentētias teneāt, fortassis in maiori trā-  
quillitate fuerint res ecclesiæ. Vide-  
mus enim passim in Academijs, colle-  
gijs,

gñs, & monasterijs multos esse, qui hoc  
ueræ pietatis studiũ dñant, huic san-  
cto religionis negotio obstrepũt, quos  
oportuit, utpote qui se capita et colum-  
nas Ecclesię gloriãtur, in prima acie ste-  
tisse, hi nullũ non mouẽt lapidẽ, ut pie-  
tatẽ passim reflorescentẽ opprimant, &  
eos qui hanc in uulgus spargunt, peni-  
tus è medio tollãt. Contra uidemus pie-  
tati & rectis studijs nusquã plus hono-  
ris, plus præmiũ, plus dignitatis esse,  
quã apud principes. Sic enim sunt (laus  
Deo) aulae quorundã principũ, ut pro  
his, ipsæ etiã scholæ & Episcoporũ curi-  
e frigeãt. Quãdo igitur tua celsitudo,  
princeps clarissime, nõ tantũ principũ,  
sed regũ quoq; sanguine orta, inclitos à  
domino Deo accepit regulos, optimi  
patris, optimos filios, pietatis & uerę sa-  
pientiæ studiosos, dignũ iudicauit, tuæ  
celsitudini hæc lucubratiunculam, qua-  
lis qualis est, dedicare, ut tuæ celsitu-  
dinis pastores, à quibus in hanc palestrã  
prouocatus sum, per tuam celsitudinẽ  
habeant, quo se oblectent & exerceãt.  
Delectentur alijs spinosis & sophisticis

argutijs, tuæ celsitudinis Pastores anti-  
quam illã, genuinã atq; ueram theolo-  
giam apprehendãt. Tum fiet ut omni-  
genam Christianæ pietatis doctrinam  
planè assequamur. Sinant alios interim  
aucupari sacerdotia, præbēdulas, & ut  
uocant, beneficia, impietatis irritamē-  
ta, sinant alios ambire opes, uoluptates,  
& noctes diesq; agere in culcitrīs, Tuæ  
celsitudinis pastores dent operam, ut  
plantent, ut irrigent, ut ædificent eccle-  
siam Dei, tum speramus fore, ut tandē  
emicet, ac uincat ueritas. Hi uerò, qui  
nunc suis sycophantijs pietatis doctri-  
nam inficiunt, & pseudodoctrinis con-  
scientias illaqueant, dabunt certò pœ-  
nas. Nos interim precemur illis men-  
tem meliorem dari, ne semper, quod ha-  
ctenus faciunt, uiuant *αθεοι*. Tua celsi-  
tudo, hoc quicquid est laboris, boni  
consulat. Quam Deus optimus maxi-  
mus nobis diu seruet incolumen. Da-  
tū Northusiæ, in Ferijs natalitijs Chri-  
sti Anno M. D. XL.

Tuæ C. deditissimus Ioannes  
Spangenberg.

INDEX



# INDEX LOCO

RVM ET QVÆSTIO-  
num huius li-  
belli.

## PASTOR ECCLESIAE. fol. 1

Quod officium pastoris.

Quid requiratur, ut sit idoneus.

## VOCATIO LEGITIMA.

An licitum, & quid sit petere ministerium. 3

Propositum suscepturi ministerium. 4

Summa doctrinæ Christianæ, tradendæ in Ecclesia. 5

Partitio summaria totius scripturæ. 5

## DE LEGE.

Quid & quotuplex sit Lex. 6

Quid lex Diuina, Humana, Naturæ.

Leges Mosaicæ quotuplices. 7

Lex moralis, quid & ubi tradatur.

Quid inter legem naturæ, & moralem, seu Decalogum, intersit.

Decalogi partitio & breuis expositio. 8

Leges Mosaicæ, iudiciales, siue forenses. 11

Leges Ceremoniales. 11

Legis diuinæ effectus & officia. 12

An possit homo suis uiribus legem Dei præstare.

An possit iustificari per legem. 13

Cur traditæ leges Mosaicæ, si non iustificant.

\* 4 DE

## I N D E X

DE EVANGELIO.	24
Discrimen legis & Euangelij.	
DE PROMISSIONIBVS.	25
Promissiones scripturae sanctae, & Euangelij.	
Opus Euangelij. Summa Euangelij.	
DE PECCATO.	27
Quid peccatum, & quae causa peccati.	
An concedenda sit contingentia.	
Contingentia, Necessitas, Fatum, Quotuplex peccatum.	
18	
Quid peccatum originis. Quae causa peccati originis.	
19	
Quod Materiale, quod formale peccati originis.	
20	
Quid concupiscentia. Qui effectus peccati.	
An maneat peccatum originis in sanctis, Et quomodo remittatur peccatum originis in baptismo.	
21	
Quare maneat poenae, scilicet mors corporalis, & ceterae calamitates, cum peccatum remittatur.	
Quid peccatum actuale.	
22	
Quid reddat personam uitiosam, uel acceptam Deo.	
22	
Quotuplices sint affectus in natura hominis.	
23	
Quomodo agnoscantur peccata.	
Discrimen peccati mortalis & uenialis.	
24	
Quae dicantur peccata mortalia.	
Quid sentiendum de patrum diuisione, peccatorum actualium, interna & externa.	
25	
De peccatis omissionis, & ignorantiae adfectatae.	
26	
Quid requiratur in conuersis.	

DE

I N D E X.

D E G R A T I A.

Quid significet, quid sit gratia.	27
Quomodo intelligendum sit, cum dicitur, Gratia sum- mus iusti.	
Quæ causæ gratiæ.	28
Quomodo contingat nobis gratia.	29
An sit aliquod meritum nostrum in reconciliatione.	30
Qui effectus gratiæ.	30
Quomodo gratia liberet à peccato & morte, tamen maneat adhuc peccatum hærens in carne, & mors corporalis.	31
Quare Paulus discernat gratiam & donum.	32
Spiritus gratiæ & precum apud Zachariam.	33

D E I U S T I F I C A T I O N E.

Quid significant iustificari, & iustificatio.	33
Quid complectatur, quomodo fiat, quæ causa iustifi- cationis.	34
An agat aliquid nostra voluntas.	35
Quæ sit sententia huius dicti, Fide iustificamur.	36
Sit ne uera propositio, Sola fide iustificamur	39

D E B O N I S O P E R I B V S

Qualia requirantur, & quæ sint bona opera.	43
Catalogus bonorum operum ex Decalogo.	44
Quòd maneat in sanctis peccatum.	47
Inchoata obedientia.	48

D E D I G N I T A T E E T C A U S A

sis bene operandi.	49
Quid noceant mala opera.	52

\* 5 An

## I N D E X

<i>An bona opera sint meritoria uitæ æternæ.</i>	53
<i>Quare uita æterna uocetur merces.</i>	55
<b>POENITENTIA CONTRITIO.</b>	
<i>Quid fides, pœnitentiæ pars, &amp; de ea testimonia.</i>	56
<i>Timor seruilis, Timor filialis.</i>	58
<i>De confessione &amp; satisfactione.</i>	59
<i>Quid sentiendum de remissione pœnarum, &amp; an clau- ues possint imponere uel tollere pœnas.</i>	62
<i>Quid indulgentiæ.</i>	63
<b>DE ABSOLVTIONE.</b>	
<i>An lapsi post baptismum possint consequi remissio- nem peccatorum.</i>	64
<i>De locis Epistolæ ad Hebræos.</i>	65
<i>An sit etiam aliquod peccatum irremissibile</i>	
<i>Quod sit peccatum in spiritum sanctum.</i>	66
<i>An omnis lapsus post agnitam ueritatem sit pecca- tum irremissibile.</i>	
<i>Qui effectus pœnitentiæ.</i>	67
<b>DE FIDE.</b>	
<i>Quòd fides significet fiduciam misericordiæ.</i>	
<i>Expositio dicti: Iustus fide sua uiuet.</i>	71
<i>Symbolum Apostolorum, Nicenum, &amp; Athanasij.</i>	72
<b>DE DEO, ET VNITATE DEI.</b>	
<i>Personæ diuinitatis.</i>	78
<i>Quid significet: In principio erat Verbum.</i>	80
<i>Spiritus sanctus persona &amp; natura Deus</i>	83
<b>DE CREATIONE, CREATVRA.</b>	
<i>Quomodo agnoscaturs Deus in creaturis &amp; naturis rerum.</i>	85

## I N D E X.

<i>rerum.</i>	86
<i>Quomodo utendum sit creaturis.</i>	
DE HUMANIS VIRIBVS siue de libero arbitrio.	
<i>Quantum possit prestare uoluntas humana.</i>	87
<i>An possit homo aliquid suis uiribus prestare.</i>	90
<i>Liberum arbitrium ante &amp; post lapsum.</i>	91
DE PRAEDESTINATIONE.	92
<i>Loci scripturae, qui ostendunt promissionem esse uni-</i> <i>uersalem.</i>	94
DE DISCRIMINE VETERIS & noui Testamenti.	95
<i>An desierit uetus Testamentum.</i>	96
<i>Litera &amp; Spiritus quid significant.</i>	
DE ABROGATIONE Legis.	97
<i>An impij sint liberati à lege.</i>	98
<i>Quae causae abrogatae legis, &amp; an tota sit abrogata.</i>	
<i>Quare non liceat omittere Decalogum.</i>	
DE LIBERTATE CHRISTIANA.	99
<i>Ad quid profit haec doctrina de libertate Christia-</i> <i>na.</i>	101
<i>Obedientia necessaria, etiamsi potestas abutatur suo</i> <i>iure.</i>	
<i>Quid de ceremonijs à Christo institutis.</i>	102
DE CONSILIIS IN SCRIPTURA.	
DE VINDICTA.	103
DE PAUPER TATE	104
<i>Quotus</i>	

## I N D E X.

<i>Quotuplex desertio facultatum.</i>	105
<b>DE CASTITATE.</b>	106
<i>Dictum Pauli: De uirginibus præceptum Domini non habeo &amp;c.</i>	
<i>Cur Paulus laudet &amp; suadeat uirginitatem &amp; coelibatum</i>	107
<b>DE ECCLESIA.</b>	108
<i>Quæ hypocritica, quæ uera Ecclesia.</i>	109
<i>Quid sentiendum de excommunicatis.</i>	110
<b>DE POTESTATE ECCLESIASTICA.</b>	111
<i>Quæ sit potestas ordinis, quæ iurisdictionis.</i>	112
<i>Quid differant potestas Ecclesiastica &amp; politica.</i>	113
<i>Quando acceperit Ecclesia clauas.</i>	
<i>An ualeat ministerium malorum ministrorum:</i>	
<i>An debeatur ministris Ecclesiarum obedientia.</i>	114
<i>An etiam in ceremonijs condendis debeatur pastoribus obedientia.</i>	
<b>DE SCANDALO.</b>	115
<i>Exempla.</i>	
<i>Scandalum acceptum, Scandalum datum.</i>	
<i>Quid agendum sit in rebus indifferentibus.</i>	117
<i>Quæ cauenda in Ecclesijs, ne suboriantur scandala.</i>	
<b>DE SACRAMENTIS.</b>	118
<i>Quot sacramenta, Sint ne alia sacramenta.</i>	
<i>Quomodo uariant sententiæ de sacramentis.</i>	119
<i>Cur Christus instituerit Sacramenta.</i>	121
	D E

I N D E X.

DE BAPTISMO. 121  
Vbi & ad quid institutus, qd significet baptismus. 122  
Quis usus. An possit baptismus iterari. 123  
Quid intersit inter baptismum Ioannis & Apostolorum.  
rum.

DE BAPTISMO PAR-  
uulorum. 124

Testimonia quòd infantes sint baptizandi.  
Refutatio obiectionis Anabaptistarum. 125

DE COENA DOMINI. 126  
Quibus nominibus uocetur sacramentum coenae domi-  
nice.

Verba coenae Dominicae.  
Quis sit usus salutaris huius coenae. 128  
Quid intersit inter Sacramentum & sacrificium. 129

DE SACRIFICIIS. 130  
Quid sacrificium propitiatorium  
Quid sacrificium Eucharisticum, seu laudis. 131

DE CRUCE ET AFF-  
lictionibus. 132

Quae consolatio in cruce & afflictionibus.  
Quae uera patientia. 134  
Quid mali afferat impatientia.

DE HUMILIATIONE. 135

DE ORATIONE. 136  
Quid inuocatio.

I N D E X.

Quot requirantur ad inuocationem seu precatio-  
nem. 137

DE ORATIONE DOMINICA. 139

Breuis expositio orationis dominicæ. 140

DE MAGISTRATV. 142

Quid tyrannis.

An fundetur Magistratus in scripturis sanctis.

An magistratus sit ordinatio Dei. 143

Quòd non sit res mala, etiamsi multi mali rapiunt  
imperia.

In quas res debeat respicere magistratus.

Quid debeat magistratus subditis. 146

Quid debeant subditi magistratibus.

An potestas magistratum sit infinita. 147

Quid agendum, si præcipiant aliquid contra ius di-  
uinum.

An placeant Deo opera ista politica. 148

Quòd falso hypocritæ euehant opera Monastica. 149

DE POLITIA ECCLE-  
siastica. 150

DE MATRIMONIO. 151

Quid agendum in matrimonio. 152

Quid ferendum, quæ crux coniugij. 153

An possit initum matrimonium solui.

Quæ



I N D E X.

*Quæ sint seruanda circa matrimonium.*  
*An coniugium omnibus sit liberum.* 154

DE INVOCATIONE  
Sanctorum. 154

*Quomodo colendi sint sancti.* 156

DE IMAGINIBVS. 157

*An imagines in Ecclesia tolerandæ, & honorandæ.*

*Quare Gregorius uocet imagines laicorū libros.* 159

*Reliquiæ sanctorum.* 160

DE SEPULTURA MORTUORUM. 161

DE RESURRECTIONE  
mortuorum. 164

*Testimonia de resurrectione mortuorum.* 166

*An resuscitandi sint omnes homines pariter boni ac mali.* 167

*Testimonia, quòd etiam impij cum corporibus sint resurrecturi ad supplicium.*

*Quomodo futura sit resurrectio.* 168

*Typus nostræ resurrectionis in creaturis.*

*Quid illi, quos ultimus dies reperiet in carne uiuere uos.* 169

DE

I N D E X.

DE CONSUMMATIONE SE-  
culi, & iudicio extremo, siue  
die Domini. 169

Quotuplex aduentus Christi. 170

Quomodo uenturus ad iudicandum Christus.

Cnr iudicaturus.

171

Quis ordo extremi iudicij.

Quæ precedent.

Quæ fient ipso die.

Quæ sequentur.

82

DE VITA AETERNA. 172

Quæ mors æterna.

Quis promiserit uitam æternam.

Quibus.

173

Qui sint effectus uitæ æternæ.

cod.

ΤΕΛΟΣ.

Q V I D

# QVID EST PASTOR ECCLESIAE?



**E**ST persona legitimè uocata, auctoritate & mandato diuino, ad curam animarum sibi commisi gregis: ut tradat doctrinam Euangelij, & administret sacramenta.

## Quod est officium pastoris?

Est fideliter gubernare sibi commissam Ecclesiam ministerio Verbi & Sacramentorum, & arcere falsam doctrinam, & scandala.

De hoc officio præcipit Paulus Acto. 20. Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo posuit uos spiritus sanctus, ut pascatis ecclesiam Dei, &c.

## Quid requiritur in pastore, ut sit Idoneus.

Primum, ut habeat uocationem & mandatum.

Secundo, ut sit rectè institutus in doctrina Euangelij, & teneat certam formam Christianæ doctrine ex scriptura sacra, & eam purè, propriè & perspicuè tradere possit. Sicut Paulus præcipit Episcopum esse didacticum, id est, idoneum ad docendum, & Timotheum iubet tenere ὑποτύπωσιν, seu formam sanæ doctrine.

A

Tertio, ut in docēdo adhibeat fidem, & prudentiam, ac norit, iuxta præceptum Pauli, rectè secare doctrinam pietatis, ut & in tradenda doctrina prudenter ostendat discrimina & fines inter Euangelium & alias doctrinas, & eruditè sciat confirmare articulos & capita doctrinæ, & refellere falsas opiniones, & dogmata quæ habent aliquid impuri, collata ad uerbum Dei.

Item ut in gubernando & regendis conscientijs, adhibeat prudentiam & curam, ut rudes instituantur, ut doceat, & euoluat ex erroribus ambigentes & perplexos, confirmet imbecilliores, ut corrigat & reuocet errantes, ut peccantes arguat & castiget, ut perterrefactos & afflictos consoletur, &c.

Quarto, ut uita & exemplo fidei ac bonorum operum præeat populo, Sicut Paulus præcipit Timot. Esto typus fidelium &c. Et petrus: Fiatis typi seu forma gregi.

Quæ est legitima uocatio?

Est autoritate & mandato Dei aliquem adhiberi ad ministerium.

Quomodo fit uocatio?

Duplex est modus uocationis.

Quedam fit immediatè à Deo. Hæc est propriè Prophetica & Apostolica. De qua ait Paulus: se nec ab hominibus, neq; per homines uocatum esse.

Alia

Alia fit à Deo, seu mandato diuino, sed per homines, sicut erant quo scriptura uocat filios Prophetarum, hoc est, discipulos, qui à prophetis instituebantur, ut & ipsi idonei essent ad docendum. Ita ab Apostolis constituti sunt Episcopi & pastores ecclesiarum, & postea ab ecclesia eliguntur & ordinantur ministri.

Est ergo & hæc legitima uocatio & uerè diuina, cum de autoritate ecclesie aut eorum quibus ecclesia committit iudicium, commēdatur alicui ministerium.

**Est ne licitum petere ministerium?**

Respondeo, interest, inter petitionem & ambitionem. Nam ambitio simpliciter prohibita est.

**Quid est petitio?**

Est deferre suam operam ecclesie, sic tamen ut relinquas liberum iudiciū, an sis idoneus, ijs ad quos pertinet cognitio. Ergo qui sic petit, non ambit, sed tantum significat suam uoluntatem quòd si ab ecclesia uocetur & iudicetur idoneus, non recuset suscipere labores & pericula, quæ sunt in ministerio.

Econtra ambitio est, cum aut per arrogantiam, aut alia cupiditate, aut propter uentrem tantum, sese aliquis ingerit, non expectans iudicium, nec uolens periclitari. Sed pugnat pecunia & alijs artibus.

Sed uera petitio, quæ fit sine ambitione, laudanda est, & ad eam inuitandi sunt pij. Multum enim habet boni. Primum quòd expedit multos esse qui instituan-

tur ad ministerium, ut eorum possit esse usus in ecclesia. Deinde expedit multos esse qui petant, ut ecclesia norit uoluntatem eligendorum, & possit habere delectum.

Tertio, in hoc ipso uirtus est modestiæ, quod qui petunt, submitunt sese iudicio ecclesiæ, & periclitantur de sua existimatione.

Postremo, hoc ipsum acuit diligentiam & studium in petituris, ut maiore cura præparent se ad ministerium.

**Quo testimonio probas, quod sit licitum sic petere ministerium.**

Paulus 1. Timot. 3. inquit: Si quis Episcopatum expetit bonum opus desiderat: item 1. Cor. 14. Appetite spiritualia, magis autem ut prophetetis.

**Quid debet propositum esse suscepturo ministerium.**

Primum, Dignitas & amplitudo ministerij. Est enim summa functio, & summum ministerium, quo nullum maius excogitari potest, adeoq; proprie diuinum. Ideo Paulus id ornat summis præconijs, uocat eos qui docent Euangelium, dei ministros, item dei cooperarios, & adiutores, &c. Debetur ergo huic ministerio summa reuerentia, & maxima religione ac studio decet ad id accedere.

Secundo, considerari debet uoluntas & mandatum  
datum

datum dei, quia Deus reposcet rationem pro animabus, & horribiles pœnas minatur ijs, qui non fideliter faciunt suum officium, sicut saepe docet scriptura, Eze. 33. Et Christus in parabolis, de seruo nequam, &c.

Tertio, promissiones præmiorum quia Deus pollicetur ingentia præmia ijs, qui fideliter præsent ministerio, sustinent labores, odia & pericula propter ministerium, sicut inquit Christus: Beatus est seruus ille, quoniam super omnia constituet eum dominus suus. Et petrus: Recipietis coronam gloriæ immarcescibilem.

Quæ est summa doctrinæ Christianæ, tradendæ in Ecclesia.

Hanc aptissimè complexus est Christus, Luca ultimo, Cum inquit: Ite prædicantes in nomine meo pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Est ergo summa ministerij Ecclesiæ in hoc, ut doceatur pœnitentia & remissio peccatorum.

Quæ est partitio summaria totius scripturæ?

Eadem duæ sunt partes. Est enim aut doctrina, præcipiens quid sit faciendum, & arguens peccata, aut est doctrina de remissione peccatorum. Hæ duæ partes uocantur Lex & Euangelium.

MARGARITA  
DE LEGE.

Quid est Lex?

**E**ST doctrina præcipiens quales nos esse, quæ faci-  
cere, quæ omittere oporteat.

Quotuplex est Lex.

Prima diuisio, leges aliæ sunt diuinæ, aliæ huma-  
næ.

Quid est lex diuina.

Quæ instituta est à Deo, & præcipit non tan-  
tum de externis actionibus, sed requirit etiam in-  
teriores motus cordis, adeoq; perfectam obedi-  
entiam erga Deum, & damnat eos, qui illam non præ-  
stant.

Quid est lex humana?

Quæ instituitur humano arbitrio, & præcipit de  
externis actionibus & officijs.

Alia diuisio.

Legum aliæ sunt naturales, aliæ positivæ.

Hinc uulgò recensentur tres species. Lex naturæ,  
Lex diuina Mosis, Lex humana.

Quid est lex naturæ?

Est notitia legis diuinæ, naturæ hominis à Deo im-  
pressa, qua intelligit esse Deum, esse conditorem &  
gubernatorem, bonam & iustum esse, benefacere  
iustis, & punire iniustos, & ei deberi obedientiam.

Item,



Item, colendam esse societatem humanam, parentibus esse obediendum, homines diligendos, iuuandos, neminem ledendum. iuxta illud: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

**Quæ est lex diuina.**

Hanc uocamus legem traditam per Mosem.

**Quotuplices sunt leges Mosaicæ?**

Triplices: Morales, iudiciales, & Ceremoniales.

**Quid est lex moralis?**

Est doctrina præcipiens de perfecta obedientia erga Deum, seu de uita & bonis operibus erga Deum, & omnes homines.

**Vbi traditur lex moralis.**

Breuis & perfecta descriptio continetur in Decem præceptis, propositis populo Israëlitico per Mosem, quæ uocamus Decalogum.

**Quid interest inter legem naturæ, & legem moralem, seu Decalogum?**

Leges naturæ uerè sunt leges diuinæ, & planè eadem, quæ in Decalogo, hoc est, in scripta lege Morali continentur.

**Quare igitur tradita est lex Mosi, cum antea esset Lex naturæ?**

Etsi illud lumen, & illæ notitiæ inditæ menti hominis ante lapsum, in natura nondum corrupta, erant

erant certæ & integræ, & habebant firmum assensum, tamen postea ualde obscuratæ sunt uitio originis, & est infirmus assensus, sæpe etiam excutiuntur dubitatione, & propemodum oblitterantur. Ideo Deus addidit legem scriptam, ut lex naturæ uoce diuina renouata, clarior & illustrior redderetur. Simul etiam ut extaret testimonium uerbi Dei, quod hæc notitia naturalis sit lex Dei.

### Quomodo possunt distribui

leges naturæ?

Decalogus est aptissima methodus omnium legum naturalium, adeoq; ipsa distributio & explicatio legum naturæ. Non igitur potest inueniri aptior distributio, quam explicatis ordine præceptis Decalogi.

### Obligat ne Decalogus omnes

homines?

Etsi lex Mosi est abrogata, nec obligat gentes, tamen quia Decalogus nihil aliud est, quam reuolutio & explicatio legis naturæ, ideo manet Decalogus, & obligat omnes homines. Non quia à mose traditus est. Sed quia est interpres illius æternæ uoluntatis Dei, quæ est ipsa lex naturæ.

### Quæ est partitio Decalogi?

Duæ sunt Tabulæ. Prior continet præcepta de uita spirituali, quales esse debeamus erga Deum, seu de ijs operibus, quibus propriè agimus cum Deo, & describunt

THEOLOGICA.

9

*scribunt uerum ac proprium cultum Dei.*

*Secunda, continet præcepta de uita politica inter homines, quales debeamus esse erga proximum.*

RECITA DECALOGVM,

- I. Non habebis deos alienos corā me.
- II. Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum.
- III. Memento ut diem Sabbati sanctifices.
- IIII. Honora patrem tuum, & matrē tuam, ut sis longæuus super terram.
- V. Non occides.
- VI. Non mœchaberis.
- VII. Non furtum facies.
- VIII. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.
- IX. Non concupisces domum proximi tui.
- X. Non desiderabis uxorē eius, nō seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

A s Quid

Quid præcipiunt hæc manda-  
ta Decalogi?

Primum, præcipit cultum Dei internum, scilicet uerum & perfectum timorem, ueram & perfectam fiduciam, perfectam dilectionem Dei.

Secundum, Præcipit cultum exteriorem, usum nominis Dei. Nempe inuocationem, gratiarum actionem, prædicationem uerbi Dei & confessionem. Hæc sunt sacrificia laudis.

Tertium, Præcipit ministerium uerbi sanctè conlendum & ceremonias diuinitus datas propter ministerium conseruandas esse, ut aliqua tempora audiendo uerbo, & per ceremonias exercendo tribuamus.

Quartum, Præcipit obedientiam erga parentes & magistratus, & complectitur hoc præceptum summas uirtutes, scilicet diligentiam in parendo, seruire uocationi, modestiam, pietatem erga parentes, erga Rempublicam, & similes uirtutes.

Quintum, Præcipit neminem lædere, prohibet uindictæ cupiditatem, odia, inuidentiam & similes affectus, & complectitur multas uirtutes, uidelicet, iustitiam, mansuetudinem, constantiam, patientiam, clementiam.

Sextum, approbat coniugum, & prohibet abstinere ab aliena. Complectitur uirtutes, castitatem, temperantiam, continentiam, sobrietatem, & similes.

Septimum, munit rerum proprietates, iubetq; abstinere

abstinere à rebus alienis. Complectitur parsimoniam, liberalitatem, sedulitatem & diligentiam.

Octauum, munit iudicia, requirit ueritatem pactorum & testimoniorum.

Nonum & Decimum, addit declarationem reliquis præceptis, quòd non solum externa facta, sed etiam mali affectus prohibeantur, & quòd accusetur concupiscentia.

### Quæ sunt leges Mosaicæ iudiciales siue forenses?

Quæ præcipiunt de ritibus Coniugiorum, de successione, de pœnis delictorum, & similibus rebus forensibus. Hæc ad Christianos non pertinent, nisi si quæ in illis sunt naturales, ut cum prohibentur cognatorum & certorum affinium connubia, reuerentia enim sanguinis debet obseruari ab omnibus gentibus & omnibus seculis. Nam & Chananæi deleti sunt propter incestas libidines, quòd duxissent cognatas.

### Quæ sunt leges Ceremoniales.

Quæ præcipiunt de templo & ritibus sacrorum, qui ritus Iudæos separant à Gentibus. Ab his legibus Christiani sunt liberi. Hoc tamen uult Deus, ut aliquo tempore Ceremonias diuinitus traditas usurpemus, & ad ministerium uerbi conueniamus nulla enim res magis necessaria est, quàm ministerium uerbi Dei.

Quis

## Quis est effectus legis diuinæ.

et quot sunt eius officia?

Tria. Primum, Lex coërcet omnes homines disciplina quadam. Hinc Paulus ait: Lex est iniustus posita. Et rursus: Lex est Pædagogus in Christum. Ad hanc disciplinam ordinauit Deus Magistratum, legis doctrinam, pœnas, calamitates humanas, &c.

Secundum, Ostendit peccata, accusat, et perterrefacit, et damnat conscientias. Hinc Paulus ait: Per legem agnitio peccati. Item: lex iram operatur. Item: Per legem peccatum fit excellenter reum. Item: Aculeus mortis peccatum, uirtus autem peccati Lex.

Tertium, Docet quænam opera placeant Deo, et præcipit certa opera, in quibus obedientiam erga Deum exerceamus. Nam etsi liberi sumus à lege, quod ad iustificationem attinet, tamen quod ad obedientiam attinet, manet lex, nam iustificatos necesse est obedire Deo.

## Potest ne homo suis uiribus legem Dei præstare?

Nihil minus. Non satis fit legi diuinæ per opera nostra exteriora, ut Scholastici docent, nec etiam per conatum interiorem uoluntatis, sine fide et spiritu sancto. Sed CHRISTVS est consummatio legis, hoc est, sine CHRISTO nihil potest.

Potest

Potest ne homo iustificari per  
legem?

Minimè, Paulus enim detrahit legi iustificationem  
in hac corrupta natura, quia nemo naturæ uiribus  
legi satisfacit. Qui ergo non sunt reconciliati fide,  
etiãsi aliqua legis opera faciunt, tamen non pos=  
sunt Deo placere, semper enim accusantur à lege, &  
manent in dubitatione & desperatione.

Cur ergo traditæ sunt leges Mo=  
saicæ, si non iustificant?

Ideò traditæ sunt, ut discernerent Israëlitæ à reli=  
quis gentibus, usq; ad prædicationem Christi. Voluit  
enim Deus segregare hunc populum à cæteris genti=  
bus, ut certus aliquis populus esset, in quo nasceretur  
Christus, & in quo conseruarentur promissiones, &  
extarent certa testimonia de uerbo Dei, ideo etiã  
tantis miraculis populus iste eductus est ex Aegypto.  
Quanquam igitur Israëlitæ non merebantur remissio=  
nem peccatorum coram Deo propter has leges, tamen  
Deus subiecit eos istis legibus, tanquam Pædago, ut  
Paulus ait. Consequabantur autem remissionem pecca=  
torum, fiducia misericordiæ Dei promissæ, propter  
uenturum Christum, quem Euangelium nunc uenisse  
prædicat.

De Euang

MARGARITA  
DE EVANGELIO.

Quid est Euangelium?

**E**ST prædicatio pœnitentiæ & promissio remissionis peccatorum & iustificationis, quam ratio non tenet naturaliter, sed releuata diuinitus, in qua Deus pollicetur se propter Christum filium suum remittere peccata, & nos pronunciat iustos, id est acceptos, & donat spiritum sanctum & uitam æternam, modò ut credamus hæc nobis propter Christum certò contingere.

Quod est discrimen inter Legem & Euangelium.

Lex requirit perfectam obedientiam, uerum Dei timorem, fiduciam ueram, terret corda & conscientias, non remittit gratis peccata, non pronunciat iustos, hoc est, Deo acceptos, nisi legi satisfactum sit. Et quanquam habet promissiones, tamen hæc requirunt conditionem impletæ legis, uidelicet: Qui fecerit hæc uiuet in eis. Item: hoc fac, & uiues.

Euangelium uerò est concio de pœnitentia, continens promissiones beneficij Christi. Consolatur corda perterrita, remittit gratis peccata, & pronunciat nos iustos, etiamsi legi non satisfacimus.

De Pro 3



## DE PROMISSIO- nibus.

Quotuplices sunt promissiones  
scripturæ sanctæ?

**D**uplices. Quædam sunt additæ legi, & habent  
conditionem legis, hoc est, exhibentur propter  
impletionem legis.

Quædam non habent conditionem legis, tanquam  
causam, hoc est, non promittunt remissionem peccato-  
rum, propter impletã legem, sed gratis propter Chri-  
stum, ut sunt promissiones Euangelij.

Quæ fuit prima promissio Euangelij?

Cum post lapsum Adæ, Deus dixit ad serpentẽ. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius, ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius, Hac promissione & consolatione erigitur Adam, agnoscit se habere Deũ propitium, licet uideat se indignum & immundum.

Hæc promissio postea renouabatur Abrahamæ, deinde & Isaac & Iacob. Huic promissioni crediderunt, & licet se indignos agnouerunt, tamen statuerunt se habere Deum placatum, propter ipsius misericordiã, & promissum semen. Sunt præterea in Psalmis & Prophetis multæ conciones de Christo, de remissione peccatorum, de uita æterna, quæ omnes huc tendunt,

¶

ut erigant & consolentur nos in nostra lucta & dubi-  
tatione, & doceant nos confidere, eum uerè inuoca-  
re & colere.

### Est ne promissio Euangelij

Vniuersalis?

Imò, sicut promissio Euangelij est gratuita, sic etiã  
est uniuersalis, hoc est, offert & promittit omnibus ho-  
minibus reconciliationem. Sicut enim prædicatio pœ-  
nitentiæ uniuersalis est, ita & prædicatio remissionis  
peccatorum uniuersalis est. Hinc Christus ait Ioan. 3.  
Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum  
daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat. Sic pau-  
lus Rom. 11. Conclufit Deus omnes sub peccatum, ut  
omnibus misereatur. Quòd autem non omnes conse-  
quantur Euangelij promissa, eò fit, quia non omnes  
credunt, Euangeliũ enim & si gratis promittit, tamẽ  
fidem requirit, oportet enim fide promissionẽ accipi.  
Particula autem gratis, non excludit fidem, sed condi-  
tionem nostræ dignitatis, & postulat, ut promissio-  
nem accipiamus, id aliter fieri non potest, nisi fide.

### Quod est opus Euangelij.

Consolari anxias conscientias, & promittere cre-  
dentibus remissionem peccatorum, & uitam eter-  
nam.

### Quæ est summa Euangelij.

Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

Marci

Marci 16. Item credere Iesum Christum esse agnum  
Dei tollentem peccata mundi, Ioan. 1.

## DE PECCATO.

Quid est peccatum?

**E**ST non tantum aliquod factum, sed etiam perpe-  
tuum vitium, id est, corruptio naturæ, pugnans  
contra legem Dei.

Quæ sunt causæ peccati?

Voluntas diaboli & voluntas hominis, non Deus.  
Genesis 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant val-  
de bona. Et psal. 5. Non Deus uolens iniquitatem tu es.  
Christus uocat diabolum, patrem mendacij. Et Ro. 5.  
Per hominem intrauit peccatum in mundum. Et Ioan.  
Concupiscentia carnis non est ex patre, sed ex mundo.

Si Deus non est causa peccati, con-  
cedenda ne est Contingentia?

Imò, peccatum non est necessario factum, necessitas  
te absoluta, nam voluntas nostra ante peccatum uerè  
libera fuit. Est autem libertas uoluntatis causa cōtin-  
gētiae nostrarū actionū. Deus enim præuidet & deter-  
minat contingentia, ita tamē, ut non tollat modū agen-  
di naturæ inditū, sed determinat actiones sicuti fiunt.  
Permittit Deus ut uolūtas Saulis sic agat, & nō impel-  
lit ut secus agat, & decernit, ubi Saulē repressurus sit.

B Quid

**Quid est contingentia?**

Est quae res creata in actionibus rationi subiectis, nunc mutantur, alternantur, & incidunt in has atque illas actiones & casus, ex concessio diuinitus delecta & libertate creationis.

**Quotuplex est necessitas?**

Duplex, Vna est absoluta uel consequentis, ut, necesse est Deum esse necesse est Deum esse bonum, iustum, ueracem, sapientem. Potest & haec necessitas dici immutabilis.

Altera est necessitas consequentiae, ut, oportet euertere Hierosolymam. Oportet regnum Israel perire. Haec non sunt natura sua necessaria sed fiunt immutabilia, postquam decreta sunt, ut mortui reuiuiscant: uel quia sequuntur praecedentes causas, ut, oportet esse haereses. Diabolus enim odit Deum, & incitat impios contra Euangelium, qui obsequuntur, Ideo oportet esse haereses. Haec sunt natura contingentia neque enim haec consequentia libertatem uoluntatis tollit.

**Quid uero de Fato sentiendum?**

Deliramenta de Stoico fato, non sunt in ecclesiam Dei inuehenda, nihil enim habent ueri aut firmi, sed sunt merae praestigiae ac sophisticae coacervationes, multumque nocent pietati & bonis moribus, si sic sentiant homines, ut Zenonis seruulus qui dicebat. Non debere se plecti, quod Stoico fato coactus esset peccare.

Quotuplex

Quotuplex est peccatum?

Duplex, Originis, & Actuale.

Quid est peccatum originis?

Est non tantum reatus seu imputatio (sicut scholastici docuerunt) qua, propter lapsum Adæ, omnes homines secundum naturam propagati, rei sunt, sed est etiam corruptio naturæ humanæ, secuta lapsum Adæ, qua fit, ut non possit præstare ueram obedientiam legi Dei, sed habeat defectus & concupiscentiam contra legem Dei.

Eadem est sententia definitionis Anselmi: Peccatum originis est carentia iustitiæ originalis debitæ inesse, quia iustitiam originalem uocat, non tantum imputationem seu approbationem diuinã, sed ipsam integritatem naturæ, seu omnium uirium hominis, intellectus & uoluntatis, qua homo poterat præstare integram obedientiam erga Deum.

Quæ est causa peccati originis?

Causa est inobedientia seu lapsus primorum parentum. Nam post lapsum amisit uterq; Adam & Eua, integritatem naturæ, & secuta est corruptio. Deinde ex ipsis nati sunt tales, qualis erat natura sic corrupta. Ita posteritas est rea, & propter lapsum Adæ & propter propriam corruptionem.

B 2

Quod

## Quod est materiale peccati originis?

Materiale seu fundamentum peccati originis est, corruptio naturæ hominis. Significat autem corruptio utrunq; & defectus seu expoliationem donorum, & concupiscentiam. Hanc scholastici tantum fontem uocârunt, cum sit reuera horribilis corruptio & peccatum, quod postea gignit uitiosos motus.

## Quod est formale peccati originis?

Formale est ipse reatus seu imputatio diuina.

## Quid est concupiscentia?

Est horribilis & æxiæ, seu inordinatus motus & impetus in omnibus uiribus hominis, cõtra legem Dei.

## Qui sunt effectus peccati?

Effectus sunt pœnæ peccati. Sunt autem tres gradus, prima pœna est illa ipsa corruptio naturæ, de qua dictum est, hoc est, concupiscentia, quæ postea gignit omnia actualia peccata, quare & ipsa sunt effectus corruptionis naturæ.

Secunda pœna est mors, & omnes calamitates humani generis.

Tertia pœna est Tyrannis diaboli, cui subiecta est natura humana, qui & corporalibus malis conatur perdere homines, & impellit ad peccata omnis generis, ad idololatriam, blasphemias, hæreses, iniustas cædes,

des, nefarias libidines, & alia flagitia.

**Manet ne peccatum originis in sanctis,  
Aut quomodo remittitur peccatum Originis in Baptismo?**

Cum dicitur peccatum originis in baptismo remitti, non est ita intelligendum, quasi post baptismum nulla res vitiosa aut digna damnatione remaneat, sed ita intelligendum est, quod in baptismo remittitur reatus, id est, non imputatur peccatum, etiamsi adhuc haeret in natura corruptio seu concupiscentia, quae etiam in sanctis adultis manet, & sua natura verè est res digna damnatione, sed non imputatur propter Christum, cum eum fide apprehendimus. Itaque formale peccati, id est, reatus seu imputatio, in baptismo & sanctificatione tollitur. Sed materiale, id est, ipse morbus & corruptio, adhuc manet in natura, & tamen cum datur spiritus sanctus ijs qui habent fidem, hi concipiunt novos & pios motus, quibus incipit aliqua ex parte corrigi morbus.

Eodem modo docet Augustinus de remissione peccati originis in baptismo, cum inquit: Peccatum remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Item, peccatum transit reatu, sed manet actu.

**Cur manent poenae, scilicet mors corporalis, & caetera calamitates, cum peccatum remittatur?**

**Quia peccatum uel corruptio manet in natura,**

**B 3 ideo**

ideo manet etiam mors, sicut dicitur ad Romanos 8. Corpus mortificatur propter peccatum, scilicet, praesens, & adhuc haerens in natura. Oportet enim prorsus aboleri hanc corruptionem, ut deinde noua & integra natura uestiamur. Non potest autem tolli corruptio huius naturae, nisi morte.

### Quid est peccatum actuale?

Est omnis adfectus omnis cogitatus, omne dictum ac factum contra legem Dei, adeoque quicquid sine fide fit. Vel breuius: Peccatum actuale est uitiosae naturae fructus, ut sunt adfectus, cogitata, dicta, facta contra legem Dei. Simul autem complecti debemus personam & opus, nam licet impij habeant honesta opera, tamen quia personae sunt uitiosae, opera non placent Deo.

### Quid reddit personam uitiosam?

Incredulitas, dubitare de Deo, uacare timore ac fiducia Dei. Licet enim summi uiri, Pomponius, Cicero, &c. habeant aliquam notitiam legis, quod scilicet Deus sit bonus, iustus, &c. tamen non norunt Euangelium, quod Deus gratis remittat peccata. Ideoque in magnis afflictionibus iudicant se reijci a Deo. Quare cum habeant interiores morbos, etiam polluuntur externae actiones, iuxta illud Pauli: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Romanorum 14. Magnitudo animi quidem in Achille egregia uirtus est, & uerè opus



Ortus Dei, sed fit vitiosa per accidens, nempe per vitiosam personam, quæ dubitat, utrum Deus respiciat homines. Item est sine timore & fiducia Dei.

**Quid facit personam Deo**

acceptam?

Fides, nam si fides accesserit ad honestam vitæ disciplinam & ad honesta opera, tunc placebunt Deo.

**Quotuplices sunt adfectus in**

natura hominis?

Duplices. Quidam simpliciter pugnant cum lege Dei ut appetere res aut coniugem alterius, invidere alijs Dei beneficia, diffidere Deo, odisse Deum, appetere gloriam indebitam, efferre sese supra alios, stomachari aduersus iudicium Dei. Hi adfectus sunt proprie fructus peccati originis. Suntq; simpliciter mali, vitiosi, & ex natura hominis eijciendi.

Alij sunt, qui non pugnant cum lege Dei, ut amare coniugem, liberos, benemeritos. Item irasci vitijs. Hos adfectus tollere ex natura, est tollere motum & vitam. Et licet continentur quoq; vitio originis, tamen per sese non sunt mali & vitiosi, sed in natura sunt retinendi, & efficiendum, ut fiant puriores.

**Quomodo agnoscuntur**

peccata?

Ex concione legis Rom. 7. Per legem agnitio peccati. Nesciebam enim concupiscentiam esse peccatum,

B 4 tum,

tum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Quid uerò sentis de peccato  
mortali & ueniali?

Peccatum mortale, hoc est, dignum morte eterna, non tantum est aliqua actio, sed morbus hærens in natura, qui uocatur peccatum originis. Hic motus damnat incredulos & impios; iuxta illud, Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Sed his qui apprehendunt fide remissionem peccatorum, condonatur hic morbus, iuxta illud Roman. 8. Nihil nunc damnationis in his, qui sunt in Christo.

Vnde ergò peccata uenialia?

Morbus ille originis non est ociosus, sed gignit cupiditates & affectus uitiosos, etiam in sanctis. Iuxta illud: Caro concupiscit aduersus spiritum. Sed quia huiusmodi affectus condonantur sanctis, fiunt peccata uenialia. Sancti enim non probant tales affectus, sed repugnant eis. Quia ergò fides in talibus qui repugnant, existit, idè interim pronunciantur iusti.

Quæ dicis peccata mortalia?

Est genus actionum, quæ sunt eiusmodi, ut qui eas admittunt, excidant gratia Dei, desinant reputari iusti, & damnentur, nisi resipiscant. Hæ actiones uocantur peccata mortalia. Exempli gratia: probare aut facere aliquid contra conscientiam, hoc est, impijs opinionibus, incredulitati, uitiosis affectibus non repugnare

gnare, item externa flagitia committere, contra mandata Dei. De his loquitur Paulus 1. Cor. 6. Neq; fornicatores, neq; idolatrae, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; defraudatores, neq; ebriosi, neq; conuitiatores, neq; raptores, regnum Dei possidebunt. Sic Ephesi. 5. & Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio immunditia, impudicitia, idololatria, ueneficium, odia, rixae, emulationes, dissidia, sectae, inuidentia, caedes, ebrietates, & commessationes, & similia, de quibus praedico uobis, quod qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.

Quid uero sentis de patrum diuisione  
ne peccatorum actualium in interna  
& externa.

Haec diuisione minus periculosa est, si dixeris, quaedam peccata actualia esse interna, qualia sunt affectus & cogitatus, quae uenialia dici possunt, in illis qui resistunt fide, & ideo adhuc iusti reputantur. Quedam externa, ut dicta ac facta, in quae qui prolabuntur, recidunt a gracia, nec amplius reputantur iusti. Scias tamen, tam interna, quam externa mortalia esse in ijs, qui non habent fidem, nec repugnant talibus motibus. Quia enim fide carent, non habent remissionem peccatorum. Igitur in talibus nulla esse possunt uenialia peccata:

B s Quid

Quid ais de peccatis omissionis,  
 & ignorantie affectate?

Sunt & ipsa quoque peccata mortalia. Nam hæc ipsa affectatio est contra conscientiam, ut si quis nolit cognoscere Euangelium, aut nolit intelligere officium suum, aut illud negligenter faciat. Talia nunc sunt multorum peccata, qui negligunt audire & cognoscere Euangelium, cum tamen sciant mandatum esse Dei. Hunc audite. Talis erat & Iudeorum ignorantia, qui Christum persequebantur. Sic sunt idolatriæ gentium peccata mortalia.

Quid requiritur in conuersis.

Vt habeant gloriam bonæ conscientie, & agentes pœnitentiam non perseuerent in his, quæ iudicant se fecisse contra uoluntatem Dei. Quæ admodum scriptum est: Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur. Et rursus: Si dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, uiuet. Et tamen interim sciant hanc ipsam obedientiam, quam præstant, non esse perfectam. Ideoque in iudicio Dei non confidant dignitate operum, sed confidant personam acceptam esse propter Christum. Deinde seruent hoc quod Paulus inquit: Ne contristetis spiritum sanctum Dei, quo signati sumus, ad diem redemptionis, hoc est, ne beneficium Christi abijciamus & pereamus.

DE

## DE GRATIA.

Quid significat uocabulum gratiæ?

**V**ocabulum gratiæ in scripturis & præcipuè in Paulo, cum disputat de iustificatione, significat non qualitatem seu habitum infusum in anima, sicut scholastici de gratia loquuntur, & hoc uocabulo abusi sunt pro charitate seu dilectione, quæ est in nobis, sed accipiendum est relatiuè, & significat gratuitam acceptionem, seu reconciliationem Dei erga nos.

Quid igitur est gratia?

Gratia propriè est remissio peccatorum, & reconciliatio seu imputatio iustitiæ, seu acceptatio personæ, quæ fit per misericordiam propter Christum gratis, cum qua acceptione coniuncta est donatio spiritus sancti, quo corda in pœnitentia eriguntur fide, & capiunt consolationem, in qua cōsolatione efficiuntur noui motus consentientes legi Dei.

Quomodo intelligendum est, cum dicitur, Gratia sumus iusti?

Non est intelligendum, sicut Scholastici imaginantur, quòd significet nos consequi remissionem peccatorum, aut iustos esse, propter habitum aut qualitatem, quæ est in nobis, scilicet propter nostram dilectionem, aut nouam obedientiam, hoc enim est obruere doctrinam de fide, & tollere Christum mediatorem. Sed  
ite

ita intelligendum est, quod consequamur remissionem peccatorum, seu imputationem iustitiae. Deo acceptante nos gratis per misericordiam, propter aliud extra nos, scilicet propter Christum. Et tamen sciendum est, cum remissione peccatorum coniunctam esse donationem spiritus sancti, cum scilicet fide erigimur, qui efficit in nobis inchoatam obedientiam.

Ergo in certamine conscientiae, cum quaerit remissionem peccatorum, & disputat de uoluntate Dei erga se, non debemus intueri in nostras qualitates, aut propriam dignitatem, sed intueri debemus in promissionem de Christo & iuxta hanc statuemus de uoluntate Dei erga nos, & fide apprehendemus ipsum mediatorem. Quod cum sit donator spiritus sanctus, qui affert consolationem, & est efficax, ut existant noui motus.

Vtrunq; igitur tenendum est, & quod oportet fieri in nobis nouos motus per spiritum sanctum, & quod tamen conscientia debeat intueri extra nos, in mediatorem Christum, & statuere, quod propter hunc sumus iusti, id est, habentes remissionem peccatorum, & accepti ad uitam eternam.

### Quae sunt causae gratiae?

Efficiens causa est uoluntas Dei, quae Christum uoluit pro nobis fieri uictimam, & propter ipsum nobis misereri. Igitur tantum Christi meritum est causa propter quam datur gratia.

Quomodo

Quomodo contingit nobis  
gratia?

Instrumentalis causa est ministerium Euangelij & Sacramentorum. Nam Deus per uerbum uult esse efficax, modo ut id fide apprehendamus. Debet enim accedere nostra uoluntas, quæ uerbum accipiat. Non enim est efficax in repugnantibus, & in ijs, qui non consequuntur gratiam, audientes uerbum, causa est ipsorum uoluntas, repugnans uerbo.

Sic ergo consequimur gratiam, cum ex uerbo, seu promissione reuelata in Euangelio, corda concipiunt consolationem, & uincunt terrores, ac erigunt se fide, certo statuentes se accipere remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, iuxta promissionem, propter Christum.

Ideo ait Paulus, Galat. tertio: Ut promissionem spiritus accipiamus per fidem, hoc est, cum præterrefacti erigimus nos fide, quæ nititur promissioni de Christo.

Hic damnandi sunt Fanatici spiritus, ut Anabaptiste & similes, qui quærent illuminationes spiritus sancti extra uerbum & sine uerbo. Item qui imaginantur spiritum sanctum præcurrere uerbum, & fingunt se postea credituros esse, postquam senserint se habere nouas illuminationes.

Sunt etiam hic excludende disputationes de prædestinatione. Debemus enim ordiri à uerbo, quod est uniuersale.

uniuersale. Nam sicut doctrina de pœnitentia, quæ arguit peccata, est uniuersalis: Ita etiam promissio Euangelij est uniuersalis, & mandatum uniuersale est de Christo, præcipiens, ut omnes credamus in Christum, & statuamus, hæc esse æternam, & immutabilem uoluntatem Dei, quod propter Christum uerè dentur nobis ea, quæ promittit Euangelium.

**Est ne aliquod meritum nostrum,  
in reconciliatione?**

Nullum est nostrum meritum, propter quod contingat nobis gratia, hoc est, remissio peccatorum & imputatio iustitiæ, sed est gratuita donatio, sicut Paulus inquit: Donum Dei est, non ex uobis, ne quis gloriatur. Item, Roma 6. Donum est uita æterna.

Tollitur ergo meritum in reconciliatione, nõ quia nos nihil agamus, sed quia promissio est donatio, ut sit certa, uidelicet, non pendens ex conditione nostræ dignitatis, & tamen interim nos accipere, non reijcere promissionem debemus.

**Qui sunt effectus gratiæ?**

Effectus sunt motus spiritus sancti, qui fiunt cum Euangelium apprehendimus. Ac primus ac præcipuus effectus est fides: qua nos erigimus ac statuimus Deum esse nobis propiciam propter Christum. Hic motus dicitur uiuificatio, quia hac fide uincuntur terrores peccati & mortis. Estq; hæc fiducia, liberatio à peccato

¶



Et morte aeterna, adeoq; ipsa inchoatio uitae aeternae.  
Deinde sequuntur alij motus, uidelicet inchoata  
obedientia erga Deum, Inuocatio, timor, dilectio, pa-  
tientia, et aliae uirtutes.

Sunt etiam effectus gratiae, auxilium Dei contra  
diabolum et mortem, consolatio et auxilium in crus-  
ce et calamitatibus. Item liberatio à lege.

Vltimus effectus est, et qui sequitur causam finis  
lem, Nouitas totius naturae, et uita aeterna.

### Quomodo gratia liberat à peccato

et morte, cum tamen maneat adhuc et  
peccatum haerens in carne, et  
mors corporalis?

Respondeo. Etsi in hac uita manet adhuc caro ui-  
tiosa, tamen haec praesens infirmitas non imputatur  
credentibus, etiamsi ille morbus sua natura est pecca-  
tum, seu res digna damnatione, praeterea etiam noui  
motus et noua uita in nobis inchoantur, qui prorsus  
perficientur, cum haec caro extirpata renouabitur.

Itaq; gratia dupliciter liberat à peccatis. Est enim  
et remissio praeteritorum peccatorum, et condona-  
tio, seu non imputatio praesentis morbi, qui nobiscum  
natus est, et haeret in carne.

Secundò etiam liberamur à morte. Est enim iam  
sublata mors aeterna credentibus. Deinde etiamsi ma-  
net mors corporalis, et caeterae afflictiones in hac ui-  
ta, tamen

ta tamen illa ipsa mors est sine aculeo, & manet tantum corporalis mors, propter hoc ipsum, ut aboleatur hæc caro uitiosa. Postea etiam hæc ipsa mors corporalis abolebitur, & succedet noua & glorificata natura, in resurrectione mortuorum.

### Quare Paulus discernit gratiam & donum?

Gratiam uocat Paulus ipsam remissionem peccatorum, seu reconciliationem & acceptionem gratuitam propter Christum.

Donum uocat, donationem Spiritus sancti, & uitæ eterne. Significat igitur uocabulum doni, ipsos effectus gratiæ, de quibus dixi.

Et si autem hæc duo coniuncta sunt, tamen Paulus eruditè & necessaria de causa discernit. Estq; hæc ratio discriminis, ut supra dictum est, Quia et sine esse est in nobis inchoari motus spirituales, tamen conscientia in certamine & coram iudicio Dei non debet intueri in suam nouitatem aut uirtutes, quæ efficiuntur à Spiritu sancto, nec quærere, an habeat satis uirtutum, an satis credat aut diligat. Sic enim nunquam posset fieri certa de remissione peccatorum, sed simpliciter debet intueri in promissionem Euangelij & statuere quòd certò habeat remissionem peccatorum propter Christum, gratis, non propter propriam dignitatem, aut proprias uirtutes.

Quid

Quid significat spiritus gratiæ &  
precum, apud Zachariam?

Zacharias cap. 12. suauissimè descripsit beneficia noui testamenti, his uerbis: Effundam super domum David, spiritum gratiæ & precum. Spiritum gratiæ uocat, quo agnoscimus Deum nobis propitium esse, remittere peccata &c. Spiritus precum comprehendit omnem cultum interiorem inuocationē & omnia exercitia fidei, quæ efficit spiritus sanctus postquam concepimus consolationem, & credimus nos habere remissionem peccatorum propter Christum.

DE IUSTIFI-  
catione.

Quid significant uocabula, Iu-  
stificari, & iustificatio?

Iustificari propriè significat Hebraica phrasi, ab-  
solui à peccatis, & iustum, id est, acceptum pro-  
nunciari, ut si dicas: David est iustificatus à peccato,  
id est, absolutus & reconciliatus, seu receptus in gra-  
tiam. Sic Paulus Roma. 4. inquit: Credenti in eum qui  
iustificat impium, id est, absoluit & acceptat. Ita iusti-  
ficatio significat reconciliationem, seu acceptionem  
diuinam. Etsi enim necesse est, existere novos motus  
in his qui reconciliantur, tamen iustificatio non de-

C bet

bet intelligi in hac propositione: Fide iustificamur, de infusione qualitatū seu uirtutum nouarum, sed intelligatur relatiuè, de uoluntate Dei, acceptante siue approbante nos, adeoq; de remissione peccatorum & pacificatione conscientiae.

Sic etiam uocabulum iustus relatiuè significat, non habentem nouas qualitates, sed reconciliatum siue acceptum, seu habentem remissionem peccatorum.

### Quid complectitur iustificatio?

Tria membra complectitur remissionem peccatorum, acceptationem ad uitam æternam, & donationem spiritus sancti. Etsi enim in remissione peccatorum reliqua insunt, tamen docendi causa utile est hæc discerni, ut intelligatur, hæc omnia nobis contingere, non propter nostram dignitatem, sed tantum per misericordiam propter Christum. Nec esse imaginandū quòd tametsi remissionem peccatorum consequimur per misericordiam, tamen postea nostris qualitatibus seu uirtutibus iusti simus.

### Quomodo fit iustificatio?

Suprà dictum est, in Euangelio doceri hæc duo, poenitentiam & remissionem peccatorum, sicut Christus ipse inquit: Ite prædicantes poenitentiam & remissionem peccatorum, in nomine meo. Ideò ordiendum est ab hac prædicatione, quæ & arguit peccata, & ostendit beneficia Christi. Hic igitur est modus iu-  
stifica-

ificationis. Necessè est existere contritionem, quæ statuat Deum irasci peccato, & seriò doleat de peccatis. In his terroribus erigenda est conscientia fide, quæ apprehendit promissionem Euangelij de Christo & iuxta illam statuit nobis remitti peccata, & nos reputari iustos, ac hæredes esse uitæ æternæ propter Christum, per misericordiam gratuitam.

Cùm hoc modo in pœnitentia seu contritione nos consolamur, sumus iusti seu accepti Deo, id est, habemus remissionem peccatorum, & acceptionem ad uitam æternam, non propter nostram dignitatem, sed propter Christum, quem tamen fide apprehendi oportet. Et cùm hoc modo consolationem capimus, simul etiam uerè concipimus spiritum sanctum, qui exuscitat corda, ut incipiant habere novos motus, ut timorem, fidem, dilectionem &c.

### Quæ sunt causæ iustificationis?

Prima & principalis est ipse spiritus sanctus. Huic coniungenda est altera, scilicet, uerbum per quod mouet & efficax est spiritus sanctus. Tertiò, nostra uoluntas, cùm mouetur à spiritu sancto per Verbum, non debet repugnare, sed assentiri & accipere uerbum iuxta illud: Cùm uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.

### Agit ne aliquid nostra uoluntas?

Cùm dicimus homines gratis iustificari, & meritum detrahitur operibus, id non ita intelligendum est,

C 2 quasi

quasi uoluntas nostra prorsus nihil agat, sed sit tanquam saxum aut statua. Imò cum sit ordiendum à uerbo, sicut dictum est, certè agit aliquid humana uoluntas, mota à spiritu sancto assentitur, & accipit uerbū, ac eo sustentat se, nec debet abijcere aut repugnare uerbo. Itē debet statuere, quòd Christus uerè præstet promissa, uidelicet quòd uelit credentibus impartiri spiritum sanctum, quòd uelit esse efficax per uerbum.

### Quæ est sententia huius dicti:

Fide iustificamur?

Variè deprauatur hæc sententia. Aliqui exponunt Fide, id est, tota doctrina religionis, seu obseruatione professionis Christianæ, seu obedientia omniū uirtutū: Hi planè deprauant uocabulum fidei, & fidē uocant notitiam seu professionem doctrinæ, & nihil dicunt de Christo, nihil de fiducia, quæ erigit & consolatur conscientias. Et tantum hærent in doctrina legis.

Alij etsi sunt paulò saniores, & concedunt uocabulo fidei non tantum significari notitiam historie, sed etiam fiduciam, tamen imaginantur in hoc dicto esse Synecdochen. Fide iustificamur, id est, quia fides est præcipua uirtus, & orditur pietatem, ideò tribuatur ei iustificatio, non tamen ita, ut excludantur à iustificatione aliæ uirtutes, scilicet, dilectio &c. Sed hi quoq; deerrant à sententia Pauli, ac etiam intuentur in nostras qualitates, cogitant nos iustos esse propter dignita-

dignitatem illius uirtutis & aliarum, quæ debent esse in sanctis.

Sed uera interpretatio est, Fide sumus iusti, id est, fiducia misericordiae propter Christum sumus iusti, seu accepti Deo. Debet ergo intelligi hoc dictum correlatiuè. Fide iustificamur, hoc est, gratis per misericordiam reputamur iusti, sed hæc misericordia fide apprehendenda est.

Est ergo sententia Pauli: Fide sumus iusti, id est, non propter dignitatem qualitatum seu uirtutum nostrarum, aut propter aliquid in nobis, sed propter aliud extra nos, uidelicet propter Christum reputamur iusti.

### Quid excludit particula gratis?

Non excludit poenitentiam seu cõtritionem, & bona opera, sed excludit conditionem dignitatis nostræ, & transfert causam beneficij (scilicet remissionis peccatorum, & donationis uitæ æternæ) in solam misericordiam.

### Quare necesse est tenere hanc exclusiuam?

Hæc doctrina tota ferenda est ad ipsum agonem conscientiae coram iudicio Dei, nec potest intelligi, nisi traducatur animus ad illud ipsum certamen. Nam in ueris terroribus conscientia experitur nos non posse exponere iudicio et iræ Dei nostras uirtutes & merita nostra, nec potest acquiescere, aut uincere dubi-

C 3 tationem,

tationem, quandiu quærit suas uirtutes, aut bona opera. David etsi habet multas excellētes uirtutes & merita, tamen non potest statuere sibi propter illa certò contingere remissionem peccatorum, sed omnes ille uirtutes obruuntur & demerguntur uno peccato. Ergo, ut habeat pacatam conscientiam, & uincat terrores & dubitationem, cogitur quærere misericordiam gratuitam, nec acquiescit, priusquam fide apprehendat hanc Euangelij uocem, quòd gratis ei remittatur peccatum.

Ideò igitur tenenda est hæc sententia, quòd gratis iustificemur per misericordiam, propter Christum, ut beneficium sit certum, & conscientia habeat firmam consolationem, & ut dubitatio fide uinci possit.

Et hæc ipsa particula gratis propriè facit discrimen Legis ac Euangelij. Nam Lex etiam habet promissiones, sed non pollicetur gratis remissionem peccatorum, sed requirit conditionem nostræ impletionis seu obedientia.

Hæc igitur est prima causa, cur hæc exclusiuam defendi necesse sit, uidelicet, ut promissio sit certa.

Secunda causa est, ut debitus honor tribuatur Christo uidelicet, ut statuamus nobis uerè propter ipsum contingere beneficia Euangelij, & discamus eo uti mediatore. Nam qui non tenent hanc doctrinam, auferunt Christo debitum honorem, nec possunt eo uti tanquam mediatore.

Die



Dic testimonia huius  
exclusivæ.

Roma. 3. Iustificantur gratis ipsius gratia, per redemptionem in Christo Iesu, &c.

Item capite 4. Ideò ex fide gratis &c.

Ephe. 2. Gratia estis saluati per fidem, non ex uobis. Dei enim donum est, non ex operibus.

Galat. 2. Scientes quòd non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesum Christi.

Ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam &c.

Est ne uera propositio, Sola fide iustificamur?

Respondeo, Est. Idem est enim dicere: Gratis iustificamur, & dicere: Sola fide iustificamur. Et rectius intelligetur sententia mutata in correlatiuā. Sola misericordia iustificamur. Tantum enim ualet Sola fide, id est, solius misericordiæ fiducia iusti pronunciamur.

Imò etiamsi non addatur particula sola, tamen hæc ipsa propositio: Fide iustificamur, simpliciter exclusiua est. Quia dicere, Fide iustificamur, hoc ipsum uult, scilicet, quòd fides nititur sola misericordia, non nostra dignitate, & significat fiduciam solius misericordiæ, ac opponitur fiduciæ propriæ dignitatis & operum. Est igitur contradictio, dicere quòd fide iustificemur, & imaginari quòd propter

C A opera

opera iustificemur, aut mereamur remissionem peccatorum & uitam æternam.

### Argumentor contrà.

Suprà dixisti, requiri contritionem & pœnitentiam. Ergo non sola fide iustificamur.

Respondeo, Particula sola non excludit pœnitentiam seu contritionem, nec hoc uult, quòd in renatis sit sola fides, non etiam aliæ uirtutes. Sed excludit conditionem nostræ dignitatis & meriti, tanquam causam reconciliationis, quòd uidelicet propter nullas nostras uirtutes reputemur iusti. Et causam iustificationis, hoc est, precium remissionis peccatorum, & meritum uitæ æternæ, transfert à nobis in solam misericordiam.

Etsi ergo necesse est existere pœnitentiam & inchoatam obedientiam, tamen non propter eam habemus remissionem peccatorum.

### Aliud Argumentum.

Fide sumus iusti,

Fides est opus,

Ergo operibus sumus iusti.

Hic non ualet responsio illorum qui dicunt: Fides est opus Dei quia etiam dilectio & aliæ uirtutes sunt opera Dei in nobis nec tamen propter eas iustificamur. Sic igitur respondendum est ad maiorem: Non sic est intelligenda maior, fide sumus iusti, quia fides est

est opus aut qualitas in nobis, sed quia nititur misericordia, & accipit misericordiam. Et hæc oratio: Fide sumus iusti, intelligenda est correlatiuè, id est, per misericordiam pronunciamur iusti, sed hæc fide accipienda est. Etsi igitur fides est opus seu noua qualitas in nobis, tamen non propter dignitatem illius sumus iusti, quia hæc fides adhuc imperfecta est, sicut aliæ uirtutes, sed sumus iusti, propter illud quo nititur, & quod accipit fides, scilicet, propter Christum.

**Si non sumus iusti propter opera,  
quorsum opus est bene operari?**

Respondeo, Beneficium iustificationis totū translatum est in Christum, nec pendet ex nostra dignitate, ut uidelicet sit certum. Et tamen noua obedientia est necessaria, tanquam effectus necessariò cōsequens. Quia cum fide accipimus remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, simul fit in nobis renouatio, quæ est inchoatio nouæ & æternæ uitæ. Inchoatio uerò nouæ & æternæ uitæ, est ipsa noua obedientia. Est ergò necessaria hæc noua obedientia in ijs, qui sunt iustificati.

**Quæro de Paulo iam cōuerso seu renato. Est ne Paulus post conuersionem iustus  
sola fide an fide & operibus, seu  
noua obedientia simul?**

Respondeo, Sola fide iustus est. Quia etsi iam ha-

C 5 bet

bet nouam obedientiam & excellentes uirtutes tamen non potest statuere personam placere propter illas uirtutes, quia sentit illam suam inchoatam obedientiam non satisfacere legi, nec potest suas uirtutes opponere iudicio Dei &c. Quemadmodum ipse inquit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Ergo necesse est eum statuere, quod persona placeat propter aliud, uidelicet, propter Christum. Deinde quia fides nititur misericordia, & per eam statuit se acceptum esse Deo, non potest dici, quod simul fide & operibus sit iustus. Esset enim contradictio, credere simul in misericordia & dignitate propria.

## DE BONIS OPERIBUS.

Quæ sunt tenenda in doctrina  
de operibus?

Multæ sunt Quæstiones.

- I. Quæ opera requirantur.
- II. Quomodo fiant.
- III. An satisfaciant legi
- IIII. Quomodo placeant.
- V. De merito, & causis bene operandi.

Qualia

Qualia opera requiruntur, &  
quæ sunt bona opera?

**D**Eus requirit, non tantum externa facta, quæ sunt quædam ciuilis disciplina, & iustitia carnalis, quæ est & in hypocritis & impijs. Hanc enim potest utcunq; præstare humana uoluntas, sine spiritu sancto, & à Deo requiritur etiam ab his, qui non sunt sanctificati. Sed requirit etiam interiores motus cordis, scilicet, timorem Dei, fiduciam, inuocationem, dilectionem, patientiam & c. iuxta illud: Dabo legem meam in cordibus eorum. Et Christus inquit: Nisi iustitia uestra abundauerit supra iustitiam Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum.

Sunt igitur bona opera, non tantum externa facta, sed etiam interiores spirituales motus. Voco autem bona opera tantum ea, quæ à Deo sunt mandata, & præcipiuntur in Decalogo seu decem præceptis.

Quare cum queritur de bonis operibus, respiciendum est ad Decalogum, & sciendum est, quod ea tantum sunt uocanda bona opera, quæ in Decalogo docentur.

Debet enim extare testimonium uerbi Dei, quæ opera requirat Deus, & quæ placeant Deo. Non potest autem statui, quod placeant Deo illa opera, quæ non habent testimonium uerbi Dei, sicut sunt opera traditæ

traditionum, & cultus electitij, imo scriptura paulam repudiat illa opera, & negat Deo placere, sicut Christus inquit: Frustra colunt me mandatis hominum. &c.

### Dic Catalogum bonorum operum ex Decalogo.

Ad primum præceptum pertinent, pœnitentia, seu timor, fides siue fiducia misericordiæ promissæ propter Christum, & dilectio, item obedientia in afflictionibus, seu patientia.

Ad secundum præceptum pertinent, inuocatio, gratiarum actio, confessio doctrine, & prædicatio Verbi Dei, si postulet uocatio.

Ad tertium pertinent, conseruatio publicarum ceremoniarum, quæ diuinitus ordinatæ sunt, reuerentia erga ministerium.

Ad quartum, officia uitæ ciuilibus, obedientia Parentum, diligentia in obeunda uocatione.

Ad sextum, castitas, fides coniugij, temperantia, sobrietas.

Ad septimum, iustitia in contractibus & usu facultatum, liberalitas, eleemosynæ.

Ad octauum, ueritas in omni uita, odisse simulationem & mendacia.

Ad nonum & decimum pertinent, repugnare concupiscentiæ & malis affectibus.

SECUNDA

THEOLOGICA. 45  
SECUNDA QVAESTIO.

Quomodo fiunt bona  
opera?

Hic primū tenenda est regula, quōd impossibile sit fieri legem sine fide. Quia cū non satis sit externa opera aut simulationem legis prestare, sed requirantur interiores motus cordis, hanc ueram obedientiam non possunt prestare homines sine fide seu intellectu Euangelij de Christo.

Est autem haec regula: Sine fide impossibilis est Lex, dupliciter intelligenda. Primū de obedientia spiritali, ut dictum est, quia etsi homines prestent aliqua externa opera, tamen in agone conscientiae cū corda sentiunt iram & iudicium Dei, tunc dubitant, fugiunt Deum, desperant, non diligunt, non inuocant Deum, non ergo prestant ueram obedientiam. Secundō intelligatur etiam de acceptance, id est, etiam hoc ipsum quod facit homo sine fide, non placet, quia non fit fiducia Christi mediatoris. Nam extra Christum nihil potest placere. Idē Christus ipse inquit: Siue me nihil potestis facere.

Igitur necesse est ad doctrinam legis addi Euangelium de Christo, & fides necessaria est ad faciendam legem.

Sic ergō fiunt bona opera, cū corda eriguntur Euangelio, mouente spiritu sancto, & assentientibus nobis,

nobis, ibi simul concipitur spiritus sanctus, & inchoantur in nobis motus spirituales. Corda postquam fide statuunt se habere Deum propitium propter Christum, se respici à Deo, exaudiri &c. iam agnoscunt Deum patrem, & liberata à terroribus & dubitatione incipiunt uerè diligere Deum, uerè inuocare, confidere auxilio Dei in omnibus periculis, æquo animo perferunt afflictiones, & præstant obedientiam, propter gloriam Dei, propter Deum seruiunt proximo, diligentius faciunt officia uocationis, & præstant exercitia pietatis, castitatem, diligentiam in reprimendis affectibus &c.

Hoc ergo est beneficium doctrinæ Euangelij, Cùm docetur de fide, discitur quomodo concipiatur spiritus sanctus, qui excita in nobis novos motus, & intelligitur quomodo lex sit possibilis, sicut Paulus ait: Legem stabiliri per fidem.

### TERTIA QVAESTIO:

An noua obedientia satisfaciat legi, & sit sine peccato.

Et si in credentibus, cùm concipiunt spiritum sanctum, existit noua obedientia, sicut dictum est tamen sciendum est, eam obedientiam esse imperfectam, nec esse sine peccato, sed adhuc hærere multum infirmitatis & uitij, etiam in ijs qui sunt sanctificati. Quare hæc inchoata obedientia (quod ad ipsum attinet) nequaquam



quaquā satisfacit legi, nec potest opponi iudicio Dei. Est enim adhuc in sanctis concupiscentia, quæ est sua natura peccatum & res digna morte, nec est ociosa sed perpetuò gignit uitiosos affectus. Ideò non possunt statuere sancti, se propter suam obediētiam iustos esse & placere Deo, sed coguntur quærere misericordiã, & credere quòd tantum propter Christum placeant. Ita intelligunt à se requiri perpetuam pœnitentiam, & se opus habere perpetua remissione peccatorũ, sicut Christus ab omnibus requirit pœnitentiam, ne effraferantur fiducia propriæ dignitatis, cum inquit: Gaudium est angelis de uno peccatore, agente pœnitentiam, magis, quàm de nonaginta nouem iustis &c.

Damnanda est igitur doctrina aduersariorum, qui fingunt sanctos sine peccato esse, & concupiscentiam (quam uocant fomitem) non esse sua natura peccatũ, & sentiunt renouatos sua impletione seu obediētia iustos esse, Ita tollunt prorsus Christum, & obscurant doctrinam Euangelij.

### Testimonia quòd maneat in sanctis peccatum.

1. Ioan. 1. Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, &c.

Rom. 7. Carne seruius legi peccati, &c.

Roma. 10. Conclusit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur.

Psal. 142.

Psal. 142. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo nullus uiuens.

Psal. 139. Si iniquitates obseruaueris domine, quis sustinebit?

Psal. 18. Delicta quis intelligit &c.

Psal. 31. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum Ergo potuit omnibus imputari peccatum, nec sancti sunt sine peccato, sicut sequitur in Psalmo: Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Et sancti fatentur hæc peccata, cum orant: Dimitte nobis debita nostra &c.

#### Q V A R T A Q V A E S T I O.

Cum in sanctis fit peccatum, quomodo placet igitur inchoata obedientia.

De hoc imprimis opus est in Ecclesia erudiri conscientias, quomodo placeat inchoata obedientia, cum sit imperfecta, & procul absit à perfectione legis. Sic ergo respondendum est. Hæc obedientia inchoata placet, non propter suam dignitatem, aut perfectionem, sed propter Christum, per quem sumus facti filij. Sicut enim persona accipit remissionem peccatorum, & placet propter Christum, ita etiam sequens obedientia seu bona opera, etsi sunt contaminata peccato, quod reliquum est in natura, tamen placent propter eundem, & quod est uitiosum, condonatur credentibus propter mediatorem Christum. Ita sciendum est, quod & persona & opus placeat propter Christum, & quod hæc inchoata

inchoata obedientia, per misericordiam propter illum accepta sit, & reputetur tanquam legi satisfactum sit, & uocetur impletio legis seu iustitia in nobis, quia iam sumus filij & heredes in Christo.

Testimonia quòd placeat hæc  
inchoata obedientia.

Roma. 8. Nulla nunc condemnatio ijs, qui in Christo iesu ambulant &c.

Item, Si spiritu actiones carnis mortificabitis, uiuetis.

Gala. 5. In Christo neq; circumcisio aliquid ualet sed fides per dilectionem efficax. Placet ergo nostra dilectio, sed ita, si sit coniuncta fides, quæ prius apprehendit Christum mediatorem.

Roman. 14. Qui in his seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.

1. Pet. 2. Ut offeratis hostias spirituales, acceptas Deo per Christum &c.

1. Ioan. 3. Quia mandata eius custodimus, & quæ placita sunt coram eo facimus.

QVINTA.

De dignitate & causis bene  
operandi.

Valde illustrat & commendat hæc doctrina amplitudinẽ misericordie Dei, cum intelligimus nostram obedientiam, etsi est contaminata & immunda tamen

D placere

placere Deo propter Christum, & quidem reputari pro impletione legis, ac ornari summis laudibus, uocari iustitiam, cultum, sacrificia quibus honore afficiatur Deus. Item mereri ingentia præmia. Quare non est extenuanda dignitas bonorum operum, sed amplificanda, ut accendat in nobis studium bene operandi.

Quæ sunt igitur causæ, quæ nos debent inuitare ad bene operandum?

Quinq; necessitas, dignitas, præmia proposita, exercitia fidei, & auxilium spiritus sancti.

Quæ est prima causa?

Necessitas bonorum operum. Oportet enim fidem in nobis assiduis exercitijs in inuocatione, pœnitentia & periculis crescere, iuxta illud: Facite dignos fructus pœnitentiæ, &c. Non enim potest fides existere cum mala conscientia, quia fides est fiducia, quod Deus sit nobis propitius, mala conscientia iudicat contrarium. Item qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent uitiosis cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim querit remissionem peccatorum, nõ delectatur peccatis, nec manet spiritus sanctus in his, qui obtemperant uitiosis affectibus, iuxta illud Ioan. Qui facit peccatum ex diabolo est. Idem mouet Petrus: Curate, inquit, ut uocationem & electionem uestram firmam faciatis.

Quæ

## Quæ est secunda causa?

Dignitas bonorum operum. Quanquam enim in tanta infirmitate nostra, de nobis quidem non debemus arroganter sentire, tamen uocatio nostra magnificanda est, & si uirtutes & bonæ actiones nostræ non sunt satis mundæ, tamen ad gloriam Christi pertinent, ideo magna earum dignitas est. Et ut sciamus eas ualde placere, ornat eas Deus honorificis titulis. Vocantur enim sacrificia, hoc est, ueri cultus & honores, quibus Deus delectatur. Christus inquit, patrem glorificari nostris bonis operibus. Petrus inquit: nos esse sacerdotium sanctum, destinatum ad spirituales hostias offerendas, & gratias patri per Christum. Præter ea cum benefacta & bona opera sint dona spiritus sancti, esset ingrati atq; impij animi non agnoscere autorem. Item bona opera sunt etiam Sacramenta, id est, signa admonentia nos de uoluntate Dei, & testantia nobis contingere remissionem, & alia beneficia diuina. Iuxta illud: Remittite, & remittetur uobis.

## Quæ est tertia causa?

Premia tam corporalia quam spiritualia, quæ bona opera merentur. Etsi autem etiam in hac uita multis præmia redduntur, tamen quia ecclesia subiecta est cruci, præcipua præmia reddentur post hanc uitam, quemadmodum Christus ait: Merces uestra copiosa est in coelis. Et Paulus ait: Pietas habet promissionem

D 2 missio-

missiones presentis uitæ, & futuræ.

Quæ est quarta causa?

Exercitium fidei, Ideò enim Deus operibus addit promissiones, ut fidem per tales occasiones exerccamus, cogitemus ideò nos daturos eleemosynam, quia Deo placet hoc officium, & credamus Deum nobis quoq; uicissim benefacturum esse, sicut docet exemplum uiduæ Sareptanæ. 3. Reg. 17.

Quæ est quinta causa?

Quòd ij qui student bene operari, à spiritu sancto adiuuantur & custodiuntur, ne diabolus eos pertrahat in errores perniciosos, aut ad flagitia. Ideò ait Christus: Non relinquam uos orphanos. Hoc beneficium Dei, certè nulla uox humana satis eloqui potest, Nam diaboli insidias, nulla humana prudentia sine spiritu sancto satis cauere potest. Excitent ergo nos ad benefaciendum istæ causæ.

Quid uerò mala opera, nocent ne?

Imò merentur primùm iram Dei, & damnationem æternam.

Deinde deformant Euangelium & gloriam Dei, sicut ille inquit: Propter uos malè audit nomen Dei inter gentes.

Tertiò, habent pœnas presentes, diaboli Tyrannidem, qui impios in potestate habet, & impellit in  
omnis

omnis generis errores ac flagitia.

Sequuntur & pœnæ corporales, bella & aliæ calamitates.

Præterea impediuntur omnia spiritualia exercitia, extinguitur fides in his qui indulgent cupiditatibus.

Postremò, quod maximè horrendum est, peccata merentur indurationem, & puniuntur peccata peccatis. Hæ causæ diligenter cogitandæ sunt, ut securitatem carnalem eijciamus ex animis, & discamus timere iram Dei, ac nos ad bene operandum excitemus.

### Sunt ne bona opera meritoria vitæ æternæ?

Respondeo, Quidam etsi concedunt bona opera non mereri remissionem peccatorum, tamen imaginantur postea in renouatis, opera esse meritoria vitæ æternæ. Sed nequaquam est sentiendum, quòd propter dignitatem & munditiam illorum detur vita æterna. Sed est beneficium gratuitum, & datur per misericordiam propter Christum. Et ratio est, quia nostra obedientia semper adhuc est immunda, nec placet propter seipsam, sed placet propter Christum. Et nemo sanus est tam impudens, si suam ipse conscientiam consulat, ut ausit affirmare, sua benefacta esse digna vita æterna, aut sibi pro ijs deberi vitam æternam.

Sic ait Paulus: nihil mihi conscius sum, & tamen in hoc non iustificatus sum. Si Paulus iam sanctus & plenus bonorum operum, negat se propterea iustificari, multò minus iudicat ea esse digna uita aeterna.

Item Christus ait: Si feceritis omnia, quae praecepta sunt uobis, dicite: serui inutiles sumus, &c.

Roma, 11. Conlusit Deus omnes sub peccatum, ut omnium misereatur.

Nec eludi haec sinamus cauillatione, quae fingit Synecdochen, uidelicet, etiamsi bona opera non sunt totale meritum, tamen esse aliquod parziale & minus principale meritum. Quia sic niteretur fides illo partiali, quod est impossibile, Est enim contradictio, statuere, quòd gratis accipiamus uitam aeternam, per misericordiam, propter Christum: & imaginari, quòd nostra obedientia mereatur uitam aeternam. Et illud ipsum parziale (etiam si quod esset) tamen prorsus excuteretur nobis in certamine conscientiae, cum uideremus nostram obedientiam non esse talem, qualis esse debeat. In summa, non potest iudicio Dei opponi aliquod nostrum meritum, quia Lex semper accusat nos, & reos agit peccati. Sicut Paulus ait: Potentia peccati lex, Deo autem gratia, qui dedit nobis uictoriam per Christum, &c.

Sic ergo sentiendum est: etsi nostra obedientia non est meritum uitae aeternae: nec propter eam saluamur, sed propter Christum gratis, tamen est debitum, quod  
necessa



necessario sequi debet, & meretur præmia corporalia, & spiritualia, quæ partim in hac uita, partim post hanc uitam reddentur, sicut dicit Christus: Date, & dabitur uobis.

**Quare igitur uita æterna uocatur merces?** sicut dicitur: Reddet unicuique secundum opera sua, &c.

Respondeo, Phrasis legis est, quæ describit, quales sint, quibus detur uita æterna, & hoc dicit, dari uitam æternam iustis. Nam cum lex nominat opera, intelligit cuiusque iustitiam aut iniustitiam. Sic autem loquitur lex, quasi nos nostra impletione satis faceremus legi, & essemus iusti, & promittit uitam æternam iustis. Sed interim ex Euangelio sciendum est, quod fide gratis accipiamus imputationem iustitiæ propter Christum, & quidem ita, quasi nos ipsi legi satisfacissemus. Quia igitur imputatur nobis iustitia, seu legis impletio, Ideo etiam promittitur nobis uita æterna, tanquam iustis, non quia nostra obedientia digna sit tanto beneficio, sed quia propter Christum iam reputamur iusti, & debetur nobis merces non propter nostram dignitatem, sed quia nobis promissa est propter Christum. Et hæc merces non est compensatio debiti officij, sed est gratuiti muneris seu beneficij, & quidem non pro indebita, sed pro debita obedientia, quæ tamen in nobis est imperfecta, & non satisfacit legi.

D 4

Hic

Hic etiam dici solet, de discrimine peccati mortalis ac uenialis. Quia enim in sanctis manet adhuc peccatū, necesse est discerni peccata, quæ hærent in sanctificatis, & quæ possunt consistere cum fide & bona conscientia, & quæ non possunt stare cum fide, sed sunt talia, ut qui ea admittant, excidant gratia Dei, & desinant esse sancti, sicut erat adulterium Davidis. Sed de hoc discrimine supra dictum est.

## DE P O E N I tentia.

Quid est pœnitentia?

**E**ST quæ uera contritione morimur peccatis, & fide erigimus nos, ad accipiendum remissionem peccatorum.

Quod sunt partes pœnitentiæ?

Duæ, Contritio & Fides.

Quid est contritio?

Est terror ac dolor conscientia, quæ sentit Deum irasci peccato, & dolet se peccasse. De hac in scripturis multa sunt testimonia: Pœnitentiam agite & credite Euangelio. Mar. 1. Scindite corda uestra. Iohel. 2. Vbi habitabit Dominus? in spiritu contrito & humiliato. Esa. 66. Desinite peruerse agere. Et hæc  
contritio

contritio debet crescere, ita ut nō solum externa delicta, sed etiam interiorem immunditiam agnoscamus. Quare non est pœnitentia in hypocritis, qui nullo dolore afficiuntur, interim tamen sibi blandiuntur, quasi nihil habeant uitij. Et hanc securitatem Christus saepe reprehendit seuerissime. Nisi, inquit, egeritis pœnitentiam, simul omnes peribitis.

Vnde oriuntur isti dolores & terrores in nobis?

Per uerbum Dei, quod arguit peccata. Roman. 1. Reuelatur ira Dei super omnem impietatem. Et Io. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato &c.

Quid est fides pœnitentiae pars?

Est fiducia, qua credit unusquisq; sibi remitti peccata propter Christum gratis. Hæc fides statuere debet in specie tibi remitti peccata.

De hac multa testimonia in scripturis. Acto. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, qui credunt in eum. Roma. 5. Iustificati per fidem, pacem habeamus ergo Deum, hoc est, pacatas & tranquillas conscientias.

Et quod gratis remittantur peccata indignis, testantur hi loci, Roman. 3. Iustificati gratis ipsius gratia &c.

D , Ephesi.

Ephesi. 3. Gratia saluati estis. Dei donum est, non ex uobis.

Item, Roma. 5. Per hunc habemus accessum ad Patrem.

Et Psal. 31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remittis impietatem peccati mei.

Roma. 8. Cum esset impossibile legi, misit Deus filium suum in carnem &c.

Roma. 4. Ideo ex fide gratis &c.

Hæc fides facit discrimen inter contritionem Petri & Iudæ, dauidis & Saulis. Contritio Petri & Dauidis profuit, quia accessit fides, qua apprehendebant promissam misericordiam, & se consolabantur. Contritio uero Iudæ & Saulis non profuit, quia non adiderunt hanc fidem. Hæc fides quoque facit discrimen inter timorem seruilem & filialem.

#### Timor seruilis.

Est metus sine fide.

#### Timor filialis.

Est metus ad quem accedit fides, quæ inter paucos res erigit & consolatur animum.

#### Quid autem de confessione & satisfactione?

Hæc ortæ sunt ab Ecclesiastico ritu publicæ poenitentiae. Olim enim rei publicorum criminum excommunicata

municabantur, nec recipiebantur, nisi primum confessi, hoc est, nisi prius testarentur apud Pastores se emendaturos esse mores, & peterent absolutionem. Postea addebatur satisfactio, hoc est, publica quaedam castigatio.

Sed hic ritus confessionis, seu publicæ poenitentiae, iam olim abrogatus est in Græca Ecclesia, propter stupratam in templo à quodam Diacono mulierem sic poenitentem. Non fuit igitur talis ritus iuris diuini.

### Quæ est confessio usitata, quæ Sacerdoti fit?

Est peccatorum enumeratio, non tamen iure diuino mandata. Prodest tamen eam retinere in Ecclesia propter absolutionem & disciplinam. Per eam enim occasionem, indocti audiri & commodius institui de tota doctrina possunt, indecorumque est prorsus inexploratos accedere ad communionem. Sed tamen scire oportet conscientias non esse onerandas enumeratione delictorum. Possunt enim etiam sine hac & absolutionem & consilia petere. Nam enumeratio ista peccatorum est impossibilis, iuxta illud Psal. 19. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, &c.

### Argumentor contra.

Iudex non absoluit priusquam cognoscat. In hac confessione fit absolutio, Ergo necesse est fieri cognitio

gnitionem & enumerationem peccatorum.

Respondeo ad maiorem. interest inter potestatem iudicalem seu iurisdictionis, & potestatem ministerij. in hac confessione est tantum potestas ministerij. Nam pastor absoluit non ut iudex, sed ut minister, habens mandatum non cognoscendi, sed tantum imperandi absolutionis, &c.

Sed præterea est alia potestas iurisdictionis, quæ est quoddam iudicium externum Ecclesie, quod tantum ad manifesta crimina pertinet, quæ excommunicat criminosos, & recipit excommunicatos &c.

### Quid est satisfactio?

Est quedam externa & politica disciplina Ecclesie, humana autoritate instituta, uel exempli causa ad ceteros dehortandos à flagitijs, aut ad explorandos animos eorum, qui ad Ecclesiam redibant, an ex animo resipuissent. Olim enim in Ecclesia famosi non recipiebantur sine quadam publica castigatione, & hanc uocabant satisfactionem.

### Quotuplex est satisfactio?

Duplex, Altera olim publicæ pœnitentiæ, altera scholastica.

### Quæ est satisfactio publicæ pœnitentiæ?

Est multa, quæ pœnitentibus propter publica peccata

peccata, à presbytero olim indicebatur, ad probandum eos, an seriò uellent resipiscere: in qua cum se exercerent pœnitentes, usq; ad tempus ab Episcopo præscriptum, admittebantur rursus ad Synaxim. Huius satisfactionis partes erant uariæ pro conditione & magnitudine culpæ, & ut erant peccata, ita habebant suos canones.

### Quæ est satisfactio Scholastica?

Est facere quedam opera indebita, ad redimendas pœnas purgatorij, aut alias pœnas temporales. Dicunt enim scholastici, quòd remittatur culpa per absolutionem, sed pœnam æternam quæ debebatur pro peccatis, mutari in pœnam temporalem purgatorij. Deinde addunt partem illarum pœnarum remitti potestate clauium, partem redimendam esse nostris satisfactionibus, hoc est, illis indebitis operibus. Sic ergo docent, satisfactiones mereri remissionem pœnarum, & esse compensationem pœnarum æternarum.

### Vnde orta est satisfactio

#### Canonica?

Olim in Ecclesia non recipiebantur famosi sine publica castigatione certi temporis. Hæc uocabatur publica pœnitentia & satisfactio, erantq; illa spectacula quedam externa & politica disciplina ab hominibus instituta, non quòd esset satisfactio coram

Deo

Deo, aut propter eam remitterentur peccata. Postea illo more antiquato, remansit uocabulum satisfactio- nis. Vnde postea homines indocti ex re politica fecerunt rem spiritualem, tanquam necessariam ad remissionem peccatorum.

Quid sentiendum de remissione poenarum, & an possunt claues imponere, uel tollere poenas?

Primum sciendum est, remissionem tam culpæ, quam poenæ, esse gratuitum beneficium Christi, Ac simul nos liberari peccato & morte æterna.

Deinde discernenda est remissio poenæ æternæ à remissione poenarum temporalium. Quamuis enim remissio poenæ æternæ coniuncta est cum remissione culpæ, tamen sancti in hac uita, ferunt communes ærum- nas humani generis, ut mortem corporalem, & alias calamitates, de quibus ait Paulus: Corpus mortuum est propter peccatum. Et Deus aliquando imponit poenas propter certa peccata, sicut Dauid sustinuit poenas propter adulterium. Sed hoc non est uniuersale, quia sæpe remittuntur peccata sine peculiari- bus poenis.

Tertiò, Poenæ quas Deus imponit, non possunt remitti potestate clauium, nec habent mandatum remittendi ac imponendi tales poenas.

Quartò, sciendum est sæpe nostra poenitentia mi-  
tigari.



ligari aut etiam tolli tales poenas. Sicut saepe mitigatae sunt poenitentiae publicae & privatae calamitates, sicut ait Paulus: Si nos iudicaremus ipsi non iudicaremur à Domino.

Quintò, Afflictiones sanctorum non semper sunt poenae propter certa peccata, sicut afflictiones Iob & aliorum sanctorum, item supplicia Apostolorum & martyrum, sed sunt singularia opera Dei, quibus exercetur fides sanctorum, & ostenditur gloria Dei.

Deinde etiam in ipsis poenis pijs debent intelligere hunc finem, quòd non sint signa irae, sed bonae uoluntatis Dei, uidelicet, quòd Deus uelit haec esse exercitia, per quae aboleatur in nobis peccatum, & crescat nouitas spiritualis. Nec debent iudicare pijs, se ideo reiectos à Deo, ut Paulus ait: A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

### Quid sunt indulgentiae?

Nihil aliud, quàm publicarum poenarum seu satisfactionum condonationes, & relaxationes ueterum Canonum. Erant autem illi Canones humanae traditiones, quare nihil ad remissionem culpae aut poenarum coram Deo pertinebant, nec opus est illos Canones restituere, cum tantum fuerint humanae traditiones.

DE

MARGARITA  
DE ABSOLV  
tione.

Quid est absolutio?

**E**ST certificatio de peccati remissione, & de misericordia Dei erga peccatorem. Sic enim Christus ait, Mat. 18. Quaecunq; solueritis super terram, erunt soluta in caelis. Et Ioan. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.

Potest etiam reiterari absolutio?

Imò, cum Petrus interrogaret Christum, quoties condonabo fratri? Respondit, Septuagies septies. Et Paulus ait Gala. 6. Si praecipuus fuerit homo aliquo peccato, uos qui spirituales estis, corrigite eum spiritu lenitatis. Et ecclesia orat quotidie, Dimitte nobis debita nostra. Et Christus ait, Luc. 15. Gaudium est angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

**Rectè ne Nouatiani & Cathari negant lapsos post baptismum consequi remissionem peccatorum?**

Scelestè errant isti Hæretici, Nam multa possunt ostendi & ueteris & noui Testamenti exempla, ubi lapsi remissionem peccatorum & absolutionem à Christo & Ecclesia sunt consecuti, Exemplo sunt Dauid, Manasse, Petrus. Lapsa est Galatarum Ecclesia, & à

Et à Paulo ad pœnitentiam reuocata, Et Paulus ipse Corinthium incestum iubet recipi post pœnitentiam. Dominus quoq; per Ezech. 33. ait. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur Et uiuat. Hic Deus addit iusiurandum, ut conscientie eò magis erigantur, cum audiunt non solum promissionem, sed etiam eam confirmatam iureiurando.

Sed quid de locis Epistolæ ad Heb. 6.

Impossibile est eos qui semel illuminati, Et 10.

Voluntariè peccantibus Et c.

Hi loci non negant lapsos posse redire ad gratiam Et beneficium Christi. Prior enim locus agit de blasphemis Et obstinatis, qui contra conscientiam persequuntur uerbum Dei, Et admonitionem Et pœnitentiam adeò spernantur, ut securi triumphent, Et sibi ualde gratulentur hanc sapientiam, quòd redire aus sint. Hi non possunt renouari, interim dum sic perdurant, Et Christum crucifigunt, Et ludibrio habent, Et non auscultant Euangelio.

Alter locus iubet retinere gratiam Et beneficium Christi, Et cauere ne amittatur. Qui enim amittit beneficium Christi, reus est iudicij.

Est ne peccatum irremissibile?

Christus Math. 12. distinctionem facit inter peccatũ remissibile Et irremissibile. Quicumq; dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem

E dixerit

dixerit uerbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Et Ioan. ait: Qui scit fratrem suum peccare peccatum, non ad mortem, petat, & dabitur ei uita. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis.

### Quod est peccatum in spiritum sanctum?

Augustinus intelligit peccatum in spiritum sanctum, aut finalem impoenitentiam in ijs, qui non accipiunt Euangelium, aut desperationem. Quia hæc peccata propriè pugnant cum gratia, & eam abijciunt: Nam cætera peccata, cum confugimus ad gratiam, remittuntur. Ideò sic interpretatur Augustinus dictum Christi: Qui dixerit uerbum contra spiritum sanctum, id est, qui uerbum gratiæ, quod prædicatum & confirmatum est testimonijs spiritualibus, finaliter repudiat, is habet peccatum in spiritum sanctum.

### Estne omnis lapsus post agnitam ueritatem peccatum irremissibile?

Minimè. Nam multa sunt exempla & testimonia, quæ docent tales lapsus condonari posse. Ac nec omnis persecutio Euangelij iudicari debet peccatum irremissibile. Quia Manasses, Paulus, & alij, qui persecuti sunt uerbum Dei, consecuti sunt ueniam.

Quare utraq; sententia retinenda est. Primum, quòd omnia peccata remittantur credentibus, quia  
pro

promissio remissionis est uniuersalis. iuxta illud: Con-  
clausit omnes sub peccato, ut omnium misereatur. Item  
1. Ioan. 1. Ipse est propitiatio non tantum pro peccatis  
nostris, sed pro peccatis totius mundi.

Secundo, tenendum est & hoc, quod sit aliquod  
peccatum irremissibile, seu peccatum ad mortem. Qui  
autem habeant peccatum irremissibile, non est nostri  
iudicij, satis est a posteriore iudicare, tale peccatum  
non esse in ijs qui ueniunt ad poenitentiam & fidem. Et  
irremissibile peccatum, tantum ad illos transferendum  
est, qui ad extremum perseuerarunt in incredulitate,  
& non egerunt poenitentiam. Hi autem qui agunt poe-  
nitentiam, non habent peccatum irremissibile.

### Qui est effectus poenitentiae.

Effectus seu fructus poenitentiae sunt tota nouitas  
uite & morum. Nam in his qui reconciliati sunt, des-  
bet sequi iustitia bonae conscientiae. De quo ait Ioan-  
nes: Facite fructus dignos poenitentiae. Et de necessitate  
huius nouae obedientiae supra dictum est.

## DE FIDE:

### Quid est fides?

**F**ides non tantum est notitia historiae de Christo,  
sed est uera fiducia cordis, quae assentitur pro-  
missioni Euangelij. praecipue autem significat fidu-  
ciam

E a ciam

ciam misericordiae promissae propter Christum. Nam etsi promissiones sunt multiplices, & uaria obiecta, circa quae uersatur fides, sicut sunt alia aliorum negocia & pericula, alia sunt Mosi, alia Dauidis, alia Pauli negocia, tamen hoc principale obiectum fidei est, quodque in omnibus negocijs semper est primū & praecipuum, scilicet, fiducia misericordiae, qua statuit cor, se habere remissionem peccatorum & se placere Deo propter Christum.

Hæc fides præire & prælucere debet in omni inuocatione, & hac erecta mens petit & expectat auxilium Dei, in omnis generis tentationibus. Rursus si ne hac fide seu fiducia misericordiae, nulla est inuocatio, neque uinci possunt ulla pericula. Nisi enim sit in corde talis fides, opprimuntur animi dubitatione & indignatione aduersus Deum, in ueris certaminibus.

### Quomodo existit hæc fides in animis?

Spiritus sanctus mouet corda per Euangelium, quod docet peccata nobis remitti propter Christum, qui factus est uictima pro nobis. Sic igitur existit hæc fides, cum audientes hanc promissionem, & intuentes in Christum mediatorem, credimus propter ipsum nobis ignosci, nos placere Deo, & exaudiri, nec sinimus nobis excuti hanc fiduciam. Hæc fides est ipsa uiuificatio cordis, & uincit terrores peccati & mortis, & affert

affert firmam consolationem, sustentat nos in omnibus periculis, & petit & impetrat bona à Deo.

Proba quòd fides significet fiduciam misericordiae.

Hoc tempore etiam eruditi quidam disputant, uocabulum fidei significare tantum historiae notitiam, seu professionem articulorum, quæ etiam potest esse in impijs, & negant hac uoce significari fiduciam misericordiae. Tenenda sunt igitur firma argumenta, quòd fides, in hac propositione, Fide iustificamur, significet fiduciam misericordiae.

I. Paulus confert promissionem, & fidem, quæ apprehendit promissionem, Roman. 4. cum ait: Ideò ex fide gratis, ut sit firma promissio, uult enim promissionem futuram esse ociosam, si non accipiatur fide. Cum igitur fides ad promissionem, tanquam obiectum correlatiuè referatur, necesse est Paulum de tali fide intelligi, quæ est assensus, quo assentimur promissioni. Sed hæc fides assentiens promissioni, est uerè fiducia misericordiae, non tantum notitia historiae.

Sic etiam ad Galat. 3. ait: Ut promissio ex fide Christi detur credentibus &c.

II Roma. 5. inquit de Abraham: Non dubitabit diffidentia, sed confirmatus est fide. Hic clarè loquitur de fide, quæ repugnat dubitationi, & accipit remissionem. Nam de fiducia promissionis disertè ait: De

promissione Dei non dubitavit per diffidentiam &c.

III. Paulus loquitur de tali fide, quæ non est ociosa notitia, sed quæ agit aliquid in remissione peccatorum, & tribuit ei efficaces causas, uidelicet, quòd consoletur & erigat animos in pauoribus, reddat pacatas conscientias, uincat peccatum & mortem. Roma. 4. Iustificati fide pacem habemus. Item Ephe. 1. Per quem habemus fiduciam & accessum in fide &c. Ergo necesse est intelligi fidem pro fiducia erigente animos.

Item Christus, cum ait ad mulierem peccatricem: Fides tua saluam te fecit, certè loquitur de tali fide, quæ credit & agnoscit sibi remitti peccatum, iuxta, uocem Christi, Remittuntur tibi peccata. Sic etiam in similibus locis, cum eodem modo loquitur ad Canaanæam, & hæmorrhoidiam, intelligit fiduciam quæ ab ipso expectabat auxilium, nec erat ociosa notitia.

III. Petrus in actis ait: Fide purificari corda, hoc est, habere remissionem peccatorum & pacatam conscientiam. Constat autem non purificari corda illa notitia, quæ est etiam in impijs. Igitur necesse est fidem hic significare fiduciam, quæ apprehendit remissionem peccatorum.

V. In sententijs de oratione manifestum est, uocabulum fidei nihil aliud posse significare, nisi fiduciam, quæ credit sibi Deum propitium esse, & se exaudiri, ut Iaco. 1. Si quis habet opus sapientia, petat in fide,  
de,



de, nihil hæsitans. Sic & Christus ait: Omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis &c.

Sic etiam in Veteri testamento uocabulum fidei & credere, significat fiduciam misericordiæ, ut, Credit Abraham. Item Iosaphat 2. Paral. 20. Credite Deo.

### Quæ est sententia huius dicti:

Iustus ex fide uiuet?

Duas res tribuit fidei, uidelicet iustificationem & uiuificationem, hoc est, liberationem à peccato & morte, Docet quòd fide sumus iusti seu accepti Deo, & quòd fide uiuificemur, hoc est, accipiamus consolationem qua uincitur mors æterna, & apprehenditur uita æterna. Ergo in hoc quoq; dicto, fidem necesse est intelligi non pro notitia ociosa, sed pro uera fiducia misericordiæ, quæ impetrat remissionem peccatorum, & consolatur animos, ac liberat à terroribus, & certos reddit de uita æterna.

### Quid? Excludenda ne est à fi.

de historiæ notitiæ?

Minimè, imò necessarium est credere omnes articulos. Sed non satis est tenere historiam, sed historia referenda est ad causam finalem, quæ est in Symbolo, uidelicet, Credo remissionem peccatorum. Hic enim est usus historiæ, ut credas Christum filium Dei ideò esse natum in carnem, passum & resuscitatum, ut tibi contingat remissio peccatorum & uita æterna.

E 4 Quo

Quæ est professio fidei Christi  
stianæ?

Tria feruntur Symbola seu professiones articulo-  
rum fidei. Vulgatum, quod uocatur Apostolorum, Al-  
terum Nicenum, Tertium Athanasij.

RECITA SYMBOLVM  
Apostolorum.

1. Credo in Deum patrem omnipo-  
tentem, creatorem cœli & terræ.
2. Et in Iesum Christum filium eius  
unicum, dominum nostrum.
3. Qui cōceptus est de spiritu sancto,  
natus ex Maria uirgine.
4. Passus sub Pontio Pilato, crucifi-  
xus, mortuus & sepultus.
5. Descendit ad inferna, tertia die re-  
surrexit à mortuis.
6. Ascendit ad cœlos, sedet ad dex-  
tram Dei patris omnipotentis.
7. Inde uenturus est iudicare uiuos  
& mortuos.
8. Credo in spiritum sanctum.
9. Sanctam Ecclesiam catholicã, san-  
ctorum communionem.
10. Remis-

10. Remissionem peccatorum.
11. Carnis resurrectionem.
12. Et uitam æternam.

DIC SYMBOLUM  
Nicenum.

Credo in unum Deum patrē omnipotentem, factorem cœli & terræ, uisibilem omnium & inuisibilem.

Et in unum dominum Iesum Christum, filium Dei unigenitum, & ex patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum, de deo uero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est de spiritu sancto, ex Maria uirgine, & homo factus est, crucifixus etiã pro nobis, sub Pontio Pilato, passus & sepultus est, & resurrexit tertia die, secundum scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris, & iterum uenturus est,

E S CUM

cum gloria iudicare uiuos & mortuos,  
cuius regni non erit finis.

Et in spiritum sanctum Dominum  
& uiuificantem, qui ex Patre Filioq̄  
procedit, qui cum patre & filio simul  
adoratur, & conglorificatur, qui locu-  
tus est per Prophetas. Et unā sanctam  
catholicam, & Apostolicam Ecclesiā,  
Confiteor unum Baptisma in remis-  
sionem peccatorum, & expecto resur-  
rectionem mortuorum, & uitam uen-  
turi seculi, Amen.

## D I C S Y M B O L V M

Athanasij.

Quicumq̄ uult saluus esse, ante omniā  
opus est, ut teneat catholicā fidem.

Quam nisi quisque integram, in-  
uiolatāq̄ seruauerit, absq̄ dubio in  
æternum peribit.

Fides autem catholica hæc est, ut unū  
Deum in trinitate, & trinitatem in  
unitate ueneremur.

Neque confundentes personas, neque  
sub.

substantiam separantes.

Alia est enim persona patris, alia filij,  
alia spiritus sancti.

Sed patris & filij, & spiritus sancti una  
est diuinitas, æqualis gloria, coæter-  
na maiestas.

Qualis pater, talis filius, talis spiritus  
sanctus.

Increatus pater, increatus filius, increa-  
tus spiritus sanctus

Immensus pater, immensus filius, im-  
mensus spiritus sanctus.

Æternus pater, æternus filius, æter-  
nus spiritus sanctus.

Et tamen non tres æterni, sed unus æ-  
ternus.

Sicut non tres increati, nec tres im-  
mensi, sed unus increatus, & unus  
immensus.

Similiter omnipotens pater, omni-  
potens filius, omnipotens spiritus san-  
ctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed  
unus omnipotens.

Ita

Ita Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus.

Et tamen nō tres dī, sed unus est Deus.

Ita dominus pater, dominus filius, dominus spiritus sanctus.

Et tamen non tres domini, sed unus est dominus.

Quia sicut sigillatim unāquamque personam Deum aut Dominum confiteri Christiana ueritate cōpellimur.

Ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.

Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.

Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Unus ergo pater, non tres patres, unus filius, non tres filij, unus spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.

Et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus.

Sed totæ tres personæ, coæternæ sibi sunt

sunt & æquales.

Ita ut per omnia, sicut iam supra dictū est, & trinitas in unitate, & unitas in trinitate ueneranda sit.

Qui uult ergo saluus esse, ita de trinitate sentiat.

Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi unusquisque fideliter credat.

**EST** ergo fides recta, ut credamus & confiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & Homo est.

Deus est, ex substantia patris ante secula genitus, & homo est, ex substantia matris in seculo natus.

Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, & humana carne subsistens.

Æqualis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem.

Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen, sed unus est Christus.

Vnus autem non conuersione diuinitatis in carne, sed assumptione humanitatis in Deo.

Vnus omnino, non confusione substantiæ, sed unitate personæ;

Nam

Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo, sic Deus & homo unus est Christus.

Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis.

Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis.

Et reddaturi sunt de factis proprijs rationem.

Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam, qui uerò mala, in ignem æternum. Hæc est fides Catholica, quam nisi quisq; fideliter, firmiterq; crediderit, saluus esse non poterit.

## DE DEO.

### Quid est Deus?

**D**eus est substantia intelligens, spiritualis, æterna, creatrix & conseruatric omnium rerum, infinitæ sapientiæ, bonitatis, iustitiæ & misericordiæ.

### Dic testimonia de Vnitate Dei.

Deut. 6. Audi Israël, Dominus Deus tuus, Dominus unus est.

Esa.



Esai. 44. Ego sum primus & nouissimus, & praeter me non est Deus.

Et 45. Ego sum Deus, & non est ullus praeter ea &c.  
1. Cor. Scimus quod idolum nihil est in mundo, & non est alius Deus nisi unus &c.

Ephe. 4. Unus Deus & pater omnium, super omnes & per omnia.

1. Timot. 3. Unus est Deus, & unus mediator Dei & hominum.

### Quot sunt personae diuinitatis?

Vna est tantum diuina essentia, sed ea tribuitur tribus personis, scilicet, Patri, filio, & spiritui sancto, quae sunt ὁμοῦστοι, seu eiusdem substantiae, pariter immense, coeternae.

### Quid hic significat persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens.

### Vnde probas esse tres personas?

Christus iubet baptizari omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Hic nominatim recensentur tres personae consubstantiales seu ὁμοῦστοι.

Item professio Symboli idem testatur, ubi fatemur nos credere in patrem, filium & spiritum sanctum.

Matthaei 3. discernuntur personae, cum apparet spiritus sanctus specie columbae, & auditur uox Patris.

tris, quæ testatur de filio: Hic est filius meus dilectus etc.

Item Ioan. 15. Cum uenerit paracletus, quem ego uobis mittam à patre. Hic coniunguntur tres persone, paracletus ueniens seu missus, filius, mittens, & pater.

I. Ioan. 5. Tres sunt qui perhibent testimonium, pater, filius, & spiritus sanctus. Hi tres unum sunt.

### Quis est pater?

Est prima persona diuinitatis, æterna, immensa, ingenita, & à nemine existens.

### Quid est Filius?

Secunda persona diuinitatis, à patre ante secula genitus, ὁμοῦσιος seu consubstantialis patri, & coæternus.

### Quid significat: In principio erat uerbum?

Verbum seu λόγος, uocatur apud Ioannem filius Dei, quæ est secunda persona. Est igitur sententia, **I**n principio erat uerbum, id est, Filius Dei erat in principio, & ab æterno.

### Quare uocatur λόγος, seu Verbum?

Quia est persona loquens, quæ semper locuta est ab initio patribus.

Proba

Proba quòd λόγος, seu uerbum si-  
gnificet personam, quæ sit natu-  
ra Deus.

Ioannes ait de uerbo seu λόγῳ, quòd fuerit in prin-  
cipio, hoc est, quòd sit æternus. Iam si initio fuit uer-  
bum ante conditionem omnium rerum: Ergò non est  
creata, sed coæternus patri.

Deinde cùm ait: Verbum erat apud Deum, hïc di-  
sertè discernit personas, quòd alia sit persona patris  
alia uerbi.

Tertiò ait: Et Deus erat uerbum, hïc clarè testa-  
tur uerbū esse Deum. Nam particula λόγος, seu uer-  
bum hïc ponitur loco subiecti, sicut indicat Græcus  
articulus additus. Sed particula Deus, est prædicati  
loco.

Postea idem Ioannes, indicat de uerbo: I N mun-  
do erat, & mundus per ipsum factus est &c. Hæc sunt  
uerba, quæ necesse est de persona intelligi, in qua fue-  
rit diuina natura.

Sic & reliqui loci, qui dicunt per filium omnia  
condita esse, testantur λόγῳ seu uerbum esse perso-  
nam, quæ sit natura Deus. Constat enim mundum non  
esse conditum per humanam naturam.

Ad Coloss. 1. Omnia per ipsum & in ipso condita  
sunt, & ipse est ante omnia, & omnia consistunt per  
ipsum.

F

Item

Item Coloss. 2. In ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.

Ad Hebr. e. 1. Per quem fecit & secula, qui est fulgor claritatis, & effigies substantiae eius, ferens omnia uerbo potentiae suae &c.

1. Ioan. 1. Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod uidiuimus, quod manus nostrae contrectauerunt, Verbum uitae, id annunciamus.

Ioan. 6. Quid? si uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius.

Ioan. 17. Glorifica me pater, gloria quam habui ante mundum apud te.

Ioan. 8. Antequam Abram natus est, ego sum.

Ioan. 5. Sicut pater exuscitat mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Item quaecumque ille facit, haec & filius similiter facit.

Ioan. 10. Ego uitam aeternam do eis &c.

Ioan. 15. Dicit se mittere spiritum sanctum. Cum uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre. Et infra: Si non abiero, non ueniet paracletus: si autem abiero, mittam eum ad uos.

Ioan. 20. Thomas Christum aperte uocat Deum, Dominus meus & Deus meus.

Ro. 9. Qui est super omnia Deus benedictus &c.

### Quid est spiritus sanctus?

Est persona diuina, coaeterna & coessentialis patri  
tri

tri & filio, ab utroque procedens.

Dic testimonia, quæ probant spiritum sanctum esse personam & naturam Deum.

Suprà dixi clarè discerni personas, cum Christus inquit: Baptizantes in nomine patris & filij & spiritus sancti.

Sic Matt. 3. & Luca 3. discernuntur personæ. Patris uox loquitur de Christo: Hic est filius meus dilectus. Hic sunt duæ distinctæ personæ, patris loquentis, & testantis suum esse filium. Tertio seorsim etiam spiritus sanctus describitur apparere peculiari specie columbæ, quæ est neq; pater neq; filius.

Ioan. 14. Rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis. Item paracletus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, is docebit uos omnia.

Item, non à semetipso loquetur, sed quæ audiet loquetur.

Ioan. 15. Cum uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre, ille testimonium perhibebit de me.

Roma. 8. Vos non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Dei spiritus habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Item, Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis &c.

Hi loci clarè discernunt spiritum sanctum à patre

F 2 / 6

Et filio, et testantur esse spiritum patris et filij.

Ibidem, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro etc.

1. Pet. 1. De qua salute exquisiuerunt, et scrutati sunt Prophetæ, scrutantes in quod uel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones, etc.

Hic clarè testatur quòd spiritus sanctus extiterit antequàm filius Dei induit carnem, et uocat eum spiritum Christi.

Item, ibidem: Quæ nunc nunciata sunt uobis per eos qui euangelizârunt uobis spiritu sancto misso de cælo etc.

Actor. 2. ex Ioële: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hic testatur spiritum sanctum qui effunditur, non esse personam patris, et tamen cum inquit: De spiritu meo, significat illum spiritum habere naturam diuinam.

Vnde probas, quòd spiritus sanctus  
pariter procedat à patre  
et filio?

Ioan. 14. dicitur: Paracletus quem mittet pater in nomine meo. Deinde ait Christus: Paracletus quem ego mittam uobis à patre. Hic testatur paracletum uenire, seu mitti, tam à filio, quàm à patre.

DE

## DE CREATIONE.

## Quid est creatio?

**E**ST factura qua Deus creauit spiritus, & omnes corporales naturas ex nihilo per uerbum, ad conseruandum ac sustentandum eas. Gene. 1. In principio creauit Deus Cœlum & Terram, hoc est, uniuersas creaturas. In principio, hoc est, cum nihil adhuc esset creaturarum.

## Quid est creatura?

Est totum illud Dei opificium, tam spirituum creatorum, quàm aliarum rerum & naturarum corporaliū, in hoc diuinitus factarum, ut monstrent Deum esse, nec solum esse simpliciter Deum, sed æternum, potentem, qui creet, gubernet & conseruet omnia. Quibus cognitis inde Deus creator & conseruator glorificetur & gratiarum actiones habeat.

## Quis conseruet creata.

In articulo creationis, semper intelligere debemus perpetuam gubernationem, sustentationem & conseruationem rerum, ita quòd Deus non discesserit à suo opificio sicut faber discedit à domo facta: sed Deus perpetuò gubernat, sustentat & conseruat naturas rerum, quotannis fœcundat terram, procreat fruges ex terra, perpetuò suppeditat animantibus uitam & motum. Acto. 17. In ipso uiuimus, mouemur & sumus,

F 3 Coloss.

Coloss. 1. Omnia in eo consistunt. Psalm. 103. Omnia & te expectant, ut des illis escam in tempore. Psalm. 35. Homines & iumenta saluabis Domine.

### Quomodo agnoscitur Deus in creaturis & naturis rerum?

Tota rerum uniuersitas est Sacramentum & testimonium quoddam, quod sit Deus, quod sit bonus, iustus, sapiens. Item, motus coelestes, uices temporū, conseruatio specierum, satis clamant, mundū & naturas rerum non existere casu, sed certo consilio cōdita esse, regi & conseruari. Deinde humanae mentes sunt imagines diuinitatis, & specula in quibus contemplari diuinitatem debemus. Indicat & politica societas generis humani praesentiam Dei. Videmus quoq; homicides & Tyrannos diuinitus ad poenitentiam rapi.

### Quomodo utendum est creaturis?

Magna pietas est, creaturis sic uti, ut per eas glorificemus Deum, & monstremus in his bonitatem eius ac praesentiam, & gratias ei agamus, quod qui non faciunt, sunt Epicurei, imò & heoi.

## DE HVMANIS VIRIBUS siue de Libero Arbitrio.

### Quid est Liberum arbitrium?

**E**ST uoluntas cum ratione consentiens. In homine enim sunt, ratio siue mens, quae iudicat uoluntas

t. 45.



tas, quæ uel obtemperat, uel repugnat iudicio, & imperat inferioribus uiribus, scilicet affectibus sensuum.

Iam quæritur, quomodo uoluntas sit libera, quomodo possit obedire legi Dei.

De hac quæstione iudicari non potest, nisi magnitudinem peccati, quod nobiscum nascitur, consideremus. Item, nisi sciamus lege Dei non tantum requiri externa ciuilia facta, sed perpetuam & perfectam totius naturæ obedientiam. Nam nisi natura hominis non esset corrupta peccato, haberet certiore & clariorem de Deo notitiam, non dubitaret de uoluntate Dei, haberet uerum timorem, ueram fiduciam: denique præstaret integram obedientiam legi, hoc est, in natura essent motus omnes consentientes cum lege Dei, sicut in pijs Angelis. Nunc autem natura hominis oppressa morbo originis, plena est dubitationis, caliginis, errorum, neque uerè timet Deum, nec uerè confidit, denique plena est uitiosorum adfectuum.

De hac infirmitate quæritur.

Quantum potest præstare uoluntas humana?

I. Respondeo, Cum in natura hominis sit quidam delectus rerum, quæ sunt subiectæ rationi aut sensui, & externorum operum ciuilium, potest uoluntas humana, suis uiribus, sine renouatione, aliquo modo exter-

na legis opera facere. Hoc concedunt philosophi & sacrae literae. Nam scriptura docet esse quandam iustitiam carnis, quaedam opera legis, etiam in non renatis. Sed haec libertas saepe uincitur naturali imbecillitate, impeditur quoque saepe à diabolo. Nam cum natura sit plena malorum adfectuum, obtemperant homines saepe prauis cupiditatibus, non recto iudicio, sicut apud poëtam ait Medea.

Video meliora, proboque;

Deteriora sequor.

II. Euangelium docet in natura horribilem corruptionem esse, quae repugnat legi Dei, hoc est, facit ne prestare integram obedientiam possimus. Hanc corruptionem autem non potest natura tollere, sicut nec mortem, imò tanta est naturae caecitas, ut eam corruptionem perspicere non possimus. Ideò quoque non uidemus quanta sit humanarum uirium infirmitas, quam si uerè cerneremus, tum demum intelligeremus hominem non posse legi Dei satisfacere.

Cur igitur homines non possunt legi Dei satisfacere?

Voluntas humana non potest sine spiritu sancto efficere spirituales adfectus, quos Deus requirit, scilicet, uerum timorem Dei, ueram fiduciam misericordiae, tolerantiam in afflictione, dilectionem Dei, & similes motus.

Da

## De scripturas.

Roma. 8. Qui spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei.

Item, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.

Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu ancto, non potest intrare in regnum Dei.

Item, Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit eum.

Item, Erunt omnes docti à domino.

Item, Sine me nihil potestis facere. Ioan. 15.

**Si sic docetur, deterrentur homines  
à studio obediendi, credendi, &  
benefaciendi.**

Tanta est peruersitas iudicij humani, ut cum ostenditur nobis nostra infirmitas, & promittitur auxilium spiritus sancti, homines segniores fiant ad studium bene operandi. Cum hæc doctrina Euangelij magis nos deberet excitare & accendere ad inuocandum, & petendum auxilium à Deo.

In hac lucta hortandus est animus, ut omni conatur retineat uerbum, non est dehortandus ne conetur, sed docendus, quòd promissio sit uniuersalis, & quòd debe at promissioni credere. Nam Paulus ait: Spiri-

F 5 tus

us adiuuat infirmitatem nostram. Et diuus Basilius inquit: Deus ante uertit nos, uocat, mouet, adiuuat, sed nos uiderimus ne repugnemus. Non enim debemus indulgere diffidentiae aut desidia naturali.

Potest ergo homo aliquid suis  
Viribus prestare?

Tametsi ingens imbecillitas est impijs & sanctis, tamen est aliqua libertas uoluntatis, cum quidem iam adiuuetur à spiritu sancto, & agere aliquid potest in externis lapsibus cauendis, ideo spiritus sancti auxili-  
lium amplificari debet, & nostra diligentia acui. Sic Paulus cauere iubet, ne frustra Dei gratiam acceperimus, & Christus promittit spiritum sanctum dare, non ociosis, non aspernantibus, non repugnantibus, sed petentibus, Lucae 11. Et Deus auget dona in his, qui rectè utuntur, ut docet similitudo de negotiantibus.

Quid autem sentis de opinio-  
ne Manichæorum?

Non probo deliramenta Manichæorum, qui prorsus nullam actionem uoluntati tribuunt, ne quidem adiuuante spiritu sancto, quasi nihil intersit inter stat-  
tuam & uoluntatem. Ecclesiasticus ait: Deus reliquit hominem in manu consilij sui. Hic dico uoluntatem in pijs actionibus & conatibus, non esse ociosam, sed tamen adiuuandam esse spiritu sancto, ita si uerius libera.

Dis

Diuus Hieronymus duo dicta tradidit, quorum alterum, interpretatur alterum.

Sunt autē hæc: Anathema sit, qui dixerit Deū impossibilia præcepisse. Et rursus: Qui dixerit nos posse mādāta Dei implere sine gratia Dei, anathema sit.

### De diuisione liberi arbitrii.

Quidam diuidunt liberum arbitrium, in liberum arbitrium ante lapsum, & post lapsum.

### Quid liberum arbitrium.

ante lapsum?

Fuit plenaria libertas apprehendendi tam bona, quā mala, tam seruandi præcepta Dei, quā non seruandi, pro libera uoluntate in creatione indita diuinitus. Sic Ecclesiast. decimoquinto: Apposuit tibi aequam & ignem, ad quod uolueris, porrige manum tuam. Illud liberum arbitrium fuit ante lapsum hominis tale, quale adhuc hodie sancti angeli habent. Nunc propter peccatum adempta est libertas apprehendendi bona spiritualia. Iuxta illud: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus. Adam ex illa libertate, & bene & malè agere potuit, amare Deū, & odisse. Ita & angeli, qui cum malum apprehenderunt, lapsi fuerunt.

### Quid est liberum arbitrium

post lapsum?

Natura corrupta, superest aliquod iudicium legis,  
intel

intelligens quæ sint facienda, quæ tamen uoluntas efficere non potest, nisi accesserit spiritus sanctus, & uiuerit uoluntatem & conatus nostros. In externis, est uoluntas efficax rerum externarum, sine reuouatione spiritus, quæ tamen à diabolo impediri potest.

Quid ergo relinquitur nostro arbitrio in rebus spiritualibus?

Iudicium quoddam faciendorum, quæ est lex nature, uoluntas, conatus, studium, cursus, cogitatio: quæ omnia nihil sunt, nisi accesserit spiritus sanctus. Quare & Apostolus ubiq; precatur Ecclesijs, ad quas scribit, ut Deus, quod coepit in illis, bonum perficiat.

## DE PRÆDESTINATIONE.

Quid est prædestinatio?

**E**ST certa Dei præordinatio, qua eueniunt omnia cum interna, tum externa opera & cogitationes, in omnibus creaturis, iuxta decretum uoluntatis suæ.

Electio est, qua elegit nos Deus in ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi, ut essemus irreprehensibiles coram illo per charitatem, ut adoptaret nos in filios per Iesum Christum in sese, iuxta beneplacitum

tum uoluntatis suae. Ephesi. 1. & Matt. 10. Nonne duo  
passeres &c.

### Vnde auspicanda est prædes- tinatio?

Non à lege, neq; à ratione, sed ab Euangelio, quod  
est uniuersalis promissio. Si quis extra Euangeliū cau-  
sam querit electionis, is non potest non errare. Dein-  
de si quis ex uniuersali, promissionem particularem  
uelit efficere, is reddet simpliciter incertam pro-  
missionem, & tollet fidem. Quare ex uniuersali pro-  
missione iudicanda est prædestinatio, id ubi fit, nulla  
restabit amplius occasio excrucianti animum illa pec-  
cualiaritate.

### Quod sunt partes præsti- nationis?

Duæ: Alligationis, & conditionis.

Alligatio, est necessitas presentium, ut si quid  
prouidentia præsens esse uidetur, id necesse est esse,  
tametsi nullam habeat naturæ necessitatem, ut om-  
nes homines mortales esse necesse est, sic Deo pro-  
uidente.

Conditio, ut si Adam ederit de pomo, morietur,  
Si Israël ambulauerit in uia domini, & seruauerit  
præcepta eius, seruabitur. Si susceperis Euangeliū &  
illi credendo ad finem usq; uitæ tuæ adhæseris, serua-  
beris, si uerò non susceperis, damnaberis. Sic August.

Prædes-

Prædestinauit Deus hominem, ut si esset obediens, & à gustu uetiti pomi abstineret, in uita permaneret, sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret. Prædestinati enim sumus sub conditione, ut si susceperimus Verbum, erimus filij Dei: si non, damnabimur. 2. Timoth. 2, ait Paulus: Si quis expurgarit se ipsum ab his, scilicet impijs doctrinis, erit uas in honorem sanctificatum, accommodatum usibus Domini ad omne opus bonum præparatum.

Da locos scripturæ qui ostendunt  
promissionem esse uniuersalem.

Paulus Roma. 3. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi, quæ est in omnes & super omnes.

Et Romanorum decimo: Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum.

Item, Deus uult omnes homines saluos fieri. Deus non uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat, Ezech. 18.

Matthæi undecimo: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, ego reficiam uos.

Ioannis tertio: Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Item Actuum decimo: Apud Deum non est personarum acceptio. His sententijs erigendæ sunt conscientie contra naturalem diffidentiam & dubitationem. Quia uerò malum ex nobis est, cauendum est  
ne uolen-



ne uolentes indulgeamus naturali diffidentiae, de re =  
pugnemus promissioni, sed respicientes credamus  
promissioni.

## DE DISCRIMINE Veteris & Noui Testamenti.

Quod est discrimen Veteris  
& Noui Testamenti?

**V**etus Testamentum proprie fuit Lex & tota po-  
litia Mosi, quae habuit promissiones, datas popu-  
lo Israël de regno & politia corporali.

Nouum Testamentum est, non ministerium legis,  
sed Euangelij, uidelicet, pactum de regno Christi  
spirituali & aeterno, & habet promissionem iusti-  
ficationis & uitae aeternae, donandae propter Chri-  
stum.

Quare illud uocatur Vetus, hoc au-  
tem Nouum Testamentum?

Non propter ordinem & successionem tempo-  
rum, quasi nouum Testamentum non pertinuerit ad  
patres, sed propter discrimen ministerij & promiss-  
sionem. Quia uetus Testamentum erat ministerium  
legis, & observatio rituum Leuiticorum, & illius  
politiae populi Israël, & habebat promissiones de il-  
lo regno.

sed

Sed noui Testamenti aliud est ministeriū, alia promissio, uidelicet rerum æternarum, nec consistit in externis obseruationibus, sed requirit cultus spirituales, hoc est, ueros motus cordis.

### Desiūt ne Vetus Testamentum?

Etsi lex Mosi & illa politia ad certum tempus constituta, iam cessauit, postquā Christus exhibitus, nec opus est obseruatione illorum rituum & politie Mosaice: tamen quia doctrina legis moralis scripta est in natura, & communis est omnium hominum, ea tenus pertinent ad uetus Testamentum, qui tantum habent notitiam legis, nec habent notitiam Euangelij, neq; sunt renouati à spiritu sancto.

Econtra Nouum Testamentum, id est, promissio remissionis peccatorum & renouationis per spiritum sanctum, non tantum est unius temporis, sed omnium ætatum, sicut & Patribus facta est promissio de Christo.

### Quid significant apud Paulum hæc uocabula, Litera & spiritus?

Per literam intelligit omnes cogitationes & obseruationes, & ut uocant bonas intentiones seu conatus rationis, sine spiritu sancto, hoc est sine uero timore & uera fiducia Christi.

Per spiritum intelligit motus spirituales, quos spiritus sanctus excitat in cordibus nostris. Est igitur

Lex

Lex litera, quando imitamur eam bonis intentionibus aut externis moribus sine spiritu sancto, hoc est, sine uero timore, & sine uera fiducia. Est & Euangelium litera, cum non apprehenditur spiritu, hoc est, cum non uerè timemus, nec uerè credimus Deo.

Porro, Lex administratio mortis est, quia nō promittit remissionem peccatorum gratis, nec adfert spiritum sanctum. Euangelium uerò est administratio spiritus & uitæ, quia promittit remissionem peccatorum gratis, & donat spiritum sanctum & uitam æternam. Repudianda igitur est Origenis interpretatio, qui uocat literam grammaticum sensum, spiritum uerò Allegoriam.

## DE ABROGATIONE Legis.

### Quid est abrogatio Legis?

**E**ST abolitio execrationis seu maledictionis Legis, per Christum facta, ita quòd nunc omnes qui credunt in Christum, liberati sunt à iure legis, accusantis perpetuò conscientiam, & damnantis illam coram Deo, propter imperfectam obedientiam Galatas tertio: Christus nos redemit à maledictione legis, dum pro nobis factus est maledictum &c. Et Roman. octauo: Nulla nunc condemnatio ijs, qui insiti sunt Christo &c.

G Sunt

MARGARITA  
Sunt ne & impij liberati  
à Lege?

Minimè, Nam Paulus ait: Lex iniustis est posita, hoc est, incredulis, & illis qui nondum sunt sub gratia, uel qui nondum fide apprehenderunt Christum, neque acceperunt spiritum sanctum, à quo reguntur. In his non minus lex adhuc hodie exercet suum officium, accusando & condemnando illorum conscientias, quàm olim sub Mose. Nam lex pædagogus noster est usque ad Christum.

Quæ sunt causæ abrogatæ  
Legis?

I. Promissio Dei, quia Deus promisit hanc legis abrogationem in Christo futuram, Hier. 31. Feriam domui Israël fœdus nouum, Non secundum pactum, quod pepigi cum patribus uestris.

II. Infirmitas nostra occasionem abrogandæ legis præbuit, Acto. 15. Quod nec patres nostri, nec nos portare potuimus.

Est ergo tota lex abrogata?

Tota lex est abrogata credenti, uidelicet, ut Lex non habeat ius accusandi aut condemnandi eum. Habet enim aliud quo iustificatur, quam Legem.

Quare igitur non licet omittes  
re Decalogum?

Respondeo. Euāgelium affert spirituales & æternas  
nam

nam uitam, ideo retinet eam partem legis, quæ docet qualis sit illa noua uita, & consentit cum lege naturæ, quæ est ipsa notitia Decalogi. Quare Decalogus non sic intelligatur esse abrogatus, ut iam nõ debeat fieri, sicut cæteræ partes legis, uidelicet, ceremoniæ & iudicialia Mosi omittuntur, quæ sunt tantum externæ ordinationes, pertinentes ad uitam corporalem.

Sed in ijs qui iustificantur, & accipiunt spiritum sanctum, iam inchoatur noua obedientia spiritualis, quæ requiritur in Decalogo, seu lege morali.

## DE LIBERTATE

Christiana, Quæ est abrogatæ  
Legis effectus.

Quid est libertas Christiana?

**E**ST libera assertio in regno spiritali per Iesum Christum, qua sumus liberi à seruitute ac ab execratione legali, à iure peccati & mortis, adeoq; ab omni externa obseruatione in negotio iustificationis coram Deo, quæ gratuito datur credentibus propter Christum. Vel breuius sic: Est doctrina indicans in quibus rebus propriè sit Christiana iustitia, & quid de ceremonijs sentiendum sit. De quibus omnibus et aëtib; infinitæ extiterunt disputationes.

Quot sunt gradus libertatis  
Christianæ?

G 2 Qua:

Quatuor: Primus, quòd non propter legem, sed gratis propter Christum donatur promissio peccatorum, & imputatio iustitiæ. Hic gradus est præcipuus, nihil pertinens ad ciuilem uitam, sed tantum ad certamen conscientie in iudicio Dei, in quo opus est hac consolatione. De hoc gradu ait Christus, Io. 8. Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis.

Secundus, est donatio spiritus sancti, quo credentes iustificantur & reguntur ac defenduntur aduersus seuitiam diaboli. De hoc Paulus 2. Cor. 3. Vbi spiritus domini ibi libertas.

Tertius, quòd Euangelium liberat nos à ceremonijs et iudicialibus legibus Mosi. Hic gradus pertinet aliquo modo ad uitam exteriorem, sed habet causam in superioribus. Euangelium enim non requirit Leuiticas ceremonias, quia docet nos gratis consequi remissionem peccatorum, & iustos pronuciari per misericordiam, propter Christum non propter ullos cultus, aut nostra opera.

Quartus docet, quid sit sentiendum de Ecclesiasticis ceremonijs, quas Episcopi aut alij homines instituerunt. Cum enim in hac uita opus sit certis ritibus, locis ac temporibus, permittit Euāgelium in Ecclesia fieri ordinationes, hoc fine, ut omnia in Ecclesia ordine, & sine tumultu gerantur. Ideò constituuntur certi dies, ut sciat populus quando conuenire debeat, ad audiendum Verbum. Hæ traditiones tolerande

randa sunt, sed non est quaerenda in illis iustificatio.

Ad quid prodest hæc doctrina  
de libertate Christiana?

Ad multa, Si enim hæc doctrina non extet in Ec-  
clesia, sequuntur multa incommoda.

Primum obscuratur iustitia fidei, cum scilicet  
transfertur beneficium Christi in traditiones, hoc  
est, cum homines putant se mereri remissionem pecca-  
torum, & se iustos pronunciari propter tales obser-  
uationes, ex qua persuasione ruunt conscientia in despe-  
rationem, & amittunt ueram fidei & Christi notitia.

Secundum, ineruditi fingunt tales obseruatio-  
nes externas esse ueros cultus & uera perfectionem,  
cum tamen perfectio sint, timor, fides, dilectio, & ope-  
ra uocationis.

Tertium, scinditur Ecclesiarum concordia, ut  
factum est de Paschate.

Quartum, si conscientia putent hos ritus esse  
necessarios, nunquam acquiescent. Quis enim un-  
quam obseruauit omnes traditiones humanas quarum  
erant tot summae, tot libri, ut uix dinumerari possent.

Sed inquis, obedientia necessaria est,

etiam si potestas abutitur suo iure. Ait enim Chri-

stus: Super Cathedram Mosi sedent scribae

&c. quaecumque dixerint facite.

In his quae sunt iuris diuini, conscientia necessario

G 3 debet

debet obedire Pastoribus, iuxta illud: Qui uos audit, me audit. In traditionibus uerò ecclesiasticis debet eatenus obedire, ut scandala caueat, & ne queratur in eis iustificatio, aut addatur opinio necessitatis. Cum autem præcipiuntur aut traduntur impia, tunc regula tenenda est Apostolorum, Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

Sed quid de ceremoniis à Christo institutis?

Hæ obseruari debent, quia habent mandatum Dei. Et tamen Euangelica libertas docet, quòd ceremoniis non iustificemur sine fide. Item quòd necessitas excuset nos, si impediamur, quò minus uti illis Ceremoniis possimus, Ut si aliquo casu non possent alicui contingere Baptismus, is si uerè crederet in Christum, tamen sine ceremonia saluus fieret.

## DE CONSILIIIS.

Sunt ne Consilia quoque in Euangelio à Christo tradita.

**Q**uidam finxerunt in Euangelio esse consilia, de non uindicando, de paupertate, uirginitate, castitate. Deinde dixerunt ea opera perfectionem esse. Sed hæc sunt plena errorum & superstitionum. Vna enim est lex Dei, quæ nihil nisi præcepta continet.



continet, & Christi prolixa concio, Matt. 5. nihil aliud est, quàm legis interpretatio. Christus enim id agit, ut ostendat in lege requiri perfectam obediētiam. Quare cum odia, concupiscentiam, cupiditatem uindictæ prohibet, non adfert noua quædam consilia, sed ipsam legem Dei interpretatur, & præcepta tradit. Addit & pœnam æternam. Qui irascitur (inquit) fratri suo, reus erit iudicij. Item, omnis qui uidet mulierem, ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.

## DE VINDICTA.

Quid præcipit de Vindicta?

**P**rohibet uindictam priuatam, hoc est, cupiditatem uindictæ, & eam uindictam, quæ fit sine auctoritate magistratus: non tollit publicam uindictam, quæ exercetur per magistratum. Per Euangelium enim non aboletur magistratus, sed multò magis confirmatur, Roma. 13. Reijcienda est igitur hæc seditiosa opinio, quæ docet consilium esse de uindicta. Et prudenter tenendum discrimen publicæ & priuætæ uindictæ. Ait enim Dominus: Mihi uindictam, & ego retribuam.

Sed quid de hoc dicto: Vim ui repellere licet?

Euangelium non pugnat cum hoc dicto. Nam uim  
 G A ui re=

ui repellere, iuris naturæ est, si modò rectè intelligatur, debet enim ad publicam uindictam, hoc est, ad officium magistratus accommodari. Sic magistratus uim ui repellit, cum latrocinia armis & gladio depellit. Quorsum enim opus esset Magistratibus, si singuli priuatim uindictam exerceremus?

## DE PAUPER TATE.

Quid præcipit de paupertate?

**E**uangelium neq; præcipit, neq; consulit, discedere à facultatibus, aut res in commune conferre, imò approbat politicas ordinationes, diuisionem rerum, & proprietatem. Cæterum Euangelium præcipit liberaliter iuuare egentes, & præmia ingentia corporalia & spiritualia pro hac liberalitate pollicetur, sicut Christus ait: Date, & dabitur uobis. Et 2. Cor. 9. Qui parcè seminat, parcè & metet, & qui seminat in benedictione &c. Salo. Frouerb. 5. pulchrè depinxit bonam partem Oeconomiae, Bibe aquam (inquit) de tuis fontibus, & fontes tui foras deriuentur, & ripæ effluant in plateas. At tu dominus esto horum solus, non alieni tecum &c.

Vult Salomon, ut quisq; ex fructibus sui fundi aut fortunis suis largiatur egentibus, sed ita ut fundum retineat, ne redigatur ad mendicitatem. Sic Paulus iubet largiri, ne egeamus ipsi, neue ignaui nostra liberalitate

litate

litate abutantur. Breuiter, Proprietatem rerum confirmant multa testimonia, Licet enim habere diuitias, ut testantur Christus & Paulus.

### Quid est paupertas.

Paupertas non est mendicitas. Hæc enim in ociosis & robustis peccatum est. 2. Thessa. 3. Qui non laborat, non manducet. Sed paupertas Euangelica est spiritualis, hoc est, tenere facultates, quæ Dei beneficio contingunt nobis, sine auaritia, sine superbia, id est, sine fiducia opum, sine impietate, hoc est, cum periclitamur in confessione Euangelij, ut opes amittere malimus, quàm abijcere Euangelium. Sic in summis opibus pauperes spiritu fuerunt, Abraham, Iob, David, & multi alij. Complectitur paupertas patientiã, cum scilicet eripiuntur, aut aliquo casu pereunt opes, ne tunc irascamur Deo, aut aliquid cõtra Dei mandatum faciamus, sed propter Deum æquo animo feramus hanc iniuriam, aut casum.

### Quotuplex est desertio facultatum?

Duplex, Altera fit nostra electione, sine mandato Dei, & sine uocatione. Hæc desertio non est cultus Dei, Matt. 15. Frustrà me colunt mandatis hominum. Altera est, quæ habet mandatum Dei & uocationem, ut cum Tyranni cogunt aut facultates amittere, aut ab Euangelio discedere, aut deficere. Hanc

G 5 laudat

laudat Christus: Qui reliquerit (inquit) agrum, domum, & cætera, propter Euangelium, hoc est, propter confessionem Euangelij, centuplum recipiet &c. Marc. 10. Breuiter, sicut Christus non laudat eos, qui deserunt coniugem & liberos, aut qui sibiipsis uitam eripiunt, ita non laudat descrentes patrimonia, sine mandato Dei.

## DE CASTITATE.

Quid præcipit de Castitate?

**E**uangelium non solum præcipit castitatem uirginum, sed etiam coniugum. Nam & coniugium est diuina ordinatio, & omnes qui non continent, mandatum habent, ut coniugio utantur. 1. Cor. 7. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxorem suam.

Quid est castitas?

Castitas non tantum est uirginitas, sed etiam coniugum moderata consuetudo. Sic Hebræ. 13. Honorabile connubium apud omnes, & thorus immaculatus. Fornicatores autem & adulteros iudicabit Dominus.

Tamen Paulus ait: De uirginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do.

Paulus non sentit aliquos magis mereri iustificationem propter uirginitatem, quam propter coniugium.

gium. Vtrique enim & coniuges & uirgines statuere debent, se per misericordiam Dei iustos esse, & acceptos propter Christum, non propter dignitatem coniugij aut uirginitatis.

### Quid igitur Monachi extollunt & præferunt Cœlibatum?

Semper fuere Fanatici spiritus, qui negarunt coniugium concessum Christianis, ut Tatianus, Hierax. Etsi Monachi nolunt uideri damnare coniugium, tamen ualde deformant, somniant enim se magis mereri remissionem peccatorum & iustificationem suo cœlibatu, quàm reliquos homines. Deinde fingunt illum cœlibatum perfectionem esse Euangelicam, in quo uehementer errant. Fuerunt enim perfectiores multi cōiuges, Abraã, Isaac, Iacob, David, &c. quàm pleræque uirgines. Nō est cœlibatus perfectio, sed perfectio Euāgelica est, agnoscere humanam imbecillitatē, perterrefieri, & econtrā fide erigi. In talibus exercitijs uersatur perfectio Euangelica, si qua est sic uocanda.

### Cur ergo laudat & suadet Paulus uirginitatem & cœlibatum?

Propter politicum finem, scilicet, ut expeditiores simus ad discendum, docendum, & obeunda ministeria ecclesiastica. Sic Christus laudat cœlibes, cū ait Matthæi decimonono: Sunt & Eunuchi qui se castrauerunt propter Euangelium, hoc est, discendi  
& docendi

& docendi causa. Nam uerum est quod Paulus ait:  
 Coelebs curat ea quæ sunt Domini, ut domino placet.  
 Explorent igitur coelibes suas uires, & studeant,  
 ut purè uiuant caueant, ocium & luxum, & adhi-  
 beant abstinentiam, & animus sit intentus studijs.  
 Qui uerò ruunt in libidines contra præceptum  
 Dei, sciant se Deo poenas daturus esse. Fornicato-  
 res enim & adulteri, non intrabunt in regnum Dei.  
 Sæpe istorum hominum causa plectitur uniuersa Res-  
 publica, sicut testatur Sodomorum historia & dilu-  
 uium. Item Deus inquit se Chananeos deleturum esse  
 se propter uagas libidines. Paulus quoq; ait, libidi-  
 num poenas esse cæcitatem & amentiam, Romano-  
 rum primo. Et carnalem securitatem. Ephesi. quarto.  
 Et Oseas ait: Fornicatio, uinum, & ebrietas auferunt  
 cor. Sunt ergo isti fucati coelibes scandalo multis, &  
 autores turpis exempli.

## DE ECCLESIA.

### Quid est ecclesia?

**E**ST congregatio omnium illorum qui profiten-  
 tur Euangelium, & non sunt excommunicati,  
 in qua sunt promiscuè, boni & mali, sicut parabola  
 de uerriculo in mari iacto docet, Matthæi 13. Hinc  
 etiam in Scripturis describuntur duo corpora Eccle-  
 sie,

sia, alterum corpus uerae Ecclesiae, alterum hypocriticae ecclesiae.

### Quando incipit Ecclesia?

Certum est ecclesiam tempore Adæ cœpisse, & post Adam apud omnes Euangelij professores, in hunc usq; diem stetisse, & adhuc stare apud eos, qui illud profitentur.

### Quotuplex est Ecclesia?

Duplex, Hypocritica & uera.

### Quæ est hypocritica Ecclesia?

Est quæ gerit bellum cum uera Ecclesia, sicut Iudei persequebantur Prophetas, deinde Christum. Hanc uocat Dauid ecclesiam malignantium. Et Esaias describit eam his uerbis capite 29. Appropinquat mihi populus ore suo, & labijs me honorat: cæterum cor eorum longè abest à me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas, & præcepta hominum. Hæc ecclesia exposita est oculis, quia omnia illius opera, omnis cultus, quo credit se Deum colere, externus est, species & larua est puræ Ecclesiae, humanis traditionibus, loco sinceræ doctrinæ, ore & labijs tantum, sine adfæctibus cordis Deum colens.

### Quæ est uera Ecclesia?

Est congregatio iustorum, qui uerè credunt Christo, & sanctificantur spiritu Christi. De hac Paulus 1. Timoth. 3. Ecclesia est columna & sedes ueritatis

He

Hæc dicitur catholica, quia non est humana aliqua politia, uni loco, aut certis ceremonijs humanis alligata, sed est spiritalis cœtus piorum, qui passim in mundo dispersi sunt, & tamen omnibus temporibus de doctrina Euangelij conueniunt.

Hanc describit Paulus his uerbis, Ephesiorum quinto: Christus dilexit Ecclesiam ad eò, ut seipsum exponeret pro illa, ut eam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum, ut exhiberet eam sibi ipsi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, & ut esset sancta atq; irreprehensibilis. Hæc Ecclesia nõ est exposita oculis, sed creditur, iuxta articulum Symboli: Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem. Habet autem certas notas, quibus agnoscitur, nempe purum uerbum Dei, & legitimum usum Sacramentorum, & clauis quibus utitur in ministerio Verbi & Sacramentorum.

Quid uerò sentiendum de excommunicatis?

Excommunicati, pars Ecclesiæ esse desierunt, iuxta illud Matt. 18. Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus.

Quod est discrimen inter Ecclesiam hypocriticam & ueram?

Quantum interest inter ueritatem & simulationem, inter speciem ueri & res ipsas, inter fucum & natium



natiuum colorem, tantum interest inter ueram & hypocriticam Ecclesiam. Certum est enim hypocritas habere idem Euangelium & eadem Sacramenta. Sed his non sunt contenti, uerum affingunt humanas traditiones, quas conferunt cum Euangelio, adaequant, saepe ultra extollunt, non uere suscipiunt Euangelium. Hi corde non credunt, neque adherent, sed tempore procellarum recedunt, neque subsistere possunt. Est & apud hypocritas impurus Sacramentorum usus, aliud caput, quam Christus a quo petunt suam iustitiam, sanctificationem, sustentationem. Spiritu sancto utuntur non aliter atque pallio, quo oppalliant & tegunt impiam suam doctrinam, quae dissipat & perturbat conscientias, id quod sane spiritus sancti opus non est, qui congregat conscientias & consolatur. Breuiter, Hypocritica Ecclesia larua est, externa species est, fucus est, pretextus est, impudens tamen amula, & sine scientia uerae Ecclesiae.

## DE POTESTATE Ecclesiastica.

Quid est clauis seu potestas Ecclesiastica?

**E**ST quae consistit in docendo Euangelio administratione Sacramentorum & in excommunicandis

candis illis, qui publicis criminibus sunt obnoxij, ijs q̄  
rursus absoluendis, ubi petunt absolutionem.

Vel est œconomica quædam administratio, quæ  
constat non ui corporali, sed tantum uerbo. Regnum  
enim Christi spirituale est, quod non regitur gladio,  
armis & alijs rebus, ad ciuile regnum pertinentibus.  
Christus enim, huius Ecclesiasticæ potestatis autor  
& institutor, omnem ciuilem administrationem & à  
se, & à suis discipulis transtulit ad principes mun=  
di. A se, quia noluit se eligi in Regem, sed aufugit. Ab  
Apostolis, dum inquit: Principes gentium dominan=  
tur eis, uos autem non sic.

**Quotuplex est potestas Ecclesiastica?**

Duplex, ordinis & iurisdictionis.

**Quæ est potestas ordinis?**

Est mandatum docendi Euangelium & annūcian=  
di remissionem peccatorum, & impertiendi Sacra=  
menta singulis aut pluribus. Hic non licet commini=  
sci nouam doctrinam, sed proponenda est doctrina  
à Christo tradita. Quemadmodum præcipit Matth.  
ultimo: Docentes eos seruare omnia quæcunq; man=  
dauit uobis. Et Paulus Gala. 1. Si angelus de cœlo aliud  
docuerit, quàm nos docuimus, anathema sit.

**Quæ est potestas Iurisdic=  
tionis?**

Est potestas excommunicandi obnoxios publicis  
criminibus

criminibus, & rursus eos absoluendi, si conuersi peccant absolutionem. Hæc potestas non debet esse tyrannica, sed sicut Christus docuit Matthæi decimo octauo: Si ecclesiam non audierit, sit tibi uelut ethnicus. Et paulus secunda Corinth. primo: Non dominamur fidei uestre, sed adiutores sumus gaudij uestri.

### Quid differunt potestas Ecclesiastica & politica?

Potestas politica siue ciuili fert leges de defensione corporum, de distinctione dominiorum, de contractibus, de criminibus, & coërcet homines uel corporali. Contrâ potestas ecclesiastica impertit res æternas & spirituales, hoc est, habet doctrinam cœlestem, & coërcet homines uerbo. Quare non improbat neque abolet potestatem ciuilem, imò approbat eam, & sanctorum corpora ei subijcit.

### Quando accepit Ecclesia claues?

Quando Christus dixit Petro Matt. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum. Et matt. 18. Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis &c. Et Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata &c.

### Valet ne ministerium malorum ministrorum?

Imò ualet. Nam uerbum & Sacramentum non sunt

H

sunt

sunt ministri, sed Christi, quæ si ritè administrantur, ministri malitia nihil nobis oberit. Et uulgo dicitur:

*Vim Sacramenti non mutat uita ministri.*

Sacramentorum administratio non est irrita, etiamsi mores ministrorum sint uitiosi. Hoc tamen intelligendum est de malis, non de aperte blasphemis, ut Iudæis aut Turcis, quibus Ecclesia nullum ministerium mandauit.

### Debetur ne ministris Ecclesiarum obedientia?

Sicut uerbo Dei, ita ministris uerbum Dei docentibus, quod ad ministerium attinet, debetur obedientia, sicut præcipit scriptura: Qui uos audit, me audit, Luc. 10. Quicquid dixerint, facite, Matthæi 23. Item: Obedite præpositis uestris, Heb. 13.

Hæ sententiæ loquuntur de ministerio, et requirunt obedientiam debitam ipsi Euangelio, non constituunt autem regnum doctoribus, extra Euangelium. Deinde debetur eis quoque obedientia in iurisdictione, quam habent iuxta Euangelium, uidelicet, in cognitione criminum, audiendis testibus, in legitima excommunicatione &c.

### Quid uerò in ceremoniis condendis, nunquid et in his debetur pastoribus obedientia?

Imò, Nam pastores habent auctoritatem ordinandi ceremonias

ceremonias hoc fine, ut ordine gerantur res in publico ecclesie cœtu, sicut Paulus ordinat, ut mulieres tegant capita, & ecclesia initio diem Dominicum, & alios quosdam dies festos constituit, ut certa essent docendi tempora. Sed hæ ordinationes non debent superstitiosè intelligi, non enim sunt iustitiæ, seu cultus necessarij ad iustitiam, sed ut re ipsa res adiaphoræ, quæ extra scandali casum omitti possunt sine peccato. His itaq; traditionibus debetur obedientia, quod ad casum scandali attinet, extra casum scandali conscientie sunt liberæ.

## DE SCANDALO.

### Quid est Scandalum?

**E**ST offensio, qua alterius animus perturbatur, hoc est, uel deterretur, uel incitatur ad imitationem. Vel est offensio seu deprauatio doctrine, & uisite, seu fidei, & charitatis.

### Quotuplex est scandalum?

Duplex, Acceptum & Datum.

### Quid est Scandalum acceptum?

Est cum uel recta doctrina, uel necessario facta Pharisei & Hypocrite offenduntur, & concipiunt odia Euangelij & piorum. Ut pharisei oderunt Euangelium & Euangelij doctores. Hoc Pharisaicum scan-

H

2

dalum

dalum non est uitandum, excusat enim nos mandatum Dei, sed praestandum est, ut doctrina sit uera, certa, & utilis ecclesiae. Grauiſſimum enim peccatum est ecclesiam Dei perturbare malis, incertis & inutilibus diſputationibus.

#### DA EXEMPLA.

Pharisaei & scribae offendeantur, cum sanaret Christus agros in sabbato, cum discipuli non lauant manus, cum euellunt spicas. Sic nostri hypocritae offenduntur, dum uident quod non amplius permittimus consecrare aquam, sal, cereos, herbas &c. Hic mandatum Dei excusat pios, habent enim mandatum Dei de sana ac recta doctrina. Item de necessarijs operibus quibus iuuatur proximus. Huic obediendum est simpliciter, neq; curandi sunt homines hypocritae, iuxta illud: Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

#### Quid est scandalum datum?

Est impia doctrina aut malum exemplum, quod nocet alijs, siue quia imitantur, siue quia deterrentur homines ab Euangelio. Huius generis scādala sunt omnia impia dogmata, traditiones humanae, quae sine peccato non possunt obseruari. Horum scandalorum auctoribus minatur Christus, Matt. 18. Vae homini, per quem scandalum uenit. Sunt igitur haec scādala summa uigilantia cauēda, ne uel autores, uel suffragatores impiae doctrinae simus, nec imitatores impiorū cultū.

Qui

Quid autem agendum est in re-  
bus indifferentibus?

Hic tenenda est regula Pauli, de usu libertatis. Sic enim præcipit doctis, Roma. 14. Infirmum in fide suscipe. Item, Omnia fiant ad ædificationem. Non enim utendum est libertate apud illos, qui nondum audierunt Euangelium, aut apud fratres nondum satis confirmatos. Sed sequendum est exemplum Pauli, Factus sum (inquit) infirmus infirmis. Item, si esca offendit fratrem, nunquam manducabo carnem. Vbi autem iam inclaruit Euāgelium, & mediocriter confirmata est ecclesia, non est acerba obseruatio inutilium traditionum requirenda. Paulus enim, ut ostenderet exemplum libertatis, noluit circumcidere Titum. Et Christus excusat Apostolos, uiolantes traditiones Seniorum. Sinite eos, ait, cæci sunt, & duces cæcorum.

Quæ sunt cauenda in ecclesijs,  
ne suboriantur scandala?

Hæc tria, Primum, ne impia aut incerta aut inutilia doceamus.

Secundum, cum certa doceamus, ne ita confuse tradamus, ut auditores in tanta confusione malis concipiant opiniones.

Hic maxime adhibenda est diligentia, ut omnia sine sophistica explicentur, aptè, propriè, disertè, & distinctè, I. eò Paulus uult Episcopum esse didacticum,

H 3 ut

ut aptè & propriè doceat. Et Christus uult scribam in regno cœlorum similem esse bono patrifamilias, qui prudenter eligat & proferat de thesauro suo in docendo noua & uetera. Nisi enim hanc prudentiam adhibeant doctores, perturbantur conscientie, & obrepunt animis prauæ opiniones, nocituræ religioni & moribus, & oriuntur tumultus & pleraq; alia scandala.

Tertium, ne facile mutemus usitatos mores, qui tolerari possunt, Publicorum enim morum uiolatio, facile excitat magnos tumultus.

Item ne nostra exempla alijs noceant & negligetiores reddant, neue præbeamus occasionem dissidijs aut factionibus, sine necessaria causa. Si quis enim hoc modo traditiones uiolat, peccat.

## DE SACRAM

mentis.

### Quid est Sacramentum?

**E**ST promissionis diuine signum, à Deo institutum. Constat autem elemento & uerbo, ut extet memoria promissionis.

### Quot sunt Sacramenta?

Tria, Baptismus, Coena Domini, & Absolutio. Hæc habent præcipuam promissionem in Euangelio, de remissione peccatorum.

Sunt



## Sunt ne alia Sacramenta?

Si Sacramenta uocamus opera, quibus additæ sunt promissiones diuinæ, tunc multa possunt numerari Sacramenta, ut oratio erit Sacramentum, Est enim quoddam opus nostrum, & magnificas habet promissiones. Ioan. 16. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Sic afflictiones, et eleemosynæ erunt Sacramenta, quia sunt opera ornata diuinis promissionibus. Vt, Date, & dabitur uobis. Item, Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum. Sic magistratus & matrimonium, sunt res externæ, ornatae uerbo Dei & promissionibus. Si uerò Sacramenta uocamus ceremonias, seu ritus in Euangelio institutos, propriè ad præcipuam promissionem Euangelium de remissione peccatorum pertinentes, tantum tria sunt, Baptismus, Coena Domini, & Absolutio.

## Variant ne sententiæ de Sacramentis?

Maximè, Sunt enim quatuor opiniones.

1. Scholastici fingunt homines utentes Sacramentis noui Testamenti, ex opere operato iustos fieri. Hæc opinio explodenda est, pugnat enim cum iustitia fidei. Sentiunt enim hominem fieri iustum propter illius ceremonie usum, etiamsi non credat, imò si nullum bonum motum cordis addat, modò non ponat o-

Hæc bicem,

bicem, id est, ne habeat actuale propositum peccati mortalis.

II. Alij dicunt sacramenta non esse signa uoluntatis Dei erga nos, sed tantum notas nostræ professionis, quia oportet extare notas, quibus discernamur à reliquis gentibus, sicut uestitus forma discernit Monachos.

III. Anabaptistæ dicunt sacramenta esse allegorias quasdam bonorum operum. Sic interpretantur baptismum signum esse afflictionum quòd oporteat Christianos subire fluctus & pericula omnis generis. Sic coenam Domini faciunt mutuae beneuolentiæ signum. Nam symposia apud omnes gentes sunt signa mutuae beneuolentiæ. Sic circumcisionem interpretantur fuisse signum coërcendarum cupiditatum. Sed hæ duæ opiniones repudiandæ sunt, quia tantum docent de minus principalibus seu accessorijs finibus, scilicet de politico, seu ciuili & allegorico, non docent de proprio & spiritali usu baptismi.

IIII. Vera igitur scripturæ sententia est, quòd sacramenta noui Testamenti sunt signa uisibilia uoluntatis Dei erga nos, incurrentia in oculos, ut nos admoneant, ut credamus promissioni in Euangelio propositæ. Augustinus inquit, Sacramentum est uerbum uisibile, hoc est, sicut uerbum est nota quæ auri bus accipitur, ita sacramentum est spectaculum seu pictura quæ currit in oculos. Sicut uerbum est instrumentum,

mentum, per quod spiritus sanctus efficax est, ut Paulus inquit, Roman. 1. Ita per sacramenta spiritus sanctus efficax est, cum fide accipiuntur, admonent enim & mouent ad credendum, sicut uerbum.

### Cur Christus instituit Sacramenta?

Propter nostram infirmitatem. Humanus enim animus post lapsum Adæ multò imbecillior est, quàm ut possit simplici uerbo credere. Ideò nostra infirmitate motus est Christus, signa uerbo adiecit, quò nostræ infirmitati mederetur, & ut mutua quadam uerbi & signorum coherentia duceremur ad fidem erga promissiones Dei, teste Augustino, ubi ait: Homo ante peccatum uidebat Deum, intelligebat & fidebat illi. Post peccatum, homo Deum capere non potest, nisi medio aliquo adiutus. His signis adijcitur & uerbum, iuxta illud, Accedat uerbum ad elementum, & fit Sacramentum.

## DE BAPTISMO.

### Quid est Baptismus?

**E**ST signum siue ceremonia à Christo instituta, uellicet, lauari seu abluì aqua, & pronūciatio uerborum ordinata ad hoc, ut testetur nos recipi à Deo & reconciliari Deo.

N s Vbi

## Vbi institutus est baptismus?

Matthaei & Marci ultimo, Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

## Ad quid est institutus?

Vt credamus certò nobis peccata condonata esse. Est enim baptismus testimonium & signum remissionis peccatorum, & donationis spiritus sancti. Hinc Veteres quoque Sacramenta uocant signa gratiae, hoc est signa uoluntatis Dei erga nos. Cum enim baptizamur, scribitur promissio Dei in corporibus nostris.

## Quid significat Baptismus?

Poenitentiam & remissionem peccatorum, siue, ut Paulus ait, regenerationem. Nam immersio significat ueterem hominem mori cum peccato, & emersio siue reditus ex aquis, significat nouum hominem ablutum & reconciliatum Deo patri, filio, & spiritui sancto. Pater enim recipit te propter filium, & pollicetur tibi spiritum sanctum, quo te uiuificabit & sanctificabit.

## Quis est usus Baptismi?

Vt per omnem uitam statuamus nobis propositam & donatam esse remissionem peccatorum & reconciliationem. Nam etiam cum lapsi sumus, ualet pactum in resipiscantibus, quo iam olim cum deo pacti sumus, quia Euangelium testatur, resipiscantibus ignosci.

Potest

## Potest ne baptismus iterari?

Ipsum signum non debet iterari, quia iteratio ceremonie nihil prodest, & signum semel acceptum, est perpetua nota & perpetuum testimonium. Sicut circumcisio semel facta, erat perpetuum testimonium pacti diuini, scriptum in corporibus circumcisorum. Porro fidem huius pacti, crebra meditatione debemus exercere, & conseruare, quoad uiuimus. Hinc dicitur, pœnitentiam nihil aliud esse, quam recordationem baptismi.

## Quid interest inter baptismum

Ioannis & Apostolorum.

Vterq; baptismus est ministerium noui Testamenti, & requirit fidem in Christum. Baptismus Ioannis testabatur Christum uenturum, Baptismus Apostolorum, iam exhibitum Christum: & ea fide pariter sanctificabantur & saluabantur baptisati, tum à Ioanne, tum ab Apostolis.

Quòd autem Ioannes ait: Ego baptizo aqua ad pœnitentiam, qui autem post me uenturus est, baptizabit spiritu sancto & igni, non discernit ministeria uel ceremonias, sed discernit personas ministrorum à persona Christi. Testatur enim Christum esse dominum, per quem baptismus sit efficax, qui daturus sit spiritum sanctum, & uitam æternam, & profitetur se ministrum esse, qui tantum adhibeat externum signum, & prædicet uerbum.

DE

## DE BAPTISMO

Paruulorum.

Proba quòd infantes sint baptizandi.

I. Christus ait Ioannis 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Hec sententia est uniuersalis, & testatur omnes saluandos oportere renasci ex aqua, hoc est, baptizari. Ergo necesse est & infantes baptizari, ut saluentur.

Item uniuersale mandatum est, Euntes baptizate omnes gentes &c. Ergo etiam pueros complectitur.

II. Ex traditione Apostolorum. Sic enim scribit Origenes in sextum caput ad Roma. Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare baptismum. Sciebant enim illi, quibus secreta diuinorum mysteriorum commissa sunt, quod essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam & spiritum aboleri deberent. Sic Cyprianus & Augustinus probant baptismum paruulorum.

III. Ex ratione ducta ex scriptura. Certum est regnum Dei & Euāgelij promissionem ad pueros pertinere. Sed extra ecclesiam non est salus. Ergo pueri inserendi sunt ecclesiae & adhibendum est signū quod testatur ad eos pertinere promissionem. Maior certa est, Christus enim dicit: Sinite paruulos uenire ad me,

me, talium est enim regnum caelorum. Item: Non est uoluntas coram patre meo, qui in caelis est, ut pereat unus de pusillis istis. Item angeli eorum semper uident faciem patris. Minor nota est: Non enim est salus extra ecclesiam, ubi neq; uerbum, neq; sacramenta sunt. Ecclesia enim est regnum Christi, in qua Christus est efficax per uerbum & per sacramenta. Sequitur ergo conclusio, pueros baptizandos esse, ut accepto signo membra fiant Ecclesiae, & Deus promissionem suam eis impartiat.

Sed obijciunt Anabaptistae, dicentes:

Infantes cum non intelligant uerbum,  
non possunt credere, quare nihil  
profunt eis sacramenta.

Huic argumento primum opponendum est exemplum infantium circuncisorum, qui etiam non intelligebant uerbum, & tamen ualebat pactum, & placebant Deo propter pactum.

Secundo respondendum est, etiamsi non intelligunt uerbum, tamen certum est, quod Deus in eis sit efficax. Iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c. Nec nostrum est scrutari, quomodo Deus in eis agat. Hoc satis est scire, quod certum est salutem & regnum Dei ad infantes pertinere, Vnde sequitur, Deum in eis efficacem esse.

DE

MARGARITA  
DE COENA DO-  
mini.

Quid est cœna Dominica?

**E**ST Sacramentum ab ipso Christo institutum, in quo datis his rebus, pane & uino, & addito uerbo institutionis Christi, uere exhibetur nobis corpus & sanguis Christi, hoc fine, ut qui habeat fidem in hæc uerba promittentis Christi (quod pro uobis datur, & effunditur in remissionem peccatorum) accipiant omnium suorum delictorum condonationem.

Quibus nominibus uocatur

Sacramentum cœnæ Do-  
minicæ?

Varie sunt appellationes huius sacramenti. Paulus uocat, cœnam Domini. 1. Cor. 11. Vocatur & σὺν ἄρτις, communio, quòd communis cœna esset congregationis in Ecclesia, Vocatur & εὐχαριστία, gratiarum actio, quòd utentes hac cœna, agnoscant beneficium Christi, & gratias agant Deo. Vocatur & Testamentum, in quo dominatur nobis remissio peccatorum propter Christum, cuius mortem quoq; donec ueniat, annunciare debemus. Iuxta illud: Hoc facite in meam commemorationem.

Dic uerba cœnæ Dominicæ.

Dominus noster Iesus Christus, in ea nocte qua traditus est, accepit panē,  
& cūm



& cum gratias egisset, fregit ac dedit discipulis suis discens: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & calicem accepit, postquam coenauit, & cum gratias egisset, dedit illis dicēs: Bibite ex hoc omnes. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro uobis & pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite quotiescunq; biberitis in commemorationem.

#### Ad quid est instituta?

Ut nos admoneat beneficij Christi, & fides in nobis excitetur. Christus enim testatur ad nos pertinere beneficium suum, cum nobis impertit suum corpus, & nos sibi adiungit tanquam membra, qua non potest alia coniunctio cogitari propior, dat etiam sanguinem, ut testetur se nos abiuere.

Hic est principalis finis huius coenae, uidelicet, ut sit signum promissionis, admonens nos & testificans nobis contingere beneficia Christi, ideoq; ualet ad excitandam & confirmandam fidem.

Postea accedunt & alij fines, gratiarum actio  
pro

pro tanto beneficio, item ut excitemur ad bene operandum, & cauenda peccata, quia audimus nos iam factos esse membra Christi, & Christum uelle in nobis efficacem esse. Debet etiam sequi fructus charitatis, ut inuicem tanquam membra coniuncta in Christo praestemus officia dilectionis.

**Quis est igitur usus salutaris huius cœnæ?**

Cum ea utentes addimus fidem, qua credimus nobis uerè contingere beneficia promissa à Christo, uide licet, remissionem peccatorum, & quòd uerè inseramur Christo, quodq; ipse in nobis uelit esse efficax, tanquam in suis membris. Hæc fides facit ut prosit nobis usus Sacramenti, & consolatur conscientias. Nec prodest usus ceremoniæ sine hac fide, sicut interdum imperiti imaginantur, se ipso opere sumptionis, hoc est tantum ideò, quia cum alijs accedunt, & utuntur Sacramento, consequi remissionem peccatorum: Quemadmodum Scholastici docuerunt Missam ualere ex opere operato.

**Argumentor contra hoc, quod dicitur, usum cœnæ certificare conscientiam, & confirmare fidem.**

Nulla res externa, sed solus spiritus sanctus confirmat fidem.

Usus cœnæ est res, seu opus extremum.

Ergo

Ergo hoc opere non confirmatur fides.

Respondeo ad maiorem. Verum est, quòd solus Spiritus sanctus certificat & confirmat fidem sed tamen utitur externis signis, tanquam instrumentis, quibus admonet nos, & per illa uelut testimonia et signilla excitat & confirmat fidem, Non secus ac per uerbum uocale admonet, mouet & excitat corda ad credendum &c.

Quæ est digna præparatio, & quibus dandum est hoc Sacramentum?

Hi accedunt & sumunt dignè, qui agentes pœnitentiam, & perterrefacti, ac quærentes consolationem, credunt sibi remitti peccata iuxta promissionem Christi, & ad confirmandam hanc fidem utuntur hoc Sacramento tanquam testimonio remissionis peccatorum. Et quia hoc sacramento uti debent qui agunt pœnitentiam, ideo Ecclesia olim arcebat à communionem obnoxios manifestis criminibus. Neq; admitti debent, qui palàm sunt criminosi, nec uolunt agere pœnitentiam.

Quid interest inter Sacramentum & sacrificium?

Sacramentum ceremonia est, signum promissionis, per quod Deus aliquid nobis promittit aut exhibet. Sic circumcisio erat signum, quo pollicebatur Deus

I se reci-

se recipere circumcisos. Baptismus est signum, quo Deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam, & quasi baptizat nos ipse. Nam minister uice Christi baptizat.

Sacrificium est ceremonia, uel opus nostrum, quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus, hoc est, testemur nos agnoscere hunc ipsum, cui hanc obedientiam præstamus, uerè esse Deum, ideoq; nos ei hanc obedientiam præstare.

## DE SACRIFICIJS.

Quot sunt species sacrificijs?

**D**VAE, Quoddam est sacrificium Propitiatorium, Alterum Eucharisticum.

Quid est sacrificium propitiatorium?

Est opus quod meretur alijs remissionem culpæ & pœnæ æternæ, seu opus reconcilians Deum, & placans iram Dei pro alijs, satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Estq; unum tantum sacrificium propitiatorium, uidelicet passio seu mors Christi, Hebræorum nono.

Quædam sacrificia in lege dicebantur propitiatoria, non quòd mererentur remissionem peccatorum  
coram

coram Deo, sed quia significabant futurum Christi sacrificium.

### Quid est sacrificium Eucharisticum?

Est quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit à reconciliatis, ut pro accepta remissione peccatorum, & pro alijs beneficijs Deo gratias agamus, seu gratias referamus, hac nostra obedientia.

### Quæ sunt sacrificia Eucharistica, seu laudis?

In lege fuerunt, oblatio, lauatio, retributio, primitiæ, decimæ &c. Nunc sunt fides, prædicatio Euangelij, inuocatio, gratiarum actio, confessio, crux, humiliatio, ad afflictiones sanctorum, orationes, item omnia opera bona sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus, uel applicabiles pro alijs, quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, & reconciliationem, sed placent Deo propter fidem. De hoc genere sacrificiorum sunt multæ sententiæ in prophetis & Psalmis. Psal. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Psal. 46. Immola Deo sacrificium laudis. Et Petrus ait: Vos estis genus electum, sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Et Heb. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, fructum labiorum, confitentium nomini

1 2 eius

eius, hoc est, inuocationem, gratiarum actionem, confessionem & similia. In nouo enim testamento abrogati sunt Leuitici cultus, & debet succedere cultus spiritalis, hoc est, iustitia fidei & fructus fidei. iuxta illud. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, Ioannis 4.

## DE CRUCE ET

### Afflictionibus.

#### Quid est Crux?

**E**ST afflictio à Deo nobis imposita, non ut nos perdat, sed ut ad pœnitentiam reuocet, & fidem nostram exercent. Vel, est quæuis afflictio, quæ certo consilio, & bona uoluntate Dei imponitur, ut ea probetur fides sanctorum, cognoscatur charitas Dei & magnifica liberatione illustrentur pij coram persecutoribus.

Sunt autem afflictiones, ut dictum est, sacrificia laudis, non tamen applicanda pro alijs. iuxta illud Pauli: Unusquisq; mercedem accipiet iuxta suum laborem. Item Abacuc, iustus sua fide uiuet.

#### Quomodo consolabimur nos in Cruce & Afflictionibus?

In omni genere afflictionum debemus habere in promptu quatuor præcipuas consolationes.

Primo

Primo, nos non affligi casu, sed consilio & permissio-  
 ne Dei. Huc pertinent sententiæ de prouiden-  
 tia. Matt. 10. Non cadet unus de passerulis super  
 terram sine uoluntate patris, imò capilli uestri omnes  
 numerati sunt. Et 1. Reg. 2. Dominus mortificat &  
 uiuificat.

Secundo, quòd Deus non sinit nos affligi, ut per-  
 dat, sed uocet ad pœnitentiam & fidem nostram exer-  
 ceat. Sic Paulus 1. Cor. 11. Cùm iudicamur, à Domino  
 corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Item, Prouer. 3. Quem diligit dominus, corripit.

Heb. 12. Flagellat omnem filium quem recipit.

Apoca. 3. Ego quos diligo castigo. Et Dauid, Bo-  
 num mihi quia humiliasti me. Et Christus, Beati qui lu-  
 gent. Væ uobis, qui nunc ridetis &c.

Tertia, ne (cùm uidemus impios uiuere in maxi-  
 mis opibus & delitijs, nos uerò interim omnibus mise-  
 rijs opprimi) irascamur & indignemur, sed equo  
 animo obediamus Deo, scientes quòd istæ afflictiones  
 non sunt signa iræ aut reprobationis, sed ut fiamus  
 membra similia imaginis Christi. Sic Paulus Roma. 8.  
 Si compatimur, coregnabimus, oportet nos confor-  
 mes fieri imagini filij Dei. Et Petrus ait: Iudicium à  
 domo Dei incipit. Et Christus inquit: Qui uult me se-  
 qui, tollat crucem suam. Et Paulus: Omnes qui piè uo-  
 lunt uiuere, persecutionem patientur. Et Dauid: Qui  
 seminant in lachrymis, in exultatione metent &c.

I 3 Quarta,

Quarta, ut in his omnibus apprehendamus & teneamus fidem, quòd scilicet Deus nobis adfuturus sit, & opem laturus, & pro sua sapientia & bonitate aliquando liberaturus. Et hac fide inuocandus est Deus, sæpè enim à Deo affligimur, ut habeamus occasionem exercendæ fidei & inuocationis. Et per istam occasionem notitia Dei fit illustrior, & crescit in nobis, sicut docet exemplum Manasse regis. 2. Para. 33. Qui postquam adflictus est, orauit dominum, & Deus exaudiuit eum, & agnouit Manasse, Quòd dominus est Deus. Quæ notitia Dei, sæpe in ocio & uoluptatibus & secundis rebus extinguitur. Sicut docet exemplum filiorum Israël: Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ad ludendum.

Cur inculcat nobis scriptura tam diligenter has consolationes?

Vt assuefaciamus animos ad ueram pœnitentiam, & discamus tolerare aduersa, & exerceamus obedientiam & fidem, & maximè tunc reprimamus animi motus, cum iniuria lacesiti incendimus cupiditate uindictæ. Sic Esaias: In silentio & spe erit fortitudo uestra. Et Christus ait: In patientia uestra, possidebitis animas uestras. Luc. 21.

Quæ est uera patientia?

Est non solum obedire Deo in adflictionibus, sed etiam indignationem infirmæ nature uincere, aut  
certè



certè repugnare. Et hæc uirtus necessaria est in ecclesia & republica, uidelicet priuatum dolorem condonare tranquillitati publicæ, ne in ecclesia discordiæ excitentur, propter priuatas simultates. Instituamus potius animos omnes cruciatus perpeti, quàm propter priuam iniuriam perturbare publicam tranquillitatem.

Quid uerò agit mali impatientia?

Impatientia irascitur Deo, Et primum obedientiam, deinde & fidem ex animis expellit. Itaq; in magnis afflictionibus multi fiunt prorsus blasphemæ, & quærent consilia contra mandatum Dei. Sicut Saul consuluit ueneficiam. Gignit & dolor iniuriæ odium, & incitat ad uindictam. Qua ex re sæpe ueniunt non solum priuati dissensiones, sed etiam seditiones & publici motus, Item hæreses & multa mala. Hæc à Christiano procul absint.

DE HUMILIATIONE.

Quid est humiliatio?

**H**umiliatio erga Deum, est uerus timor Dei, quo territi iudicio Dei conscientie abijciunt omnem fiduciam suarum uirium, suæ sapientiæ, seu iustitiæ, &c.

I 4 Exemplum

Exemplum habemus in Dauide, Hic obiurgatus à Nathan, cernit suum peccatum, non confidens se iustitia sua esse placaturum iram Dei. Cum uideret se è regno eijci, agnoscebat id fieri consilio diuino, ideo non fidebat suis uiribus aut sapientia regnum seretis nere posse.

De hac humiliatione Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem? Et Chistus, Beati humiles &c. Proinde humiles exaudiuntur à Deo. Psalm. 101. Respexit in orationem humiliũ &c. Exaltantur à Deo, Lucae 1. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Monachorum humiliatio, quam finxerunt in externo uestitu & ceremonijs, est planè hypocritica, potius dixeris superbiam.

## DE ORATIONE.

Quid est oratio?

**E**ST alicuius rei à Deo ex adfectu cordis cum fide petitio, & gratiarum actio pro rebus à Deo acceptis. Hinc orare est cum Deo loqui, & aliquid ab eo postulare.

Quot sunt species orationis.

Dux, inuocatio siue precatio, & gratiarũ actio.

Quid est inuocatio?

Est qua inuocatur in aliqua re Deus, aut qua à Deo  
aliquid

aliquid petitur. Huc pertinent Psalmi precatorij.

Quot requiruntur ad inuoc-  
tionem seu precationem?

Quatuor: Præceptum Dei, Promissio, Fides, &  
res petenda.

Quod est primum?

Autoritas diuini mandati, quæ iubet præcarier in-  
uocare Deū. Vt discamus non tantum esse peccata, in-  
rare per nomen Dei, furari, mæchari &c. sed etiam  
peccatum esse, non orare, non petere aliquid à Deo,  
non expectare auxilium in periculis, non agere gra-  
tias pro beneficijs. Item, non esse nobis liberum præca-  
ri aut non præcari, sed necessarium opus à Deo no-  
bis præceptum.

Sed, inquis, deterrent me incre-  
dulitas & indignitas.

Cum obstrepit incredulitas, opponis uerbum Chri-  
sti, Matth. 7. Petite & dabitur uobis, omnis enim qui  
petit accipit. Et Psalm. 49. Inuoca me in die tribula-  
tionis, & ego exaudiam te &c. Cum uerò obstrepit  
indignitas, cogites autoritatem diuini mandati non  
esse detrectandam propter nostram indignitatem.  
Magna certè amentia esset in cæteris præceptis di-  
sputare, nos ideò nolle abstinere à furtis, à cæde, ab  
adulterio &c. quia non sumus digni, qui Deo obtem-  
peremus. Quis paterfamilias imperans seruo legiti-

num opus, recipiet serui excusationem, si dicat se non esse dignum, qui obtemperet?

### Quod est secundum?

Promissio Dei, quæ testatur exaudiri preces, Ioan. 16. Amen dico uobis, Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et Luc. 11. Quanto magis pater uester qui est in coelis, dabit spiritum sanctum petentibus se?

Taulerius dicit, animum hominis nunquam tam audidum esse posse ad accipiendum, quin Deus multo audior sit ad dandum. Est enim uerax & seruans promissionum suarum.

### Quod est tertium?

Fides, ut scilicet credamus nobis remitti peccata, & nostras preces placere Deo, & exaudiri propter Christum, nec esse irritas, sed impetrare uel liberationem ex presenti periculo, uel mitigationem, uel alia quædam bona. In presentibus periculis addimus conditionem, si Deo non displicuerit, si iudicauerit nobis conducere, quemadmodum Dauid fecit. 2. Regum 15. Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, Sin autem dixerit mihi: non places, præsto sum, faciat quod bonum uidetur ipsi. Sic leprosus, Matthæi octauo: Domine, si uis, potes me mundare, Et Christus inquit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, ueruntamen non sicut ego uolo &c. Neque tamen  
modum

modum liberationis, neque tempus Deo prescribere debemus, sed quemadmodum Paulus ait: Deum facere supra quam petere aut intelligere possumus. Porro cum differuntur ea quae petimus, non languescat fides, quasi Deus nolit audire preces nostras, sed sciamus hac mora exerceri fidem. sicut Abrahae promissa soboles, primum data est in extrema senectate.

### Quod est quartum?

Res petenda, Nam oratio non debet esse inanis *Βαττολογία*. Oportet aliquid peti à Deo, aut promerere aliquo gratias agere.

### Quid ergo petendum est?

Scriptura iubet petere spiritualia & corporalia beneficia, res priuatas & publicas, praesentes & futuras. Item iubemur orare pro ecclesia, ut liberemur ab impietate, à scandalis, ut plures obediant Euangelio, & saluentur. Paulus iubet orare pro regibus & magistratibus, ut Deus concedat pacem. Item iubemur petere uictum & alia bona corporis. Quemadmodum haec omnia oratio dominica complectitur.

## DE ORATIONE

### Dominica.

### Quid est oratio Dominica?

**E**ST breuis orandi formula, discipulis & cunctis fidelibus à Christo tradita Matth. 6. Cum oratis,

*tis, dicite: Pater noster qui es in caelis.*

**Dic orationem Dominicam.**

**Pater noster qui es in caelis.**

**Sanctificetur nomen tuum.**

**Adueniat regnum tuum.**

**Fiat uoluntas tua sicut in caelo & in terra.**

**Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.**

**Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.**

**Et ne nos inducas in tentationem.**

**Sed libera nos à malo, Amen.**

*Præfatio titulus est. Vocamus enim Deum patrem nostrum, in caelis habitantem, ubi non terrenam hereditatem, sed caelestia gaudia & uitam aeternam expectamus.*

*Prima petitio orat de gloria Dei, de doctrina & profectu Euangelij, scilicet, ut nomen Dei apud omnes homines illustretur. Magna enim impietas est, præferri Dei gloriæ nomen & honorem operum & creaturarum.*

*Secunda petitio, orat de effectu Euangelij & gubernatione nostri, scilicet, ut Deus inchoet in nobis regnare*

regnum suum, per spiritum sanctum, & Satanae regnum excindatur.

Tertia orat, ut hic in terris omnes pastores, magistratus, subditi, faciant hoc quod Deo placet. Sicut angeli in caelo, nihil repugnant eius uoluntati.

Haec tres petitiones ad Dei gloriam pertinent, sequentes nostras calamitates indicant.

Quarta petitio orat uictum, pacem, defensionem, successum in rebus gerendis, liberorum educationem, denique omnia uitae commoda, & animae & corporis necessaria.

Quinta, orat condonari nobis peccata, idque certo fieri, si nos alijs condonauerimus. Idque ut sciamus certo futurum, proponit nobis hoc opus, uidelicet, ut alijs nos remittamus. Quare haec petitio docet in omni precatatione adhibendam esse fidem remissionis peccatorum, & apprehendendum Christum mediatorem.

Sexta, orat ne insidijs diaboli pertrahamur ad impietatem & ad alia scelera, ne tandem his irretiti & illaqueati, desperemus.

Septima, orat liberationem ex omnibus peccatis & calamitatibus, ex miserijs & aerumnis praesentis uitae, & ut donetur nobis uita & iustitia aeterna.

Conclusio, Amen, certificatio cordis est & conscientiae, ut credamus nos à patre exauditos.

## DE MAGISTRATV.

## Quid est magistratus?

**E**ST ordinatio diuina, à Deo ordinata, ut conseruet disciplinam & pacem, puniat fontes ac seruet infontes, cui obediendum est, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Vel sic breuius: Est quæuis legitima potestas, inter homines ordinata à Deo, ad defensionem boni, & prohibitionem mali, secundum ius & æquum, Romanorum decimo tertio.

## Quid est Tyrannus?

Est iniquus magistratus, qui non gubernat secundum leges, sed pro suo fertur animo & æstu.

## Fundantur ne Magistratus in scripturis sanctis?

Maximè, Tam in Veteri, quàm in nouo Testamento, Genesis octauo: Quicumq; effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis eius. Et Exod. 21. Si quis per industriam occiderit proximum suum, ab altari meo euelles eum, ut moriatur.

Roma. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo &c.

1. Petri 2. Subiecti estote omni humane creature propter Deum, siue regi, tanquam præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis.

Matt.



Matt. 26. Dixit Christus Petro: Qui gladio pugnat, gladio peribit. Et Luc. 3. ait Ioannes Baptista militibus: Nulli uolentiam faciatis, & estote contenti stipendijs uestris.

**Est ergo magistratus ordinatio Dei:**

Imò, bona creatura Dei, & res non solum à Deo permessa sicut permitti dicuntur mala, ut bella, pestilentia &c. sed res approbata à uerbo Dei, instituta & ordinata à Deo, sicut motus cœlestes à Deo ordinati sunt, & aliæ creaturæ.

**Cur ergò tot improbi & mali**

rapiunt & tenent magistratum

& imperia?

Discerni debent personæ ab officio. Officium opus Dei est & manet, etiamsi personæ abutuntur ordinatione Dei, Quemadmodum Nero, Iulianus, & similes.

**In quas res debet respicere**

magistratus?

In Deum, in seipsum, & in subditos.

**Cur in Deum?**

Vt sciant, quod sit eorum officium, & quid Deus ab his requirat. Requirit autem ab eis quatuor.

Primo, agnitionem Dei, ut scilicet agnoscant Deum, illum esse, in cuius manu sunt omnes potestates, qui transfert regna, & constituit imperia. Quemadmodum

admodum Moses ait Deuteronomij decimo, David primo Chronicorum trigesimo, Daniel. quarto: Rex Babylonis non agnouit Dominum Deum. Ideò à regno eiectus est.

Secundo, timorem Dei, ut timeant Deum in omnibus, & in lege eius ambulent. sedulo. Sic Moses hortatur Deut. 17. Et Psalm. 2. Et Psalm. 82: Pharao Rex Aegypti, cò quòd non timuerit Dominum, correptus est decem plagis, & tandem submersus in mari rubro. Saul contemnens Dei mandatum, à regno deiectus est.

Tertio, Sapientiam quam impetrent à Deo, quemadmodum Salomon tertio Regum tertio.

Quarto, iudicium & iustitiam, ut iustitiam iudicent in terra. Sic Moses Exodi 23. Hierem. 22. Deut. 16. Esaiæ decimo. Sapient. 6. Achab Rex Israël, quia iustitiam exercuit in Naboth, correptus est à Domino. 3. Regum ultimo. Cambyses Rex Persarum, Sysannem iniquum iudicium excoriari fecit, in terrorem aliorum iudicum &c.

### Cur in seipsum?

Vt sciant, ubi in angustijs quærant consolationem, & sese multò imbecilliores esse, quàm ut possint conseruare res politicas, contra tantam potentiam Satanae, qui imperia dissipare conatur. Hæc autem consolatio consistit in quatuor.

Primo: in uocatione, ut sciant se legitimè uocatos ad

tos ad officium magistratus. Nam hoc maximè solatur conscientiam in angustijs. Absolon, quia inuasit regnum patris, malè periit, Rex Monasteriensis itidè.

Secundo, ut sciant Deum in hoc negotio esse autorem & aurigam, & Magistratibus uti tanquam instrumentis, ipsisq; præficere angelos in custodiam & tutelam, Daniel. 12. Iosu. 5. Iudi. 2.

Tertio, ut sciant Deum ciuilem iustitiam habiturum, uelut preciosissimum thesaurum in terra, adeò ut & magistratum dignetur uocabulo Elohym, Psal. 92. Ego dixi, dii estis & iusserat orare pro regibus & magistratibus 1. Timoth. 2.

Quarto, ut semper ob oculos habeant exempla & historias Veteris testamenti, quomodo Deus mirabiliter eripuerit magistratū à præsentibus malis. Exemplo sunt Abraham, Ioseph, Gedeon, Dauid, Ezechias &c. Contra, quomodo insurgentes in magistratum perdidit, exemplo sunt Chore, Dathan, Absolon, Iudas, Galilæus, Teudas, & tumultus rusticorum,

### Cur debent respicere in subditos?

Vt sciant quo pacto debeant subditos in pace & tranquillitate regere & conseruare. Vno enim oculo debent respicere ad Deum, altero ad subditos.

Deinde, ne subditos habeant ueluti pecora, sed ut consortes & cohæredes uitæ æternæ. Deinde ut tueantur inopes, uiduas, pupillos, egenos, Quorum pa-

K trem

trem & iudicem sese Deus fatetur, Et ut sciant se quos  
que habere dominum in caelis, Col. 3.

Tertio, ut promoueant ac defendant bonos & cor  
ripiant malos, ut sit pax bonis, deinde bona educatio  
& disciplina, postremo pietas. Corrigere autem de  
bent cum ratione, ne, ut dicitur, seruato cocleario, pel  
uim conculcent, ne scilicet propter unius hominis cau  
sam faciant iacturam totius urbis aut prouinciæ. Pro  
uerbium est: Nescit regnare, qui nequit dissimulare.  
Exemplo est David, qui nolebat occidere Ioab homici  
dam, se uiuente. Et Augustus solitus est dicere: Bellu  
re est aureo hamo pisces comprehendere.

### Quid debet magistratus subditis?

#### Tria.

- I. Ut æquo animo audiant uiduas, pupillos, ege  
nos, & causam eorum iudicent ac promoueant.
- II. Ut subditos defendant, & in pace conser  
uent, ut bonos promoueant & malos corripiant, &  
disciplina atq; bonis legibus politiam exornent.
- III. Ut homines ad pietatem & agnitionem  
Dei instituant & inuitent. Hæc opera ualde ornant  
magistratum, & placent Deo.

### Quid debent subditi magi stratibus?

Tria, Tributum, timorem honorem, & dilectio  
nem, Roma. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui  
tribu =

tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis.

De tributo, ait Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.

De timore, Prouerb. 24. Fili mi, time dominum & regem, & cum seditiosis non miscearis.

De honore, 1. Pet. 2. Deum timete, Regem honorificate.

### Est ne potestas magistratuum infinita?

Minimè, Nihil enim debent contra ius diuinum & ius naturæ mandare & agere. Deinde peccant etiam, quando aliquid imperant contra leges sui regni, seu contra formam sui imperij, ut, Non licuit Achab eripere uineam ciui Naboth, contra ipsius uoluntatem. Sic non licet principibus ex fortunis ciuium suorum rapere pro libidine quantum uolunt. Nam ciues sunt domini rerum suarum. Et Ioannes Baptista ait: Contenti estote stipendijs uestris &c. Quare locus de iure regni in Samuele, non concedit infinitam licentiam principibus, sed loquitur de stipendijs, hoc est, concedit sumi ad usus publicos, stipendia ex priuatorum rebus atq; fortunis.

### Quid uerò, si præcipiant aliquid contra ius diuinum?

Tum respondendum est cum Apostolis. Oportet

K 2 Deo

Deo magis obedire quam hominibus. Exemplo sunt Daniel, tres pueri, Item Machabei, Item Apostoli Actorum quarto: Magis mouendi sunt, se esse custodes non tantum secundae tabulae, sed etiam primae, hoc est, non tantum pertinere ad magistratum curam tuendae tranquillitatis ciuium, sed depellendi iniurias rerum & corporum, seu etiam disciplinae in religione retinendae. Quare debet magistratus prohibere impios cultus, impia dogmata, hereticos, periuria, & religionis contumelias, quemadmodum fecerunt non solum Reges Israel, sed etiam gentium, Nabugdonosor & Darius, qui proposuerunt edicta, in quibus uetabant dici blasphemiam contra Deum Israel. Ita uere erunt beatae Respublicae, Deus enim uicissim defendet eas, & omnibus bonis cumulabit, sicut dixit: Glorificantes me glorificabo.

### Placent ne Deo opera ista Politica?

Imò, Opera uitae oeconomicae & politicae, quae quisque pro sua uocatione facit, sunt bona opera, & in pijs sunt ueri cultus Dei sunt enim opera à Deo praecipita, ideo & prophetae saepius praeserunt haec opera politica sacrificijs. Esai. 1. ait de sacrificijs: Quis requirit haec de manibus uestris &c. Sed de politicis operibus ait: Querite iudicium, subuenite oppresso, defensa

defendite uiduam &c. Et addit præmia: Si peccata uestra fuerint quasi coccinum, sicut nix dealbabuntur, Ose. 6. Misericordiam uolo, & non sacrificium &c. Et de œconomicis officijs ait Paulus. 1. Timot. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem &c. Hic coniungit fidem & opera uocationis.

**Cur ergo hypocritæ tantis laudibus euehant opera monastica?**

Imprudenter agunt, & multorum consciências perturbant. Officia enim & opera ciuiliſ uitæ longè anteferri debent monasticis operibus propter tria.

- I. Quia habent mandatum Dei & uocationem.
- II. Sunt officia charitatis, destinata ad communem utilitatem hominum.
- III. Sunt obnoxia cruci & periculis communibus, ideo habent exercitia fidei.

Contra Monastica opera non habent mandatum Dei, aut uocationē. Quare sunt inuiles cultus, Mat. 23. Frustra me colunt, docentes mandata & doctrinas hominum. Deinde qui ea docent, non iuuant alios, sed fruuntur suauissimo ocio, Quorum Deus uenter est. Romanorum ultimo. Postremò, nullam sustinent partem uel communionem periculorum etc. Ideò longè anteferenda est ciuiliſ uita monasticis ceremonijs & operibus.

## DE POLITIA

Ecclesiastica,

Quid uerò de Politia Ecclesiastica sentiendum?

Sicuti de politia mundana reuerenter sentire, eamque ornare, amare, atque conseruare, omni officij genere debemus, ita et politiam ecclesiasticam ex animo et summa pietate amare ac uenerari debemus.

Quot sunt partes politiae Ecclesiasticae?

Duae. Altera est ministerium diuinitus ordinatum. Ad id pertinet, quod ecclesia habet mandatum uocandi seu ordinandi ministros, qui publice doceant Euangelium, et administrent sacramenta et annuncient remissionem peccatorum singulis uel multis, Item, quod ecclesia habet iurisdictionem, ut à commune arce et eos, qui in manifestis flagitijs uersantur. Hoc ministerium summa pietate debent uenerari omnes homines, ut conseruetur. Quare Psalmus ait: Aperite portas principes uestras, et introibit Rex gloriae. Hoc est Margaritum, quod uenditis omnibus rebus comparare nobis debemus.

Altera est euzaxia, bona disciplina humanis ordinationibus ornata, quae profunt ad disciplinam et tranquillitatem. Et hanc quoque debemus reuerenter amare



mare & conseruare. Ordinationes enim humane dierum, locorum, & similes, etsi non sunt pietas, tamen sunt uincula, quæ adiungunt nos Euangelio per quod inserimur ecclesie, & dissipatis istis ordinationibus, periclitatur quoq; ecclesia. Ideo cauere debebant pontifices, ne iniustæ leges aut impij cultus adderentur ueteribus & bonis ritibus. Nam iniustæ leges non sunt durabiles, & motæ labefactant reliquam politiam. Emendatis igitur uitijs, amemus & conseruemus ritus utiles, præsertim cum Paulus præceperit, ut in ecclesia omnia fiant ordine & decenter.

## DE MATRIMONIO.

### Quid est Matrimonium?

**E**ST coniunctio uiri ac mulieris legitima, ad procreandam sobolem, & uitandam scortationem indissolubiliter instituta.

### Quale opus?

Opus Dei, Deus enim institutor est matrimonij. Primò, Dei Consilio creatur homo, Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem nostrã. Secundò, consilio quoq; Dei creatur mulier. Ibidem, Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium &c. Et misso sopore in Adã, accepit costam &c. Et edificauit ex ea mulierem. Tertiò, Adduxit eam ad Adam, & benedixit eis: Crescite & multiplicamini, & replete terram.

K 4 *Quantum*

## Quantum se extendit?

Matrimonium est uiri & mulieris legitima copulatio. Et quanquam exempla ueteris testamēti testantur polygamiam in usu fuisse, fortassis augendæ sobolis gratia, uel propter alias causas permissa. Nouum tamen testamentum in uniuersum prohibet, autore Christo, qui reuocat matrimonium ad primam institutionem, Matt. 19. Qui fecit hominem, masculum & feminam fecit eos. Et Gene. 2. Erunt duo in carne una.

## Vbi est institutum?

In Paradiso, amoenissimo loco.

## Quando est institutum?

Statim in ipso mundi exordio, tempore innocentiae, cum adhuc non erat peccatum.

## Quare est institutum?

Primo, propter procreationem sobolis, ut genus humanum conseruetur. Gene. 1. Crescite & multiplicamini &c. Secundo propter uitandum supra & fornicationem. 1. Corint. 7. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxorem suam, & unaquæq; uirum suum.

Tertiò, propter uitandum ocium, ut scilicet habeant coniuges quod operentur, ne ociosi peccent.

## Quid agendum in Matrimonio?

Coniuges apprehendant firmam fiduciam in Deum, utpote coniugij autorem, inter se pacificè & unanimes

me s uiuant, prolem à Deo datam, & familiam in timore & dilectione Dei educandam curent, bonis deniq; suis ita utantur, ne alijs incommodent.

Quid ferendum?

Quæ crux coniugij?

Post præuaricationem dixit Deus uiro: In sudore uultus tui uesceris pane tuo &c. Mulieri dixit: In dolore paries filios tuos &c. Tamen addit consolationem in cruce. Viro ait: Donec reuertaris in terram unde sumptus es. Mulieri ait: Paries quidem, sed in dolore. Et Paulus 1. Timoth. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem, si permanserit in fide.

Potest ne initum matrimonium solui?

Minimè. Nam Christus ait: Matt. 19. Quod Deus coniunxit, homo ne separet. Cæterum ubi adulterium intercedit, ibi solutum est uinculum coniugij, & data fides fracta, quare in tali casu, iuxta doctrinam Christi, separare licet.

Quæ sunt secunda circa matrimonium?

Consensus parentum, aut illorum uicem tenentiū. Item, consensus personarum contrahentium. Item, leges naturæ, Cæsareæ, municipales, & consuetudines patriæ. Spectat enim matrimonium etiam ad ciuilia & politica. Item, coniugati sciant hoc genus uitæ pla-

K s cere

cere Deo, & ideo promissionibus Dei & uerbo ornatum esse. Benedictionibus quoque tam corporalibus quàm spiritualibus. Psal. 128. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit. Vxor tua sicut uitis &c. Item matrimonium esse signum spiritualis connubij & societatis, quæ est ecclesiæ cum Christo, Ephesios 5.

### Est ne coniugium omnibus liberum?

Maximè, ante Christum damnata erat uirginitas, nec admittebatur aliquam manere uirginem, propter semen futurum, quod nesciebatur ex qua scemina uenturum erat. Eratq; maledictio legis, non ferre semen in Israël. Nunc uerò liberum est matrimonium. 1. Corint. 7. De uirginibus præceptum non habeo &c. At Christus excipit tria genera eunuchorum. Matt. 19. præter hos nemo debet esse extra coniugium.

## DE INVOCATIONE Sanctorum.

### Sunt ne sancti iuuocandi pro mediatoribus?

Minimè. Nam Paulus ait: Unus est mediator Dei & hominum, Homo Iesus Christus, 1. Timot. 2. Et Roma. 8. Christus Iesus mortuus est, imò  
qui

qui resurrexit, qui est ad dextram patris, qui etiam interpellat pro nobis &c. Et 1. iohan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum, iustum. His sententijs tollitur uanissima illa distinctio, qua papistæ docent, duplices esse mediatores, scilicet redemptionis, ut Christum: & intercessionis, ut Sanctos.

### Sunt ne Sancti adorandi?

Minimè, Christus enim ait, Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Et Augu. de uera religione. Honorandi sunt sancti propter imitationem, non adorandi propter religionem. Et angelos honoramus charitate, non seruitute, nec eis templa construimus. Nolunt enim sese sic honorari à nobis, quia nos ipsos cum boni sumus, templa summi Dei esse nouerunt. Rectè itaq; scribitur, hominem ab angelo prohibitum, ne se adoraret, sed dixisse: Deum adora. Apoc. 19. & 22.

Chrisosto. 6. Homilia de profectu Euangelij ait: Non opus est patronis apud deum, neq; multo discursu, ut blandiare alijs, sed licet solus sis, patronoq; careas, & per te ipsum Deum preceris, omnino tamen uoti compos eris. Neq; enim tam facile Deus annuit, cum alij pro nobis orant, ut cum ipsimet oramus, etiamsi pluribus malis simus pleni. Exemplo est mulier Chananea Matth. 15.

Tamen

Tamen per Tribunos & Comites itur  
ad regem uel principem?

Ambro. Roma. 1. Apertè refellit hanc similitudinem dicens: Sicut iure damnantur læsæ maiestatis, qui honorificentiam regis deferunt comiti aut tribuno. Sic nimirum rei sunt, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto domino, conseruos adorant. Nunc igitur ad regem per tribunos & comites itur, quia homo utiq; est rex, & nescit quibus debeat rempublicam credere. Ad Deum autem promerendum, quem utiq; nihil latet, suffragatore non est opus, sed mente deuota.

Quomodo igitur colendi sunt  
sancti?

Honorificentissimè de sanctis sentiendum & loquendum est. Quos enim Deus ipse honorat, eos proculdubio honorari uult & à nobis. Pater pro filiis suis eos agnoscit, Filius eos fratres uocat & cohæredes. Spiritus sanctus uerò sua templa. Qui igitur eos non honorat, ipsum etiam Christum in eis contemnit, & gratiam Dei, per quam tales tantiq; euaserunt, parui pendit. Quid enim sentit de sancta ecclesia, qui nostra commembra, iam cum Christo in pace constituta, & de æterna salute certificata non honorat? Vetus ecclesia sanctorum memorias celebravit, gratias egit Deo pro illorum liberatione, pro gratia illa  
collata

collata, & pro beatitudine eorum, ac pro eximijs donis, quæ Deus per sanctos in ecclesiam effudit. Videamus quoq; in sanctis quid possit gratia Dei. Quando enim audimus eos, qui nobis similes erant, tam potenter potuisse uincere peccatum, mundum & mortem, mox & nos excitamur ad concipiendam fiduciã tantæ misericordiæ Dei in Christo promissæ & exhibitæ. Tum illorum exempla nos inflammant ad imitationem, ut Deum pro simili fide oremus, & sanctorũ uirtutes iuxta uocationis nostræ rationẽ imitemur. Sic confirmatur in nobis fides in Christum, accenditur charitas, roboratur spes æternæ salutis, cogitamus eos non esse amissos, sed præmissos ad uitam futuri seculi. Colimus ergo eos eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac uita coluntur sancti homines. At cultu latriæ nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Ipsi enim sancti uel homines uel angeli, exhiberi sibi nolunt, quod uni Deo deberi norunt.

## DE IMAGINIBVS.

Suntne imagines in Ecclesia  
tolerandæ?

**E**Xodi uigesimo simpliciter prohibitum est simulachra, aut statuas facere, quæ proponantur ad cultum seu adorationem. Est enim manifesta Idololatria, pugnans cum primo præcepto. Semper autem

tem fuit magna imaginum superstitio apud omnes gentes, ideo Iudæis seuerè præceptum est, ne ad cultum uterentur statuis aut imaginibus. In Græca ecclesia multæ fuerunt rixæ, de tollendis in uniuersum imaginibus, sed sciendum est usum imaginum per sese esse liberum, modò caueatur abusus & superstitio, quæ hæcenus seruata est in statuis Christi & sanctorum, quibus uulgus existimauit aliquid numinis adesse, tribuit ei peculiare cultus & honores, & exercuit idololatriam in inuocatione sanctorum.

Quid si populus colat & adoret  
imagines, quid tum faciendum?

Si alicubi esset imago, ad quam rude & superstitiosum uulgus accurreret, & eam ueneraretur, & apud eam auxilium quæreret, hanc debet magistratus eius loci tollere, ne committatur idololatria, exemplo Ezechie regis, qui æneum serpentem à Mose factum, tandem confregit, propter abusum, quia populus stolidus coeperat ei diuinos honores impendere, & adorare. 4. Regum 18.

Sunt ne imagines honorandæ?

Clemens ad Iacobum fratrem Domini ait: Si uerè uultis honorare imaginem Dei, homini qui ad imaginem Dei factus est, beneficiatis, honorem & reuerentiam deferatis, esurienti cibum, sitienti potum, nudo indumentum, ægro ministerium, peregrino hospitium,



Et in carcere posito necessaria ministretis. Et rursus:  
 Quis iste honor Dei est, per lapideas et ligneas for-  
 mas discurrere, et inanes figuras tanquam numina  
 uenerari, et hominē, in quo uerē imago Dei est, sper-  
 nere? Et rursus: Quid magis impium, et ingratum,  
 quam à Deo beneficium consequi, et reddere lignis  
 ac lapidibus gratiam? Si nemo uenit ad patrem, nisi  
 per Christum, quid auferimus gloriam Deo, tribuen-  
 tes illam picturis et statuis, ac si possent trahere in  
 contemplationem Dei?

Atqui Gregorius uocat imagi-  
 nes Laicorum libros.

Christiani imaginem Christi, beatæ uirginis, pæ-  
 triarcharum, Apostolorum etc. habere possunt tan-  
 quam memoriale. Ad hoc enim profunt, ut nos admo-  
 neant. Dum enim intuemur imaginem crucifixi, aut  
 Christi resurgentis, statim reuocantur nobis in memo-  
 riam saluifica mors Christi, et gloriosa eius resurre-  
 ctio, quarum rerum memoria utilis est et necessaria.  
 Hinc Gregorius ait: Quod legentibus est scriptura,  
 hoc idiotis est pictura. Debent tamen Christiani non  
 tantum ex imaginū libris, sed ex libro Dei, qui est scri-  
 pturarum, discere. Et qui nosse cupit Deum, non re-  
 quirat tantum ab imaginibus pictorū, sed scrutetur,  
 iuxta Christi mandatum, scripturas. Qui autem ne-  
 sciunt legere, audiant uerbum, fides enim ex auditu,  
 Roman. 10.

Quid

## Quid uerò de Reliquiis San- ctorum?

Sanctorum corpora sunt domicilia Dei, & habi-  
tacula spiritus sancti, ideoq; primum à pijs eorum ossa  
collecta & asseruata sunt, propter memoriam, postea  
accessit superstitio, quæ causa fuit impudentis  
& sceleratæ imposturæ, comparatæ ad quæstum, ut  
quæuis ossa pro sanctorum reliquijs adoranda propo-  
nerent. Nam auaritia sacerdotum non modo ex lignis  
& lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus mate-  
riam auaritiæ suæ captans, suæ rapinæ instrumenta  
fecit. Quare & canonizationes quoq; ut uocant, san-  
ctorum, sunt meræ imposturæ Romanorum Pontifi-  
cum. Multorum enim corpora (ut ille ait) uenerantur  
hic in terris, quorum animæ sepultæ sunt in inferno.  
Exemplo est latro ille, qui sub nomine martyris cole-  
batur, cuius altare diuus Martinus destruxit, ut legi-  
tur in eius historia.

## Quæ ergo sunt ueræ reliquiæ Sanctorum?

Vt imitemur eorum fidem, charitatem, constantiã  
& patientiam, eosq; nobis tanquam exempla pro-  
ponamus, ut quemadmodum illi per gratiam Dei, sin-  
ceriter in Christum credebant, ardentè proximum  
amabant, constanter in confessione fidei perdura-  
bant, & patienter mortem pro Christo passi sunt, &

in regnum Dei recepti: Ita & nos his exemplis pro-  
uocati, Deum supplices oremus, ut & nobis, qui ad-  
huc in carne militamus, similem fidem, charitatem,  
constantiam & patientiam impertiat, nos sua gratia  
seruet, ut sicut illi in tuto sunt collocati, nos quoq;  
tandem ubi moriendum est, fratres nostros certò con-  
sequamur.

## DE SEPULTURA.

Vnde orta est sepultura

mortuorum?

**E**X uerbo Dei, Genesis tertio: Cinis es, & in  
cinerem reuerteris. Quod uocabulum Apha,  
in Hebræo significat effossam terram, seu humum,  
quemadmodum in sepulchris uidetur. Hinc ceremo-  
nia honesta sepulturæ semper fuit in Synagoga &  
in Ecclesia, & est testimonium nostræ fidei, quod cre-  
dimus resurrectionem carnis, & nostræ charitatis  
erga proximos defunctos, quos credimus non esse  
amissos, sed tantum præmissos, non dubitantes nos  
in die Domini omnes amicos nostros rursus uisu-  
ros, mansuros simul cum Christo in æternum. Gen-  
tes, præsertim Romani, mortuos suos combure-  
bant.

Vbi habenda est sepultura?

Apud Veteres tam Iudæos quàm gentes, extra ur-

L bes

bes sepultura fuit. Sic Abraham emit agrum ab Esphron in sepulturam uxoris Saræ. Gene. 23. Vbi & postea sepulti sunt Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph. Sic efferebatur adolescens defunctus quem resuscitauit Christus in porta Nain, Luc. 7. Sic Lazarus sepultus erat extra Bethaniam. Sic Christi quoque sepulchrum erat extra Hierusalem. Hinc uocabulum efferri, Latinis in usu permansit.

### Quomodo celebranda est sepultura?

Sepultura à Christianis religiose est tractanda, propter ineffabilem spem nostræ resurrectionis. Et funera sunt à pijs deducenda usque ad sepulchrum. Et cum corpus sepelitur, recordemur nos omnes in Adam esse mortuos, & damnabiles. Deinde rursus nos omnes in Christo uiuificari, qui omnia restituit, quæ prius Adam corrupit & perdidit. Ipse enim mortuus est propter peccata nostra, quæ omnia ipse sua morte expiauit, & nostram mortem aboleuit, & factus est omnibus fidelibus resurrectio & uita. Qui credit in eum, etiamsi mortuus fuerit, uiuet. Et omnis, qui uiuit, & credit in eum, non morietur in æternum, Ioan. 11. Corpora nostra membra sunt Christi. Sicut igitur Deus suscitauit Christum dominum, & caput nostrum, ita & nos suscitabit per potentiam suam. 1. Cor. 6.

Quos

Quomodo habendus est locus  
sepulturae?

Loca ubi fidelium corpora seruantur, dignè à nobis haberi debent, poterunt quoque picturis sacrarum historiarum exornari, quæ nos admoneant fidei, & pietatis, resurrectionis & iudicij. Sic scribit Vlpianus: Religionis interest, monumenta extrui & ornari. Contra, qui busta & polyandria uiolant, lege Solonis in fames sunt. Porro spiritum Sadducæorum & Epicureorum habent, quos nulla omnino resurrectionis & future vitæ cura sollicitat, qui corpora mortuorum, tanquam asinorum cadauera, abijciunt, & ossa defunctorum pedibus conculcant, & cœmeteria contemnunt, nullam prorsus sepulturae rationem habentes. Nam & Eusebius & Athanasius, Christianorum cœmeteria memorant, in quæ orandi gratia conuenire solebant, quæ loca Christianis sacra erant, propter quiescentium ibi sanctorum corpora. Hinc κοιμητήριον uocabant, hoc est, Dormitorium, & Iudæi doctiores, Bethaym, hoc est, domum uiuentium. Credunt enim Abraham, Isaac, Iacob, & pios omnes uiuere, & hæc corpora reuictura, & animabus reddenda.

L 2 DE

## DE RESURRE

ctione mortuorum.

Quid est resurrectio mortuorum?

**E**ST qua in nouissimo die resurgent omnes homines à mortuis, pij ad uitam æternam, impij ad supplicia æterna.

Vnde probas resurrectionem mortuorum?

Hic articulus fidei est inter præcipuos, propter quos reliquos omnes profiteamur. Ideo scriptura, præsertim noui Testamenti, plena est testimonijs. Ac ad confirmandos animos aduersus Epicureas opiniones, & alendum timorem ac fidem, prodest in cõspectu habere multa testimonia, quæ testantur quòd simus resurrecturi cum his corporibus.

Matth. 22. probat Christus resurrectionem mortuorum, ex eo, quod dictum est à Deo: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob &c. Deus, inquit, non est Deus mortuorum, sed uiuentium. Ergo necesse est, sanctos qui mortui sunt, cum corporibus resuscitari.

Item capite 19. resurrectionem uocat regenerationem, cum hæc corpora ex sepulchris resuscitata renouabuntur.

Luce

Luce 14. Retribuetur tibi in resurrectione iu-  
storum.

Ioannis sexto: Hæc est uoluntas patris mei, ut  
omnis, qui uidet filium, & credit in eum, habeat ui-  
tam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo  
die.

Roman. 8. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à  
mortuis, habitat in uobis, uiuificabit & mortalia cor-  
pora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in  
uobis.

Ibidem: Sed & nos primitias spiritus habentes in-  
tra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectan-  
tes, redemptionem corporis nostri.

1. Cor. 15. instituto propugnat hunc articulum to-  
to capite. Probat autem ex resurrectione Christi, ne-  
cesse esse ut & nos resurgamus. Ideò enim resurrexit  
Christus, ut uinceret & aboleret mortem, & redde-  
ret nouam & æternam uitam credentibus.

Sicut per hominem mors (inquit) ita per hominem  
resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes mo-  
riuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.

2. Cor. 4. Semper mortificationem Iesu Christi in  
corpore nostro circumferentes, ut & uita Iesu mani-  
festetur in corporibus nostris. Si uitam Christi mani-  
festari oportet in corporibus nostris, necesse est cor-  
pora nostra liberata à morte & resuscitata, uiuere  
æterna uita.

L 3 1. Thessa.

1. Thessa. 4. Si credimus quòd Iesus mortuus est  
& resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt ad du-  
cet cum eo.

### Dic aliqua testimonia Veteris

#### Testamenti.

Esaie 25. Deuorabitur in monte isto facies inuo-  
lutorum, qua omnes populi inuoluti sunt, & operi-  
mentum quo omnes gentes coopertæ sunt, & mors  
deuorabitur in sempiternum, &c.

Esaie 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resur-  
gent. Expergiscimini & letamini qui habitatis in  
puluere &c. Vade populus meus intra cubicula tua,  
& claude ostia tua &c.

Ezechia. 37. Ecce ego aperiam tumulos uestros,  
& educā uos de sepulchris uestris, populus meus &c.

Iob. 19. Scio quòd redemptor meus uiuit, & in no-  
uissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus cir-  
cumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo eum.

Postremò hic articulus passim in promissionibus  
& exemplis patrum inuolutus est. Quia enim san-  
ctis promittitur liberatio, glorificatio, & illi tamen  
in hac uita affliguntur & subijciuntur morti, igitur  
necesse est restare aliam uitam, in qua uiuant glori-  
ficati.

Sic Epistola ad Hebræos docet, patres tenuisse  
fidem resurrectionis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes  
isti, non acceptis repromissionibus & cæt. Ideò Iac-  
cob



Job filijs suis mandat, ut adiungatur sepulchro patrum suorum. Et Ioseph iubet ossa sua asportari ex Aegypto.

**Resurgent ne omnes homines  
pariter boni ac mali?**

Vna & communis erit omnium mortuorum resurrectio, tam piorum quam impiorum, sed conditione inequali. Pij enim resurgent ad uitam eternam, impij ad iudicium & poenas eternas.

**Proba quòd etiam impij cum  
corporibus sunt resurrecturi  
ad supplicium.**

Ioan. 5. ait Christus: Venit hora in qua omnes, qui sunt in monumentis, audient uocem filij hominis, & procedent, qui bona egerunt, in resurrectionem uitae, qui uerò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

Dani. 12. Multi de his qui dormiunt in puluere terre euigilabunt. Alij in uitam eternam, alij in opprobrium, ut uideant semper.

2. Cor. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.

Matth. 10. Timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.

Esaiæ 66. Egredientur & uidebunt cadauera (id est corpora) uirorum, qui prauaricati sunt in me.

Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non ex-  
tinguetur, & erunt ad satietatem uisionis omni carni.

### Quomodo fiet resur-

rectio?

Paulus 1. Cor. 15. In ictu oculi, in nouissima tuba,  
Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, &  
nos immutabimur.

### Quomodo fiet hæc immu-

tatio?

Oportet (inquit) hoc corruptibile induere in cor-  
ruptibilitatem, & hoc mortale induere immortalita-  
tem. Cum autem hoc corruptibile induerit incorru-  
ptibilitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absor-  
pta est mors in uictoria.

### Qualiter resurgent?

Gloriosè absq; omni defectu spiritali & corpo-  
rali. Paulus 1. Cor. 15. quatuor dotes corporis glorifi-  
cati enumerat, incorruptibilitatem, claritatem, potē-  
tiam uel agilitatem, & subtilitatem. Seminatur (in-  
quit) corpus, hoc est, in terram sepelitur, in corru-  
ptione, ignominia, infirmitate, animale corpus. Re-  
surgit in incorruptibilitate, gloria, potentia, cor-  
pus spiritali.

### Da Typum nostræ resurrectio-

nis in creaturis.

Respice granum tritici, quod aridum in terram  
pro-

proicitur, & non uiuificatur ut germinet, nisi mortuum fuerit, aut computruerit. Ioan. 12. ait Christus: nisi granum frumenti &c. Pusillum, uile ac siccum granum infoditur humo, quod in limo putrefactum, uelut reuiuiscens, prorumpit in teneram herbulam, mox culmi, deinde aristæ. Sic idem illud corpus tuum, quod sepelitur, tamen resurget, sed ineffabili pulchritudine. Iusti enim in regno Dei fulgebunt, ut Sol.

Quid uerò illi, quos ultimus dies  
reperiet in carne uiuos?

Non incidunt illi in manus pollinctorum aut funeratorum. Nam Paulus ait, 1. Thessa. 4. Nos qui reliqui erimus, simul rapiemur cum his, qui antea mortui sunt, in nubibus, in occursum domini, in aëra, & sic semper cum Domino erimus.

DE CONSUMMATIONE  
tione seculi, De iudicio extremo  
siue die Domini.

Quid est consummatio  
seculi?

EST cum status huius mundi & uicissitudo temporum præteribit, cum cessabit æstas & hyems, nox & dies. Gene. 10.

L 5

Quid

Quid est iudicium extremum, siue  
dies Domini?

Est quando Dominus Iesus Christus in aduentu suo, cum uirtute magna & maiestate, extremam omnibus hominibus iuxta sua facta sententiam feret æquam & irrefragabilem, tum pijs, tum impijs, aut ad uitam æternam, aut ad supplicium æternum.

Quotuplex ergo est aduentus  
Christi?

Scriptura duos aduentus Christi docet. Prior erat humilis, quando incarnatus uenit in forma serui, ut peccata nostra portaret. Alter erit gloriosus & terribilis, quando ueniet ut supremus iudex maiestate inenarrabili, in fine seculi, iudicaturus uiuos & mortuos. Augustinus, Venit Christus occultè iudicandus, ueniet & manifestè iudicaturus.

Acto. 10. Christus constitutus est à Deo, iudex uiuorum & mortuorum.

Et Actorum 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate.

Quomodo ueniet iudicaturus?

Visibiliter in nube, quemadmodum ascendit, Acto. 1. Et in maiestate & gloria, 1. Thessa. 4. in uoce Archangeli, & tuba Dei.

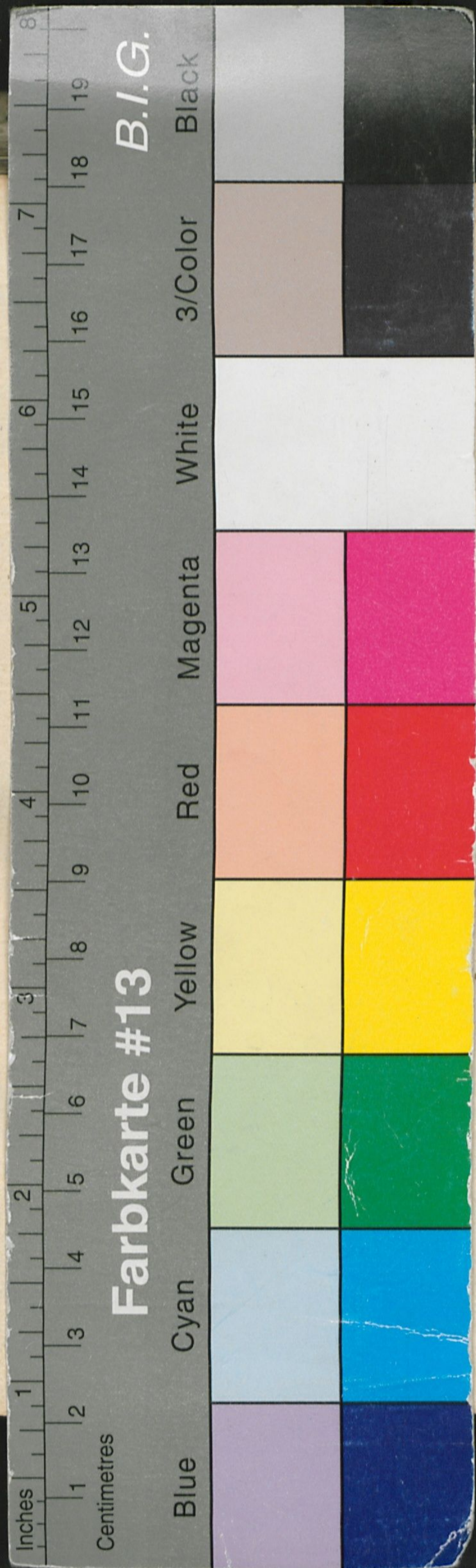
CUR

154262

X 220387A

55.





MARGA-  
RITA THEOLOGICA,  
CONTINENS PRAECI-  
puos locos doctrinae Christianae.  
per quaestiones, breuiter & ordine  
explicatos. Omnibus Pastoribus, Verbi  
paeconibus, & Ecclesiae ministris  
summe utilis & ne-  
cessaria.

A V T O R E I O A N N E S P A N-  
genbergio, Herdesiano, apud Northusa-  
nos Verbi ministro.



FRANCOFOR. EX OFFICINA  
Christ. Egenolph. M. D. LVII.

